

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

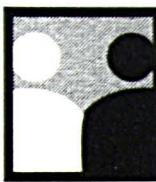
ΤΟΜΟΣ Κ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 149 • ΜΑΤΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1997 • ΙΓΙΑΡ - ΣΙΒΑΝ 5757

ΟΓ

εποικοδομητική πολιτική της ανανέωσης της ισραηλιτικής κοινότητας στην Ελλάδα. Η ομάδα εργασίας που διαχειρίζεται την πολιτική της Εβραϊκής Κοινότητας στην Ελλάδα, μεταξύ άλλων, προσπαθεί να ανανεώσει την ιστορική συνέχεια της ισραηλιτικής κοινότητας στην Ελλάδα, να αναπτύξει την ιδεολογία της και να δημιουργήσει έναν κοινωνικό χώρο για την ισραηλιτική κοινότητα στην Ελλάδα. Η ομάδα εργασίας που διαχειρίζεται την πολιτική της Εβραϊκής Κοινότητας στην Ελλάδα, μεταξύ άλλων, προσπαθεί να ανανεώσει την ιστορική συνέχεια της ισραηλιτικής κοινότητας στην Ελλάδα, να αναπτύξει την ιδεολογία της και να δημιουργήσει έναν κοινωνικό χώρο για την ισραηλιτική κοινότητα στην Ελλάδα.

1997 Ευρωπαϊκό έτος

κατά του ρατσισμού

Ρατσισμός, ξενοφοβία, αντισημιτισμός

Η ομιλία του Πρωθυπουργού κ. Κώστα Σημίτη
στην εναρκτήρια εκδήλωση του «Ευρωπαϊκού Έτους κατά του Ρατσισμού»

(Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1997)

Mετά το 1945 και για πολλά χρόνια οι κάτοικοι της Ευρώπης είχαν κατορθώσει να φτάσουν σε αξιόλογα επίπεδα υπέρβασης του εθνικισμού και του ρατσισμού. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το πρόβλημα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας καθίσταται πάλι επικίνδυνα επίκαιο. Ζούμε την αναβίωση φαινομένων που δηλώνουν ότι η ανεκτικότητα, ο σεβασμός του ανθρώπου, η προστήλωση στις δημιουργικές αρχές δεν είναι πάντα δεδομένες. Η πολυμορφία, η ορθολογική και δημιουργική παράδοση της νεότερης Ευρώπης βρίσκεται αντιμέτωπη με δυνάμεις μεσαίωνικής νοοτροπίας. Οι εθνικιστικές και μισαλλοδοξες εξάρσεις, η ξενοφοβία, η ρατσιστική βία, τα κάθε λογής ιδεολογήματα εθνικής, θρησκευτικής, γλωσσικής και πολιτισμικής καθαρότητας αποτελούν απειλή και πρόκληση για κάθε δημοκρατική χώρα.

Στον γεωγραφικό χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ζουν περισσότεροι από 10 εκατομμύρια μετανάστες που εργάζονται ή έχουν εργα-

στεί για πολλά χρόνια και έχουν προέλευση άλλη χώρα μέλος της ΕΕ ή κατάγονται από τρίτη χώρα. Ο τρόπος διαβίωσης των περισσοτέρων από αυτούς συνιστούν φαινόμενα μειονοτικής πραγματικότητας, εθνικού, θρησκευτικού, πολιτιστικού ή γλωσσικού χαρακτήρα. Δεν απολαμβάνουν πάντα ίσα πολιτικά, κοινωνικά και ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες σε σχέση με τους υπηκόους των κρατών - μελών. Ακόμη και αυτοί οι «ξένοι» που αποτελούν ουσιαστικό παράγοντα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ζωής των κρατών - μελών, ταντόχρονα υφίστανται πολλαπλές διασφορές ως προς τη συμμετοχή στις λειτουργίες των κοινωνιών στις οποίες ζουν.

Η ιδιαίτερη οξύνοτη των φαινομένων του ρατσισμού και της ξενοφοβίας συνδυάστηκε με το νέο κύμα οικονομικής μετανάστευσης στην Ευρώπη. Οι μεταναστευτικές ροές δεν περιορίζονται, όμως, πα μόνο στις παραδοσιακές χώρες υποδομής μεταναστών αλλά διευρύνονται και στις χώρες του Νότου.

Η Ελλάδα είχε συνηθίσει να είναι

χώρα εξαγωγής εργατικού δυναμικού. Από το 1850 και μετά αλλεπάλληλα κύματα μεταναστών έχουν τροφοδοτήσει την Αίγυπτο, την Αμερική, την Αυστραλία, την Ευρώπη. Αυτό το φαινόμενο φαίνεται να αναστρέφεται: Η χώρα μας έχει μεταβληθεί πρόσφατα σε χώρα υποδοχής μεταναστών και αποτελεί μία από τις καυνούριες ζώνες μετανάστευσης. Η μάζικη εισροή αλλοδαπού εργατικού δυναμικού είχε ως αποτέλεσμα να εκδηλωθούν σε ορισμένες περιπτώσεις ξενοφοβικές αντιδράσεις. Ταυτόχρονα καταγράφηκε μία εντεινόμενη ανησυχία ως αποτέλεσμα της μεταβολής των πολιτικών και δηλωματικών ισοδοτιών στα Βαλκάνια. 'Όλα αυτά συνήργησαν σε μειωμένη ανεκτικότητα έναντι των «ξένων». Οι μετανάστες αντιμετωπίζονται στην καλύτερη περίπτωση ως βάρος ή φθηνή εργατική δύναμη.

Στη χώρα μας δεν παρατηρούνται βέβαια γενικευμένα φαινόμενα ρατσιστικής βίας, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες της Ευρώπης, και οπωδήποτε ο ρατσισμός και η ξενοφοβία δεν βρίσκουν έκφραση σε οργανώσεις

Συνέχεια στη σελ. 27

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Μικρογραφία από το Κώδικα αρ. 1186 της Ιεράς Μονής Σινά με αναπαράσταση της θυσίας του Ισαάκ.
(Από το βιβλίο «Ιερά Μονή Σινά», έκδοση Μονής Σινά - Ε. Τζαφέρη, Αθήνα 1985).

Μνημάτων και μνήμης βεβηλώσεις

Του κ. Ι.Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Aποτελεί κοινό τόπο ότι η δύναμη των «μέσων ενημέρωσης» είναι τέτοια στις ημέρες μας που είναι δυνατόν ένα ασημαντο και καθηλιερόν περιστατικό να το καταστήσουν κεντρικό και σημαντικό και αντιθέτως ένα καίριο θέμα να το περιθωριοποιήσουν ή και να το εξαφανίσουν κυριολεκτικός από τα μάτια της κοινής γνώμης.

Το δεύτερο ακριβώς συνέβη στην περίπτωσή μας: Αρχές Μαρτίου σημειώθηκαν ικανής εκτάσεως καταστροφές στο εβραϊκό νεκροταφείο των Τρικάλων. «Άγνωστοι» μπήκαν στο χώρο του νεκροταφείου, έσπασαν μαρμάρινες στήλες τάφων, ανέσαφαν επιτύμβιες πλάκες και κατακόρυφαν τα κατατραμμένα μνημεία με τον αρκυλωτό σταυρό...

Με το θέμα δεν ασχολήθηκαν, τουλάχιστον όσο μπορώ να γνωρίζω, ούτε οι μεγάλης κυκλοφορίας ερημερίδες της πρωτεύοντας ούτε οι τηλεοπτικοί σταθμοί, κρατικοί και ιδιωτικοί. Βραχείες αναφορές υπήρξαν μόνο σε ορισμένα εβδομαδιαία έντυπα, από όπου και πληροφορήθηκα το συμβάν.

Είναι αλήθεια πως το γεγονός ξενίζει. Οι πράξεις αυτές δεν είναι συνηθισμένες στη χώρα μας και είναι ασφαλώς ξένες με τη νοοτροπία του λαού μας που τρέφει μια ιδιαίτερη ενασθήσια σε ό,τι έχει σχέση με τη μνήμη των νεκρών και με την περιποίηση και την προστασία των χώρων ταφής.

Θυμίζω, για όσους τιχόν το λησμόνησαν, ότι τα τέλευταία χρόνια τέτοια κρούσματα βανδαλισμών σε ταφικά μνημεία παρουσιάσθηκαν και μάλιστα επανειλημμένως στα χριστιανικά κοιμητήρια στην Τουρκία. Βεβηλώσεις στο νεκροταφείο στη Μονή Ζωοδόχου Πηγής Βαλούτη, σύληση του νεκροταφείου της Χάλκης, βανδαλισμοί στο νεκροταφείο στο Σισλή και αλλού.

Έναντι παραμένουν ακόμη οι αυστηροί λόγοι του Οικουμενικού Πατριάρχη μετά τη βεβηλωση τάφων στο Σισλή: «Εις τι τους έπταισαν οι νεκροί μας; Κατά τι τους εθίξαμεν ημείς οι ζώντες οι περιλεπτόμενοι, εάν προς εκδήκησην ημών προέβησαν εις την απολίτιστον αυτήν πράξιν, διά να χρησιμοποιήσωμεν τον επιεικέστερον χαρακτηρισμόν?».

Είναι οι ίδιοι λόγοι που θα μπορούσε και θα εδικαυούντο να επαναλάβει η εβραϊκή κοινότητα και οι θρησκευτικοί πρήτορες της. Και διερωτώμαται, ποια θα ήταν η απάντηση των αρμόδιων, των αστυνομικών αρχών και των κρατικών λειτουργών.

Είναι προφανές ότι δεν αναφέρομαι τυχαίων σήμερα στο συγκεκριμένο περιστατικό της βεβηλώσεως του εβραϊκού

νεκροταφείο στα Τρικάλα. Ηθελημένη είναι η επιλογή του χρόνου και μάλιστα διτάξ, αφενός λόγω της γενικότερης συγκρίσιας και αφετέρου εν όψει των ημερών που διανύουμε.

Πικνώνουν τον τελευταίο καιρό χρονομάτα θρησκευτικού φασισμού που έχει ως στόχο τους Εβραίους συμπολίτες μας.

Δεν είναι μόνο η περίπτωση του διασκεδιμένου πανεπιστημιακού συναδέλφου, ο οποίος, υπό την κιβεντιτική ιδιότητα την οποία τότε είχε, δέχθηκε απρόκλητη και ανοίκεια επίθεση μέλους του Κοινοβουλίου για την εβραϊκή καταγρή του, χωρίς μάλιστα η αθήση αυτή πράξη να συναντηθεί την αποφασιστική αντίδραση συνόλης της πολιτικής ηγεσίας. Είναι η επαναλαμβανόμενη και εντεινόμενη τον τελευταίο καιρό πολεμική εναντίον γενικών των Εβραίων, κατά ειρωνική συμπτωση την ίδια ώρα που εορτάζεται το Ενωποτάκο Έτος κατά του Ρατοσμού, της Ξενοφοβίας και του Αντισημιτισμού! Ενιπογράφως και επονύμως μάλιστα εκτόνωσης ιθυνούντες αναφέρονται σε «σιωνιστικά σχέδια» στο ενδύτερο πλαίσιο ξενοντινών που ειθύνονται, ως συνήθως, για ό,τι κακό μας τυχαίνει και που επιχειρούν

και πάλι να αλώσουν και να καθυτοποιήσουν την Ελλαδο στην «παράδομα ολοκληρωτική υπερδικτατορία της Νέας Εποχής».

Θα ανέμενε λοιπόν κανείς από την επίσημη τοπλαχιστον Εκκλησία και τους συνήθως λαλιστατούς εκπροσώπους της, αντί να σιωπούν, να καταδικάσουν ειθέως και απεριμφαστικά τους βανδαλισμούς στο νεκροταφείο των Τρικάλων, να διασφαδίσουν τιχόν ιτιογίες ότι οι ενέργειες αυτές μπορεύ να προέρχονται από μέλη της και με πρότο τον επιχειρώ Αρχιερέα να πληροφορήσουν το πλήρωμα της Εκκλησίας για το αναστολήγμα και να το νοικετήσουν στην κατεύθυνση του απόλιτου σεβασμού της κάθε θρησκείας και, ειρητεύα, του δικαιαίωμας στη θρησκευτική διαφορά.

Ιδίως μάλιστα αυτές τις ημέρες, εν όψει της Μεγάλης Εβδομάδας και του Αγίου Πάσχα, της κατ' έξοχην εορτής της Ορθοδοξίας και της Αγάπης, είναι περισσότερο από ποτέ πρόσφορο το έδαφος για ένα κληρικά σημαντικό, ένα κήρυγμα που θα στοχεύει στην αναλογία της καριτοφίας και στην εγκατάσταση μιας νέας αληθήνης σχέσεως και καλύτερης γνωριμίας μεταξύ των δύο μεγάλων θρησκειών που έχουν μάλιστα τις βαθύτερες ρίζες της πίστεώς τους στο ίδιο έδαφος.

[Ο κ. Ι.Μ. Κονιδάρης είναι καθηγητής της Νομαρχίας Δράμας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από το «Βήμα» 204/1997.]

1997: Βεβηλωση των Ισραηλιτικού Νεκροταφείου Τρικάλων

Η εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στην ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση

Πρωτοπ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

TΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΥΤΟ έχει συμβολικό χαρακτήρα. Γράφθηκε ειδικά για τη συμμετοχή στον τιμητικό Τόμο, αφιερωμένο σ' ένα διακεκριμένο παλαιοιδιαθηκολόγο, αλλά συνάμα και υπέροχο άνθρωπο, τον Ομότιμο Καθηγητή κ. Δαμιανό Δόικο. Δεν είχα την τιμή να συνυπηρετήσω με τον κ. Καθηγητή. Είχα όμως την ευλογία να συνεργασθώ μαζί του σε διάφορες Επιτροπές για τα προβλήματα της παιδείας μας και μου εδόθη συχνά να ευχαριστήσω τη σοφία, την εμπιστοσύνη, το υποδειγματικό ήθος του και προ πάντων την εκκλησιαστικότητά του. Γι' αυτό εθεώρησα άκρως τιμη-

τική την πρόταση που μου έγινε - από τον ίδιο τον Τιμώμενο μάλιστα - να συγκαταταχθώ μεταξύ των συγγραφέων του Τόμου. Καταθέτω, έτοι, την ταπεινή συμβολή μου, ευχόμενος εις τον άξια τιμώμενο κ. Καθηγητή υγεία, μακροημέρευση και κάθε ευλογία, για να συνεχίσει τη σημαντική, λόγω και έργω, προσφορά του στην Εκκλησία, τη Θεολογία και το Γένος μας.

Το χρησιμοποιούμενο στη μελέτη αυτή ιδικό πρόσερχεται από την ογκώδη μονογραφία του υπογραφούμενου «Η Θεολογική Σχολή της Ιονίου Ακαδημίας», που πλησιάζει συν Θεώ στην ολοκλήρωσή της.

Hμελέτη και εκμάθηση των ανατολικών Γλωσσών, και μάλιστα της Εβραϊκής, θεωρήθηκε αναγκαία για την οιγάνωση των Προγραμμάτων των Ενιωταϊκών Πανεπιστημίων, και ιδιαίτερα των Θεολογικών Σχολών, ως προς την τελευταία, δεδομένου ότι η Εβραϊκή είναι η γλώσσα του πρωτότυπου της Παλαιάς Διαθήκης, η έρευνα της οποίας συνιστά ένα από τους βασικότερους χώρους της Βιβλικής και Ερμηνευτικής Επιστήμης. Δεν ήταν, λοιπόν, περίεργο, ότι επανειλημμένα οι λόγιοι του ελλαδικού χώρου, και πριν ακόμη από τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους και την ίδρυση σ' αυτό Πανεπιστημίου, θεώρησαν την Εβραϊκή γλώσσα ως ένα από τα γνωστικά αντικείμενα, που έπερπετε να εισαχθούν στην Ελληνική εκπαίδευση, και όχι μόνο την Πανεπιστημιακή.

Έτοι, ο ιδιαίτερα θετικά προσα-

νατολισμένος απέναντι στην ευρωπαϊκή επιστήμη Αδαμάντιος Κοραής (1748 - 1833)¹ συνιστούσε να διδάσκεται η Εβραϊκή γλώσσα στα Γυμνάσια του Γένους, όπως ακόμη η Αραβική και η Περσική². Έχοντας διδαχθεί ο ίδιος τα Εβραϊκά στη Σμύρνη, μπορούσε να εκτιμήσει με καθαρά επιστημονικά κριτήρια τη σημασία της γνώσεως των ανατολικών γλωσσών και μάλιστα σ' ένα 'Εθνος, που ήταν η γέφυρα της Ευρώπης προς την Ανατολή. 'Άλλωστε, ο Κοραής είναι εκείνος, ο οποίος για λόγους μάλλον επιστημονικούς είχε εισηγηθεί, ήδη το 1808, στην British and Foreign Bible Society του Λονδίνου την εκπόνηση ελληνικής μεταφράσεως της Π. Διαθήκης, όχι εκ του κειμένου των Ο', αλλ' εκ του πρωτοτύπου Εβραϊκού³, αδιαφορώντας φυσικά, ότι με αυτό τον τρόπο εισήγετο ο προτεσταντικός κανόνας στη ζωή του Ορθοδό-

ξου Ελληνικού 'Εθνους, εφ' όσον η μετάφραση αυτή προορίζοταν όχι για αυστηρά επιστημονική χρήση, αλλά ως ανάγνωσμα του ελληνικού λαού⁴.

Από τις επιστημονικές αρχές του Αδ. Κοραή φαίνεται, ότι ενεφοδείτο ο Κων. Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, όταν στο γνωστό Σχέδιό του για την υπό ίδρυση «Εκκλησιαστικήν Ακαδημείαν», που υπέβαλε στον Ι. Καποδίστρια, περιελάμβανε στο Πρόγραμμα σπουδών και την εβραϊκή γλώσσα⁵. Για άλλους όμως λόγους προπαγάνδιζαν το θέμα οι προτεσταντες Μισσιονάριοι, όπως ο S. Sm. Wilson (1820)⁶, ο οποίος ενεργούσε για τον διορισμό των ως καθηγητή της εβραϊκής γλώσσας στη Σχολή της Χίου⁷, την οποία διηύθυνε τότε ο μαθητής και ως προς τα επιστημονικά ομοιδεάτης του Κοραή, διάκονος Νεόφυτος Βάμβας (1770 - 1855)⁸.

Aν όμως για διαφόρους λόγους δεν ετελεσφόρησε η εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας ως μαθήματος στα Γυμνάσια της Χώρας ή στη Σχολή της Χίου, τούτο πραγματοποιήθηκε με την ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας⁹, τον πρώτου ελληνικού πανεπιστημίου¹⁰, αφού ως ορθόδοξος ο ιδρυτής του Φρειδερίκος - Δημήτριος Γκιλφορδ (1766 - 1827) δεν μπορεί να ονομάζεται απλά «φιλέλλην», αλλά «ρωμηός - Έλλην», η γλώσσα δε και οι σκοποί του Πανεπιστημίου «του» ήσαν καθαρά ελληνικοί¹¹. Η Ιονίος Ακαδημία συνιστούσε την πραγμάτωση των αγώνων και οραματισμών του Γκιλφορδ για την Ελληνική Νεολαία, όχι μόνο της Επτανήσου, αλλά ολοκλήρου του ελλαδικού χώρου.

Μέσα στους σχεδιασμούς του Μαικήνα της Ιονίου Ακαδημίας για αναπαραγωγή¹² αυτήν του ευρωπαϊκού status σπουδών, συμπεριλαμβανόταν και η εισαγωγή δυτικών και ανατολικών γλωσσών¹³. Ήταν, άλλωστε, ο ίδιος ο Γκιλφορδ αληθινό θαύμα πολυγλωσσίας. Ιδιαίτερα όμως απέβλεπε στην εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στο πρόγραμμα της Θεολογικής Σχολής για λόγους, βέβαια, καθαρά επιστημολογικούς, αφού για τα λοιπά μαθήματα, προς αποφυγή κάθε υποφίας λόγω της αγγλικής καταγωγής του, ακολουθούσε αδιαμφισβήτητα ορθόδοξα πρότυπα¹⁴.

Τα σχέδιά του αυτά αποκαλύπτει μια έκθεση του Γκιλφορδ προς τον Γραμματέα της Ιονίου Γερουσίας Ponsonby από 31 Μαρτίου 1823¹⁵. Για την αρτίωση του προγράμματος σπουδών της Θεολογικής Σχολής προέτεινε, πέρα από τη Δογματική Θεολογία, την Εκκλησιαστική Ιστορία και τις βιβλικές και ανατολικές γλώσσες. Δεν είναι ανάγκη να δεχθούμε επηρεασμό του Γκιλφορδ από τον Κορανή, διότι ως κάτοχος υψηλής πανεπιστημιακής παιδείας ο Γκιλφορδ είχε όλες τις επιστημολογικές προϋποθέσεις, για να κάνει τις

επιλογές του. Στην έκθεση αυτή καταθέτει συγκεκριμένο σχέδιο και για την εξένθεση του καταλλήλου καθηγητή. Προτείνει την αναζήτηση κάποιου ταλαντούχου νεαρού κληρικού (Qualche Jiovane Ecclesiastico), για να σταλεί ως υπότροφος του στη Χάλλη της Γερμανίας και να σπουδάσει τα Εβραϊκά «υπό την καθοδήγηση» του φίλου του καθηγητού Gesenius¹⁶, ο οποίος εθεωρείτο ως «ένας από τους πρότοντους εβραϊστές του αιώνος». Συνεδύαζε όμως την εβραϊκή με την αραβική, αποβλέποντας φυσικά και στην κάλυψη πρακτικών προτεραιοτήτων, όπως θα το δηλώσει αργότερα για την τουρκική γλώσσα. Γι' αυτό σκεπτόταν να σταλεί στη συνέχεια ο ίδιος κληρικός στη Δαμασκό, για να συνεχίσει τις σπουδές του «υπό την καθοδήγηση του Πατριάρχου Αντιοχείας», ώστε να εκμάθει επί τόπου και την αραβικά και νεώτερη Αραβική. Όταν εσπημένων αυτά ο Γκιλφορδ, είχε ήδη έναν αριθμό υποτρόφων σε διάφορα Πανεπιστήμια της Ευρώπης, προετοιμάζοντάς τους, ώστε να καταλάβουν έδρα στην υπό συγκρότηση Ακαδημία. Σ' αυτό το πλαίσιο κινείται και στην περίπτωση καταρτίσεως του καθηγητού των Ανατολικών γλωσσών. Και είναι γεγονός, ότι το σχέδιό του δεν πραγματοποιήθηκε στην ολότητά τουν με την έναρξη όμως της λειτουργίας της Ακαδημίας η εβραϊκή γλώσσα περιελήφθη στο πρόγραμμά της.

*

*

Hεισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στην Ιόνιο Ακαδημία συνδέθηκε με το πρόσωπο του Σχώτου¹⁷ και φίλου του Γκιλφορδ, Frank (ή Francis) Belfour ή Belford¹⁸, για τον οποίο λείπουν επαρκείς πληροφορίες. Κατά την μαρτυρία του Γκιλφορδ δεν ήταν μόνο «φίλος» του, αλλά είχε και καλή παιδεία (learnted τον ονομάζει), διότι δεν άρκοντε η φιλία του με τον «Άρχοντα» της Ακαδημίας, για να καταταχθεί στον κύριο των

καθηγητών της, αλλά ήταν αναρκαιες και οι επαρκείς στο σχετικό αντικείμενο γνώσεις του. Δεν φαίνεται όμως να είχε λάβει ποτέ τον τίτλο του Διδάκτορος, διότι αυτό έγινε στις 29.5.1824, ημέρα των επισήμων εργανίσιων της Ακαδημίας. Ο Belfour έλαβε «τον στέφανο» της Νομικής¹⁹ (αυτό φαίνεται ήταν το αντικείμενο των σπουδών του) και αναγορεύθηκε Διδάκτωρ, μαζί με τους μη διδάκτορες υπονυμήσιους καθηγητές²⁰. Το διδακτορικό δίπλωμα, που ισοδύναμούσε τότε με το σημερινό πτυχίο, τους έδιδε το δικαίωμα να αναλάβουν διδακτικό έργο. Παραλήγα όμως ο Belfour περιεβλήθη και το οφφίκιο του «κοσμοφύλακος» (Capo della Polizia Academica)²¹, ένα από τα λειτουργικά αξιωματα της Ακαδημίας²². Κατά τις σωζόμενες πηγές θα εδίδωσε εβραϊκή και αραβική γλώσσα. Γνωρίζουμε δε, ότι έφθασε στην Κεφνιά στις 14 Νοεμβρίου, για να αρχίσει τις παραδόσεις του²³.

Το ερώτημα, αν εδίδαξε ο Belfour στην Ιόνιο Ακαδημία δεν έχει δεχτεί ως σήμερα απάντηση επανοποιητική. Οι ερευνητές είναι στο σημείο αυτό διχασμένοι. Ο Διαμαντής Λ.γ. δέχεται ότι ο Belfour εδίδαξε, ο Χασιώτης όμως το αμφισβητεί²⁴. Που είναι η αλήθεια; Θα καταφύγουμε στα σωζόμενα αποδεικτικά στοιχεία: Στο έντυπο Πρόγραμμα του ακαδ. έτους 1824/25, με χρονολογία 1 Νοεμβρίου 1824 ε.π., στους Καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής καταλέγεται και ο «Φρ. Βελφορδίος», ο οποίος φέρεται διδασκων «την εβραϊκήν και αραβικήν γλώσσαν»²⁵. Το ίδιο μαρτυρεῖ και ο Γ. Ιακωβάτος, αλλά φαίνεται να στηρίζεται στο Πρόγραμμα²⁶. Σαφέστερες είναι οι δηλώσεις του Γκιλφορδ για το θέμα. Στις 20.1.1825 καταθέτει στον Γραμματέα της Γερουσίας²⁷, ότι «ήδη φρίσθη καθηγητής της εβραϊκής, της αραβικής και των συγγενών γλωσσών»²⁸, χωρίς όμως να διευκρινίζεται, ότι ο εν λόγῳ καθηγητής άρχισε τις παραδόσεις του. Σε

μια άλλη όμως έκθεσή του, μάλλον της ιδίας εποχής, ο Γκίλφορδ συγκαταλέγει τον Belfour μεταξύ των ξένων καθηγητών, οι οποίοι δεν «βρήκαν δυσκολία στο να παραδίδουν» στη νεοελληνική γλώσσα. Οι άλλοι είναι: Dr. Lusignan, Dr. Thisteltwaite, Dr. Joss και Dr. Grassetis²⁸. Άλλα και στον εξάδελφό του Bathurst, Υπουργό Αποικιών, έγραφε ο Γκίλφορδ στις 6 Απριλίου 1825, ότι ο Belfour εδίδασε ανατολικές γλώσσες στην Ακαδημία²⁹. Ανακύπτει όμως το ερώτημα: ακριβολογούσε ο Γκίλφορδ ή ήθελε να δημιουργήσει στους Προϊσταμένους του στη «μητρόπολη» καλές εντυπώσεις, με δεδομένη την επιφυλακτικότητά τους - τουλάχιστον - για την εκπαίδευτική του δραστηριότητα στα Ιόνια Νησιά; Δύο δε μήνες αργότερα (17.6.1825) ο Γκίλφορδ αναφέρει στον Osbornē³⁰, ότι ο Belfour δίδασκε «Lingue Orientali e Geografia». Η προσθήκη όμως του μαθήματος της Γεωγραφίας και η δήλωσή του στις 22.4.1825 για την αποτυχία των μαθημάτων του Belfour οδηγεί στη σκέψη, ότι ο τελευταίος δεν πρέπει να είχε ακροατήριο ικανοποιητικό για τις γλωσσικές παραδόσεις του. 'Άλλωστε, και ο Γ. Ιακωβάτος γράφει στην «Ιστορία» του, ότι «από τον Βέλφωρ την παράδοση δεν μένει ίχνος μήτε»³¹. Η πληροφόρηση όμως του Ιακωβάτου ήταν έμμεση, δύοτι ο μεν αδελφός του έφθασε στην Κέρκυρα τον Ιανουάριο του 1826, εκείνος δε μόλις το 1831 άρχισε τις σπουδές του στην Ακαδημία. Πάντως στις 28 Αυγούστου 1825 γράφει ο Γκίλφορδ στον Hanstings, ότι ο Belfour δίδαξε «ανατολικές γλώσσες»³². Τι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πιθανότερο μέσα από όλα αυτά; Ο Belfour πρέπει μάλλον να δίδαξε, αλλά με μηδαμινό αριθμό φοιτητών, οπότε δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Έτσι, βρίσκει δικαίωση και η θέση του Ιακωβάτου, για το ότι η διδασκαλία του Belfour δεν ετελεσφρόρησε. Έτσι όμως εξηγείται και η

αποχώρηση του Belfour από την Ακαδημία, για την οποία επίσης δεν έχει ακόμη δοθεί ικανοποιητική απάντηση.

*
* *

Ο Γ. Ιακωβάτος για την αρχή του γ' έτους της ζωής της Ακαδημίας (1826/27) σημειώνει: «Ο Πίκκολος κι ο Βέλφωρ εγνήκαν ἀφαντοί»³³. Ο G.P. Henderson³⁴ δέχεται την αποχώρηση του Belfour λίγο ύποπτη («Had - more or less - absconded»: «είχε περίπου δραπετεύσει»), στηριζόμενος στον Ανδρ. Παπαδόπουλο - Βρετό³⁵. Έχουν όμως έτσι τα πράγματα; Από τις αρχειακές πηγές συνάγεται, ότι ο Belfour δεν δραπέτευσε, αλλά έλαβε κανονική άδεια απονοίας για σκοπό όμως, που συνδέοταν άμεσα με το μέλλον του στο διδακτικό έργο της Ακαδημίας. Αυτό συνάγεται κατ' αρχήν από έκθεση του Γκίλφορδ για τον Belfour στις 4.6.1825³⁶: ο τελευταίος έπαιρνε άδεια ώς το άνοιγμα της νέας χρονιάς. Πληροφορούμεθα μάλιστα και τον μισθό του, που ήταν 60 δίστηλα για το έργο του ως καθηγητού και 30 για τα καθήκοντά του ως «κοσμοφύλακος». Ο Belfour, πράγματι, ως τον θάνατο του Γκίλφορδ δεν επέστρεψε, όχι όμως «δραπετεύοντας», αλλά με την συγκατάθεση του ίδιου του Γκίλφορδ και για την αφέλεια της Ακαδημίας. Αυτό συνάγεται από τις υπάρχουσες μαρτυρίες.

Σημαντική βοήθεια στη διαλεύκανση του προβλήματος προσφέρει η αλληλογραφία του Γκίλφορδ με τον Belfour. Στις 6 Νοεμβρίου 1826 ο Γκίλφορδ απαντώντας³⁷ σε γράμμα του Belfour από τη Βιέννη (9.10.1826), συγκατατίθεται με την απόφασή του να περάσει μέσω Κωνσταντινούπολεως στην Περσία. Αυτό σημαίνει, ότι τα πράγματα προχωρούν σύμφωνα με ειλημμένη από κοινού απόφαση. Ο τόνος είναι φιλικός («Pray let me hear from you as often as you can»), του γράφει ο

Γκίλφορδ). Του συνιστά μάλιστα να αγοράζει βιβλία και χειρόγραφα, κυρίως ελληνικά, για τον εξοπλισμό της βιβλιοθήκης της Ακαδημίας. Ο Belfour είχε ενημερώσει τον Γκίλφορδ, ότι σημειώνει πρόοδο στην εκμάθηση της Τουρκικής και Περσικής, κάτι που ο άγγλος Λόρδος επαινεί, υπογραμμίζοντάς τον όμως την ανάγκη να «εκμάθει τέλεια την κοινή αραβική»³⁸. Του συνιστά, μάλιστα, και την ενδεειγμένη επιλογή. Τα κομψότερα ιδιώματα της αραβικής, κατά τον πολύγλωσσο Γκίλφορδ, ήσαν το ομιλούμενο στην περιοχή Χαλεπίου και Δαμασκού. Εν τούτοις, θεωρούσε την διάλεκτο της Αιγύπτου και την Magrebi της βορειοαφρικανικής ακτής ως την «πιθανώς χρησιμότερη» για τους σπουδαστές της Ιονίου Ακαδημίας. Τον διαβεβιώνει, τέλος, ότι η πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη ήταν πλήρως εξοπλισμένη με ανατολικά βιβλία, και ιδιαίτερα τουρκιά.

Κάποιες συμπληρωματικές πληροφορίες του Γκίλφορδ στη συνέχεια δεν στερούνται σημασίας. Το ακαδημαϊκό έτος, σημειώνει, άρχιζε την επομένη (7 Νοεμβρίου) με περισσότερους από 200 σπουδαστές, 15 Καθηγητές και 22 παραδοσιαίης ημερησίως. Συμπληρώνει δε, ότι κατά τη δική του εκτίμηση μετά ένα έτος θα συσταθεί «τάξη» ανατολικής φιλολογίας (Oriental Literature), προσθέτοντας όμως και το πολύ ενδιαφέρον: «εκτός και αν ο Καθηγητής της Θεολογίας παραδώσει στους μαθητές του λίγα εβραϊκά» (A little Hebrew). Η σύνδεση του θέματος με τον καθηγητή διάκονο (ακόμη) Κωνσταντίνο Τυπάλδο έχει για το θέμα μας σημασία και θα επανέλθουμε σ' αυτήν παρακάτω. Την ίδια ημέρα, πάντως, ο Γκίλφορδ έστειλε γράμμα και στον άγγλο Πρέσβυτη στην Πόλη Stratford Canning³⁹, παρακαλώντας τον να παράσχει προστασία στον Belfour κατά το ταξίδι του στην Περσία και την επιστροφή μέσω Βαγδάτης στην Κέρκυρα («to this

part of the world»). Χαρακτηριστικό: ονομάζει τον Belfour «My worthy and learned friend, Professor of Oriental Language in the Jonian University». Γεγονός όμως είναι, ότι στις 13 Φεβρουαρίου 1827, σε έκθεσή του προς τον Osborne⁴⁰ καταθέτει ότι ο Belfour ταξιδεύει στην Τουρκία (travels now in Turkey: ἀρα ήδη στην Τουρκία), σκοπεύοντας να μεταβεί στην Περσία, επιστρέφοντας μέσω Σινά. «Με την επιστροφή του - συμπληρώνει ο Γκιλφορδ - θα βρει πιθανώς μια θεολογική τάξη, που θέλει να ακούσει τις εβραϊκές παραδόσεις του».

Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι με την συγκατάθεση του Γκιλφορδ ανεχώρησε ο Belfour από την Ακαδημία, για να συμπληρώσει τις γνώσεις του στις ανατολικές γλώσσες. Ο Μακήνας της Ιονίου Ακαδημίας ενεργούσε σύμφωνα με τις επιστημολογικές αρχές του, χωρίς να παραθεωρηθεί και ο ρόλος με τον οποίο συνδεόταν από την διεθνή διπλωματία η αναγεννωμένη Ελλάδα στην Ανατολή. Δεν έπαυσε όμως ο Γκιλφορδ να κινείται και με κοιτήρια εντελώς πρακτικά. Αυτό σημειώνει στην ίδια έκθεσή του: «Η γνώση στις ανατολικές γλώσσες χρειάζεται τόσο πολύ εδώ τώρα, που ο μόνος μεταφραστής ενός τουρκικού γράμματος είναι ο βοηθός βιβλιοθηκάριος του Πανεπιστημίου Rosseti, ενώ ένα κείμενο γραμμένο στα σύγχρονα αραβικά δεν θα μπορούσε να βρει μεταφραστή».

Ως τον θάνατο του Γκιλφορδ (2/14 Οκτωβρίου 1827), ο Belfour δεν επέστρεψε στην Κέρκυρα. Σε έγγραφο του Εφόρου I. Καραντινού (27.1.1828)⁴¹, μετά την αναδιάρθρωση της Ακαδημίας, μεταξύ των μαθημάτων του α' έτους της Θεολογικής Σχολής καταλέγεται και η εβραϊκή γλώσσα, αλλά ως μάθημα προαιρετικό (e per qui vuole, Lingua Ebraica). Να δεχθούμε, ότι και ο Belfour δίδαξε τα εβραϊκά ως μάθημα προαιρετικό; Μάλλον ναι, διότι έτοι εξηγείται και η αποτυχία του. Η

αναγραφή όμως του μαθήματος το 1828 πρέπει να είχε σχέση με τον K. Τυπάλδο και όχι τον Belfour, ο οποίος όμως προσεπάθησε απεγνωσμένα να επιστρέψει στην Ιόνιο Ακαδημία.

Από έγγραφο της 25.6.1828⁴² πληροφορούμεθα, ότι ο Belfour είχε υποβάλει αίτηση, ζητώντας να μάθει, αν ο διορισμός του στην Ιόνιο Ακαδημία ισχύει απόμη, για να μεταβεί στην Κέρκυρα με την έναρξη του νέου ακαδημαϊκού έτους. Η απάντηση πρέπει να ήταν αρνητική, όπως πληροφορούμεθα από μεταγενέστερη (2.8.1830)⁴³ αίτηση του Belfour στον Αρμοστή Adam, με το ερώτημα για την απώλεια της έδρας του. Βλέποντας, ότι δεν υπήρχε περίπτωση να επανέλθει, ζητούσε τους μισθιούς των τελευταίων 13 μηνών της απασχόλησεώς του στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο από τους εκτελεστές της Διαθήκης του Γκιλφορδ. Ο τελευταίος είχε δεσμευθεί να του καταβάλλει 13 λίρες μηνιαίως ως τον Νοέμβριο του 1828. Οι δύο εκτελεστές της διαθήκης (Lord Shelfield και Mr. Milne) διεφώνησαν, υπέρ του αιτήματός του όμως τάχθηκε ο τρίτος (Mr. Boyd). Το επιχείρημα των πρώτων ήταν, ότι από τη στιγμή του θανάτου του Γκιλφορδ ο μισθός του Belfour επέστρεφε στο Ταμείο του Πανεπιστημίου. 'Άρα ο Belfour αμοιβάτων κανονικά ως τον θάνατο του Γκιλφορδ. Στο ίδιο αίτημα επανήλθε τον Ιούνιο του 1832, χωρίς αποτέλεσμα⁴⁴. 'Έτοτε ξάνονται τα ίγια του στο υλικό τουλάχιστο, που έχουμε εμείς υπόφει.

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί, συνεπώς, ότι ο Belfour διατήρησε μέχρι τέλους την φιλική σχέση του με τον Γκιλφορδ και δεν εγκατέλειψε αιφνίδια την Ακαδημία, αλλά για να συμπληρώσει τις σπουδές του, με σκοπό να ανταποκριθεί περισσότερο στις απαιτήσεις της ειδικότητός του. Ο θάνατος όμως του Γκιλφορδ άλλαξε και γι' αυτον την πορεία των πραγμάτων. 'Άλλωστε, έχει ορθά παρατηρηθεί

ότι «με το θάνατο του Μιλόφδον επόπτη κι' ο μισός δρόμος της Ακαδημίας»⁴⁵.

* * *

Σ ε μια από τις παραπάνω επιθέσεις του Γκιλφορδ (6.11.1826) είδαμε να διατυπώνεται και η απόλοιτη πρόβλεψη: «... εκτός αν ο καθηγητής της Θεολογίας παραδώσει στους μαθητές του λίγα εβραϊκά» («unless the Theological Professor gives his disciples a little Hebrew»)⁴⁶. Ο περί ου ο λόγος καθηγητής ήταν τότε ο Κωνοταντύνος Τυπάλδος - Ιακωβάτος του οποίου το όνομα συνδέθηκε επίσης με την εισαγωγή του μαθήματος της εβραϊκής γλώσσας στην Ιόνιο Ακαδημία.

'Ηδη, στις 31.3.1823, όπως είδαμε, ο Γκιλφορδ αναζητούσε ενα ταλαντούχο νεαρό κληρικό, για να καταρτισθεί ως υπότροφος του στα θεολογικά μαθήματα και να αναλάβει διδακτικό έργο στην Ακαδημία. Τον κληρικό αυτό βοήθει στο πρόσωπο του Τυπάλδου. Γεννημένος στο Ληξούρι της Κεφαλληνίας ο K. Τυπάλδος - Ιακωβάτος (1795 - 1867)⁴⁷, έμαθε τα πρώτα γράμματα στη γενέτειρά του⁴⁸. Το 1817 χειροτονήθηκε διάκονος και, διηγώντας για μάθηση, πήγε το 1820 (πριν από τις 20 Σεπτεμβρίου) στη Χίο για να σπουδάσει στην περιφημητή Σχολή της, διευθυννόμενη τότε από τον Νεόφυτο Βάμβα. Μετά το κλεισμό της Σχολής από το Οικουμενικό Πατριαρχείο (Εθναρχία) λόγω της εκρήξεως της Ελληνικής Επαναστάσεως, ο Τυπάλδος πέρασε με τον Βάμβα στην Ύδρα και από εκεί μόνος στο Ληξούρι. Το 1822 (πριν από τις 16 Νοεμβρίου) έφθασε στη Βενετία, εκλεγμένος ήδη διάκονος και γάλτης για την εκεί Κοινότητα, με σκοπό να συνεχίσει τις διακοπές σπουδών του. Σπούδασε (ιδιωτικά) λατινικά και ιταλικά, έχοντας σπουδάσει επαρχώς τα ελληνικά (αρχαία) στη Χίο.

Σημαντικό γεγονός στη ζωή του

Τυπάλδους ήταν η συνάντησή του στη Βενετία με τον Γκιλφρόδ⁴⁹. Ο άγγλος φιλέλληνας αναζητούσε έλληνες νέους και ιδιαίτερα επτανησίους, που θα μπορούσαν να σπουδάσουν με την υποστήριξή του, ώστε να επανδρώσουν το υπό ίδρυση Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Ο Τυπάλδος ανταποκρινόταν στις προσδοκίες του Γκιλφρόδ, όπως το δηλώνει ο τελευταίος σε μεταγενέστερη έκθεσή του (20.5.1825): «Ο κληρικός αυτός, μολονότι νέος, έχει μεγάλη ικανότητα και μεγάλη επιμέλεια. Κατέχει τέλεια την αρχαία ελληνική και τη λατινική και για κάποιο χρόνο επιδόθηκε στα εβραϊκά, όπως ακόμη στην αρχαιογνωσία και στο Κανονικό Δίκαιο της Εκκλησίας του...»⁵⁰. Ο Γκιλφρόδ με το κείμενο αυτό δεν φανερώνει μόνο την προσωπική του εκτίμηση για τον Τυπάλδο, αλλά δίνει συγχρόνως και ένα ακοιβές περίγραμμα των σπουδών του στη Βενετία. Με τις θεολογικές σπουδές του Τυπάλδου ασχολήθηκαμε άλλον. Εδώ θα επιμείνουμε σε ότι αφορά στην επίδοσή του στην εβραϊκή γλώσσα.

Ο Τυπάλδος διδάχθηκε τα εβραϊκά ιδιωτικά από τον Αββά Φοντανέλλα (Padre Francesco del fu Domenico Fontanella) («είναι ο άστιος των εδώ» - σημειώνει), «τετράκις της εβδομάδος», από τον Ιανουάριο του 1824 ώς τον Ιούνιο του 1825. Πρέπει να σημειωθεί, ότι ο Τυπάλδος άρχισε τις θεολογικές σπουδές του με την εβραϊκή γλώσσα με την υπόδειξη του Γκιλφρόδ. Και αυτό πιστοποιεί, ότι ο άγγλος Άρχων της Ακαδημίας είδε το πρόσωπο του Τυπάλδου τον ταλαντόγχο κληρικό, που αναζητούσε. Βέβαια, όσον αφορά στην εβραϊκή γλώσσα, δεν πρέπει να δεχθούμε ότι η ενέργεια του Γκιλφρόδ είχε άλλα κίνητρα εκτός από τα καθαρά επιστημονικά. Ούτε επιφύλαξη του Κοραή πρέπει να αναζητήσουμε παρά μόνο σύμπτωση απόγνωση. Για έναν επιστήμονα και γνώστη των πανεπιστημιακών προγραμμάτων

της Ευρώπης δεν μπορούσε να νοηθεί σπουδή της Π. Διαθήκης, ακόμη και της μεταφράσεως των Ο', χωρίς γνώση της Εβραϊκής.

Στις 13 Ιουνίου 1824 ο Τυπάλδος εφοδιάσθηκε με το απαραίτητο πιστοποιητικό από τον αββά Φοντανέλλα, για την σπουδή του από 1.1.1824 ώς την 13.6.1824, για την απόκτηση γνώσεων επαρχών, ώστε να έχει την δυνατότητα να μελετά την Π. Διαθήκη από το πρωτότυπο⁵¹. Ο Τυπάλδος έφθασε στην Κέρκυρα, μετά την ολοκλήρωση της σπουδής και άλλων θεολογικών κλάδων, στις 4 Ιανουαρίου 1826 ε.π., και μετά από εξετάσεις ενώπιον επιτροπής αναγορεύθηκε «Διδάκτωρ της Θεολογίας». Την θεολογικοεκκλησιαστική επιτροπή αποτελούσαν ο Κερκυραίος Μακάριος (πρόεδρος), ο Παέσων Χρύσανθος και ο «αρχιμαρδίτης»⁵² της Ακαδημίας και ήδη Διδάκτωρ, πρεσβύτερος Ανδρέας Ιδρωμένος. Οι εξετάσεις του Τυπάλδου ανταποκρίνονταν περισσότερο σε ένα πνευματικό παρά επιστημονικό αίτημα. Όπως αποδεικνύει το δημοσιευμένο ήδη ερωτηματολόγιο⁵³, στο οποίο κλήθηκε να απαντήσει, ο σκοπός ήταν, κατά την επιθυμία του Γκιλφρόδ, να φανεί το οφθόδοξο φρόνημά του, αφού ανελάμβανε να διδάξει μετά την αποχώρηση του Θ. Φαρμακίδη⁵⁴, τον βασικά θεολογικό κλάδο, δηλαδή την Ορθόδοξη Δογματική.

* * *

Tο ερώτημα, που ετέθη ήδη για τον Belfour, αν διδάξει δηλαδή εβραϊκά στην Ιόνιο Ακαδημία, μπορεί να τεθεί και για τον Τυπάλδο. Η ερμηνεία όμως του υπάρχοντος πηγαίου υλικού οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι εδιδάξε, έστω και κατά μικρά διαστήματα, την εβραϊκή γλώσσα. Σε έγγραφο του Εφόρου Ι. Καραντινού (27.1.1828), που το επικαλεσθήκαμε και παραπάνω⁵⁵, δηλώνεται η διδασκαλία της εβραϊκής γλώσσας, προαιρετικά, στον κύριο του Ιουτους των θεολογι-

κών σπουδών (e perci vuole, Lingua Ebraica). Έχουμε όμως πεισθεί, ότι η ανταπόκριση θα ήταν μηδαμινή ή και μηδενική, διότι στις 3.11.1830 ο άγγλος μισσιονάριος Henry Daniel Leees (+1845)⁵⁶ έγραψε, ότι ανεμένετο η αρχή της διδασκαλίας της εβραϊκής στη Θεολογική Σχολή της Ακαδημίας⁵⁷. Λόγω ελλείψεως επαιρών μαρτυριών δεν είναι δυνατό ένα βέβαιο συμπέρασμα. Πώς μπορεί όμως να ερμηνευθεί η επιμονή του Τυπάλδου να πεφύλαμβάνει και την εβραϊκή γλώσσα στα υποβαλλόμενα από αυτόν σχέδια προγραμμάτων της Θεολογικής Σχολής; Και αν ακόμη δεν εύρισκε ανταπόκριση το μάθημα της εβραϊκής γλώσσης, τουλάχιστον κρινόταν από πλευράς επιστημολογικής αναπόσπαστα συνδεδεμένο με τις θεολογικές σπουδές. Ήτοι, στις 26.6.1833 ο Κ. Τυπάλδος καταθέτει στον έφορο Γ. Θεριανό «Σχεδίασμα περὶ σπουδῆς της θεολογικῆς μαθήσεως», σημειώνοντας:

«Καθ' ημάς λοιπόν ήθελε συμπληρωθή επωφελώς της θεολογικής μαθήσεως η σειρά, εάν, παρά τους μνημονευθέντας κλάδους, περιελάμβανεν ακόμη και τους ακολούθους: την Ιεράν δηλονότι, είτε αγιόγραφον και Εκκλησιαστικήν Ιστορίαν, την Βιβλικήν Αρχαιολογίαν και την Εξηγητικήν· προς τα οποία πάντα δεν ήθελεν είσθαι ἀπό σκοπού και η στοιχειώδης διδασκαλία της εβραϊκής γλώσσης, ως τα μέγιστα συντεινούσης εις το περί ου ο λόγος»⁵⁸.

Η σημείωση αυτή του Κ. Τυπάλδου είναι άκρως σημαντική, διότι: α) φανερώνει την επιστημονική κρίση του κεφαλλήνα Κληρικού, που μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος ουσιαστικά πανεπιστημιακός θεολογικός διδάσκαλος της Νεωτέρας Ελλάδος· β) δηλώνεται η αναγκαιότητα της εβραϊκής γλώσσας στον ερμηνευτικό κλάδο της Θεολογίας και γ) το χρησιμοποιούμενο επίθετο («στοιχειώδης») φανερώνει με ζεαλισμό την προοπτική, στην οποία

τασσόταν η σπουδή της εβραϊκής, κάτι που συνεχίζεται στις Θεολογικές Σχολές μας ως σήμερα. Θα επαναλάβουμε, ότι οι πηγές μας δεν βοηθούν για βεβαιώτερες διαπιστώσεις. Το θέμα όμως φαίνεται να απασχολεί μόνιμα την Ακαδημία και τον Τυπάλδο.

Αυτό προκύπτει από γράμμα του μισισιονάριου της L.M.S. Issac Londen (8.3.1834)⁵⁹. Εκεί αναφέρεται, ότι ο Καθηγητής της Θεολογίας της Ιονίου Ακαδημίας (ο Κ. Τυπάλδος) σχεδίαζε να δημιουργεί μεταφραστή μιας Εβραϊκής Γραμματικής και ζητούσε πληροφορίες από τον C.F. Schliers για το κόστος της εκτυπώσεως της. Από το γράμμα του Lowndes, βέβαια, εξάγεται ότι η διάθεσή του για τον Τυπάλδο δεν ήταν ευνοϊκή⁶⁰ παρά την συνεργασία τους στη μετάφραση της Αγίας Γραφής στη νεοελληνική, στην οποία, ως γνωστό ο Τυπάλδος έλαβε μέρος ως εβραϊστής⁶¹. Η αντίθεση του Lowndes οφειλόταν και σε λόγους ανταγωνιστικούς, διότι ετοίμαζε εκείνος Λεξικό και Γραμματική της Εβραϊκής ως βοήθημα για την πανεπιστημιακή διδασκαλία της γλώσσας⁶². Στο προσωπικό Αρχείο του Κ. Τυπάλδουν βρέθηκαν τεκμήρια, ότι πράγματι η σχολείτο με τη σύνταξη Γραμματικής της Εβραϊκής, μιλονότι κάποια από τα στοιχεία του σχετικού φακέλου είναι δινατόν να σχετίζονται και με τη σπουδή του κοντά στον αββά Φοντανέλλα⁶³.

Πάντως στην ίδια πρόταση επανέρχεται ο Κ. Τυπάλδος και το επόμενο έτος (1835). Στο σωζόμενο σχέδιο Προγράμματος Σπουδών, που υποβάλλει στην Εφορία ο Τυπάλδος (Piano e Prospetto di Lezioni della Facoltà Teologica)⁶⁴ δηλώνεται για το Ιούνιο των Θεολογικών Σπουδών: «Lingua Sacra, ossia Lingua Ebraica Antica», με διδάσκοντα τον Κ. Τυπάλδο τοιες φορές την εβδομάδα (Δευτ. Τετ. και Παρ.). Σε άλλο, όμως σχέδιο τέσσερεις μέρες αργότερα (18.10.1835)⁶⁵ δεν συγκαταλέγει μεν στις παραδόσεις την Εβραϊ-

κή γλώσσα, αλλά στις επιτασσόμενες Παρατηρησίες (Osservazioni) προσθέτει, ότι για την συμπλήρωση του Προγράμματος των Θεολογικών Σπουδών θεωρούσε ωφελιμότατους και άλλους θεολογικούς κλάδους, με πρώτο το μάθημα της Εβραϊκής γλώσσας,⁶⁶ αναλαμβάνοντας και τη διδασκαλία του. Με το β' αυτό σχέδιο, συνεπώς, επεξηγεί ο Κ. Τυπάλδος το πρώτο. Τελευταία σχετική μαρτυρία, όσον αφορά τουλάχιστο την παρονοία στην I. Ακαδημία του Κ. Τυπάλδου⁶⁷, είναι «Σχέδιο Κανονισμού» (6.3.1837) του τελευταίου⁶⁸, στο οποίο προτείνεται και πάλι ως μάθημα του α' έτους η εβραϊκή γλώσσα.

Μένει, λοιπόν, μετά από τα παραπάνω η βεβαιότητα, ότι παρά την συνεχή αναφορά σε επιστημονικές αρχές, ναι μεν αναγνωρίζοταν η σημασία της εβραϊκής γλώσσας, αλλά για διαφόρους λόγους, μεταξύ των οποίων και οικονομικοί ασφαλώς, δεν διδάχθηκε παρά μόνο κατά διαστήματα από τον Fr. Belfour και τον Κων. Τυπάλδο, χωρίς όμως εμπέδωση της σπουδής της, αφού και η ανταπόκριση των σπουδαστών δεν ήταν μάλλον η αναμενόμενη. Σ' αυτό πρέπει να συνετέλεσε και η αντίδραση, που δεν έλειψε, όπως επιτρέπουν να συμπεράνουμε κάποιες σχετικές μαρτυρίες.

Υπήρχαν άνθρωποι της Ακαδημίας, που έβλεπαν τα οικονομικά ανοίγματα του Γκιλφόρδ για την αρτίωση του Προγράμματος Σπουδών, ως αδικαιολόγητη σπατάλη, με αποτέλεσμα να παραμελούνται κάλαδοι βασικοί. Αυτή τη θέση διατυπώνει ο Ανδρέας Παπαδόπουλος - Βρετός, βιβλιοθηκάριος της Ακαδημίας επί Γκιλφόρδ, αργότερα μεν, αλλά αναφερόμενος στις συγχρομένες ενέργειες του Γκιλφόρδ: «Ποια άραγε η ανάγκη να έχῃ η Σχολή της Φιλοσοφίας Καθηγητήν της Εβραϊκής και Αραβικής Γλώσσης διά την εξήγησιν των αγίων Γραφών, εν ω δεν υπήρχεν Ιεροσπουδαστήριον;». Η συνέχεια είναι

ακόμη σπουδαιότερη: «Και ποια άραγε η ανάγκη να προτείνη ο Άρχων και την παράδοσιν της Σανσούριτικής γλώσσης εις το παρ' αυτού σχεδιαζόμενον Πατριαρχισμόν, εν ω δεν υπήρχεν, ει μη εἰς μόνον καθηγητής της Θεολογίας, ο τότε Ιεροδιάκονος Κωνσταντίνος Τυπάλδος, τον Ιερομονάχο Θ. Φαρμακίδον αναχωρήσαντος εις Ελλάδα;»⁶⁹. Το κείμενο, συνεπώς, δεν είναι αποκλυπτικό μόνο για τις αντιδράσεις, που συναντούσε ο Γκιλφόρδ στα φύλλούς του σχέδια του, αλλά κυρίως για τους στόχους, που είχε συνδέσει με τη διδασκαλία των γλωσσών στην Ακαδημία.

* * *

Το προηγούμενο της Ιονίου Ακαδημίας ανέπτυξε τη δυνατική του και στον προγραμματισμό του Πανεπιστημίου Αθηνών, που ήταν η οργανική συνέχεια της, όσο και αν αυτό δεν τονίζεται, όσο πρέπει. Πριν όμως γίνει λόγος για την εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρέπει να παραχολουθήσει κανείς την πορεία των πραγμάτων, καθώς το μάθημα αυτό μετά την παραίτηση του Κ. Τυπάλδουν (Ιούλιος 1839) χάνεται τελικά για το Ιόνιο Πανεπιστήμιο, το οποίο ήδη από το 1837 άρχισε να συρρικνώνεται αισθητά υπέρ του Πανεπιστημίου Αθηνών, για να πέσει τελικά και αυτό θύμια (1865) του υδροκεφαλισμού της ελληνικής πρωτεύοντας⁷⁰.

Ναι μεν ο Κ. Τυπάλδος δεν δημιούργησε τελικά την σχεδιαζόμενη, όπως είδαμε, Γραμματική του, διότι ως εφής κεφαλονιτής αντέλεγε πολλά σχέδια των προτεσταντών μισισιονών. Με την ίδρυση όμως του Πανεπιστημίου Αθηνών (1837), εμφανίζεται στην Μελιτή (Μάλτα) «Γραμματική της Εβραϊκής γλώσσης εις χρήσιν των Ελλήνων» (sic), υπό «Ανωνήμου». Υπό την ανωνυμία πρέπει να κρύβεται καποιος μισισιονάριος (ισως ο S. Wilson). Στην περίπτωση, βέβαια, αυτή ο

Κερδώσις Ερμής συμπορεύεται με τον Λόγιο, ουσιαστικά όμως - και αυτό φαίνεται στα ίδια τα κείμενα των μισσιοναρίων - ήθελαν να ενισχύσουν την εκμάθηση της Εβραϊκής και την έφεννα της Π. Διαθήκης στο πρωτότυπο, διότι αυτό συνδέοταν άμεσα και με την εξάπλωση της Μεταφράσεως της Π. Διαθήκης από την Βιβλική Εταιρεία. Το 1842 εδημοσίευσε και ο I. Lowndes «Επιτομὴν της Εβραϊκῆς Γλώσσης» ως Προλεγόμενα στο βιβλίο του «Λεξικὸν Εβραϊκό Ελληνικὸν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» (Μελίτη 1842).

Οι προτεστάντες μισσιονάριοι συνέδεσαν απ' αρχής την μετάφραση της Π. Διαθήκης από το εβραϊκό με την εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στην Ανωτάτη Ελληνική Εκπαίδευση. Έτσι, ο Leevēs σημειώνει στις 15.8.1836 σε έκθεσή του, ότι η Μετάφραση θα είχε «σπουδαίας συνεπείας διά την Ανατολικήν Εκκλησίαν»⁷¹. Αυτό έσπενσε να δηλώσει και ο δραστήρια αναψιευμένος στα εκπαιδευτικά πράγματα της Ελλάδος L. Kορεκ, εκφράζοντας την βεβαίωτη του, ότι η «Μετάφρασις Βαμβά» δεν προορίζόταν μόνο για την κατώτερη ή τη μέση παιδεία, αλλά και γι' αυτό το νεοϊδρυμένο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μάλιστα τη Θεολογική Σχολή, που θα τη χρησιμοποιούσε⁷². Στους σχεδιασμούς, έτσι, των μισσιοναρίων η μετάφραση συνδέθηκε άμεσα με την εισαγωγή της Εβραϊκής γλώσσας, στην οποία αυτόματα παρέπεμπε η «εκ του εβραϊκού» μετάφραση της Π. Διαθήκης. Αυτούς τους υπολογισμούς έκανε, όπως είδαμε, ήδη στα 1830 ο Leevēs και ενώ η μετάφραση δεν είχε ακόμη τελειώσει. Γι' αυτό θεωρούσε απαραίτητη την εκπόνηση Λεξικού Εβραϊκοελληνικού και Γραμματικής, και το αίτημα αυτό ικανοποίησε το 1842 ο Lowndes. Η σχετική βραδύτητα πρέπει να αποδοθεί στην εν τω μεταξύ εκπάσασα έριδα για τη Μετάφραση, κυρίως της Π. Διαθήκης.

Στις 16.1.1839 ο Leevēs έγραψε

τους Προϊσταμένους του στο Λονδίνο: «Θα αισθανθείτε γαρά για το γεγονός, που έχω να σας κάμια γνωστό, δηλαδή, ότι οι Έλληνες άρχισαν να σπουδάζουν την Εβραϊκή. Ένας εκ των θεολόγων καθηγητών εσχημάτισε μια μικρή τάξη της Εβραϊκής στο εδώ Πανεπιστήμιο και παραδίδει κανονικά τους φοιτητές της Θεολογίας. Τούτο αποτελεί ένα από τους καφούς της μεταφράσεώς μας της Π. Διαθήκης από το εβραϊκό, κατ: που πολύ επιθυμούσαν ιδώ και τολμούσαν να ελπίζω, μολονότι ζήτησαν»⁷³.

Το κείμενο αυτό δημιουργεί κάποια προβλήματα. Κατ' αρχήν η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών δεν είχε ανάγκη την επιρροή των μισσιοναρίων ή της μεταφράσεώς των, για να περιλάβει στο πρόγραμμά της την εβραϊκή γλώσσα, αφού είναι γνωστό, πως ακολούθουσε τα προγράμματα των γερμανικών πανεπιστημίων⁷⁴. Το πρόβλημα όμως είναι, ότι κατά τον Leevēs προ της 16.1.1839 είχε αρχίσει η διδασκαλία των Εβραϊκών στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. (Το γράμμα του στέλνεται από την Αθήνα). Άλλ' αυτό το αγνοούν οι ιστορικοί της Σχολής, όπως λ.χ. ο Δ. Σ. Μπαλάνος. Όμως το πρόβλημα δεν είναι, αν η διδασκαλία των Εβραϊκών άρχισε προ του 1839, αλλά ποιος εδίδασκε το μάθημα. Την πληροφορία του άγγελου μισσιοναρίου θεωρούμε ακριβή, διότι ήταν άριστος γνώστης των ελληνικών πραγμάτων, τέλειος κάτοχος της ελληνικής γλώσσας και συνδέοταν προσωπικά με τον θεολογικό και εκκλησιαστικό κόσμο. Από τους τρεις πρώτους καθηγητές της Θεολογικής Σχολής (Μ. Αποστολίδης, Θ. Φαρμακίδης, Κ. Κοντογόνης) μόνο ο Κωνσταντίνος Κοντογόνης (1812 - 1878) αποδειγμένα γνώριζε εβραϊκά, τα οποία διδάχθηκε στο Μόναχο από κάποιον αρχιφραβίνο⁷⁵. Πρέπει, συνεπώς, να δεχθούμε, λόγω της αξιοπιστίας του Leevēs, ότι ο Κοντογόνης άρχι-

σε να διδάσκει την εβραϊκή γλώσσα. Την πληροφορία του Leevēs πλησιάζει μία αναφορά στο θέμα του αειμνήστου διδασκάλου μας Βασ. Βέλλα († 1969), χωρίς όμως να εισέρχεται σε λεπτομέρειες: «Άμα τη συστάσει του ημετέρου εν Αθήναις Πανεπιστημίου η εβραϊκή γλώσσα περιελήφθη εις τον κύκλον των θεολογικών μαθημάτων, ως τούτο εις πάντα τα Πανεπιστήμια συμβαίνει, ως αναγκαία προϋπόθεσις της ερμηνείας της Π. Διαθήκης...»⁷⁶. Το ερώτημα όμως ποιος ανέλαβε την διδασκαλία της δεν απαντάται. Πρέπει μάλλον να δεχθούμε τη λύση Κοντογόνη. Κατά τα ώς σήμερα γνωστά πρώτος καθηγητής της εβραϊκής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών υπήρξε ο Θεόκλητος Βίμπος (1832 - 1903)⁷⁷, ο οποίος το 1866 δημοσίευσε «Στοιχεία Εβραϊκής Γραμματικής»⁷⁸.

Σημασία έχει, ότι η εβραϊκή γλώσσα εισήγηθη στο Πρόγραμμα και της Ριζαρείου Σχολής, σύμφωνα με τη διαθήκη του Γ. Ριζάρη, που συντάχθηκε το 1840. Μεταξύ των θεολογικών μαθημάτων ο Διαθέτης κατατάσσει ονομαστικά και την εβραϊκή γλώσσα. Ορθά παρατηρεί ο αειμνηστος αρχιεπίσκοπος και καθηγητής Χρυσόστομος Παπαδόπουλος⁷⁹, ότι ο Ριζάρης είχε κριήση καθαρά επιστημονικά, ακολουθώντας την ήδη από τα 1827 εκπεριφρασμένη γνώμη του Κων. Οικονόμου. Ο Β. Βέλλας υποστηρίζει, ότι η απόφαση του Γ. Ριζάρη «πιστώς ετηρήθη μέχρι του 1917, οπότε, μεταβληθέντος του Τύπου της Ριζαρείου Σχολής, κατηργήθη και το μάθημα της εβραϊκής γλώσσης»⁸⁰. Έστω και αν ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος δίνει στο θέμα αυτό διαφορετική εικόνα⁸¹, σημασία έχει, ότι η εβραϊκή γλώσσα δεν έπαυσε να θεωρείται αναπόσπαστο γνωστικό αντικείμενο του ερμηνευτικού χώρου. Αυτή η παράδοση θα συνεχισθεί στις Θεολογικές Σχολές της Χώρας μας, Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

1. Για τη σάση του Κοραή έναντι της Ευρώπης γενικότερα βλ. Alexandros Papaderos, *Metakenosis. Griechenlands kulturelle Herausforderung durch die Aufklärung im Bereich des Korais und des Oikonomos*, Meisenheim am Glan 1970². Βασιλείου Σ. Καραγεώργου, Ο Άδαμ. Κοραής και η Ειρώπη, Αθήνα 1984.
2. Αδ. Κοραή. *Σημειώσεις εις το Προσωπινόν Πολύτευμα της Ελλάδος του 1822 έτους*, Αθήνα 1933, σ. 59.
3. Π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού. *Το ζήτημα της Μεταφράσεως της Αγ. Γραφής εις την Νεοελληνικήν κατά τον ιθ' αιώνα*, Αθήνα 1977, σ. 122 ε. Κατά επιφανείς επαρχούποντς της BFBS, όπως π.χ. ο T.B. Platt, ο Κοραής υπήρξε η αφορμή για την απόφαση της Εταιρείας να εκπονηθεί η Ελληνική μετάφραση της Π.Δ. από το εβραϊκό (στο ίδιο, σ. 123).
4. Γ.Δ. Μεταλληνού, *Το ζήτημα...*, σ. 287 ε.
5. Κων. Οικονόμου τον Εξ Οικονόμων, *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα, επιδιόντος Σοφοκλέους Κ. του έξ Οικονόμων*, τ. Α', Αθήνησ 1862, σ. 172.
6. Μισσιονάριος, πράκτορας (Agent) της London Missionary Society στην Ανατολική Μεσόγειο και στην Ελλάδα (Γ.Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα...*, σ. 23).
7. Γρ. Wilson προς την Εταιρεία του από 27.10.1820, σ. 3. (L. M. S. - Greek Mission, Box 1, Folder 2, αρ. 54).
8. Για τη σχέση του Βάμβα με τον Κοραή και τους προτεστάντες μισσιοναρίους βλ. στου Γ.Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*, όπ. π., σ. 188 ε.ε. και K. B. Δημαρά, Δινό φίλοι, *Κοραής και Βάμβας με ανέκδοτα κείμενα*, Αθήνα 1953. (Κατά τον K. Δημαρά, ο Βάμβας γεννήθηκε στα 1776).
9. Νεώτερα έγγα για το Πνευματικό αυτό ίδρυμα: G.P. Henderson, *The Ionian Academy*, Edinburgh 1988. Υπάρχει και Ελληνική μετάφραση από τον Δρα Φ. Κ. Βώρο, G. P. Henderson, *Η Ιόνιος Ακαδημία*, Κέρκυρα 1980. Η έκδοση όμως στο αγγλικό είναι σε πολλά σημεία αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, διότι έλαβε υπόψει και δημοσιεύματα, που απολούθησαν την έκδοση της ελληνικής μεταφράσεως του έργου. Βλ. ακόμη την μονογραφία του καθηγ. Γερ. Η. Πεντογάλου, *Η Ιατρική Σχολή της Ιονίου Ακαδημίας (1824 - 1828, 1844 - 1865)*, Θεσσαλονίκη 1980. Στις μελέτες αυτές βρίσκεται κανείς και την παλαιότερη βιβλιογραφία.
10. Αυτό αποδρέει από σύνολη τη δόμηση του Πανεπιστημίου εκ μέρους του ιδρυτού του, ήταν όμως η πεποίθηση και των Βρετανών προϊσταμένων του, που δεν έβλεπαν με καλό μάτι την εκπαίδευτική δραστηριότητά του για χάρη των Ελλήνων. Έταν, ο αρμοστής Fr. Adam (1824 - 1823) κατηγορούντες τον Γκιλφόρδ, ότι όλες «οι τάσεις του Πανεπιστημίου είναι ελληνικές» (Γρ. του Adam από 12.8.1827).
11. Για τα θέματα αυτά, που συνέδονται με τον Γκιλφόρδ, βλ. στου π. Γ.Δ. Μεταλληνού, *Ο Κόμης Φρειδερίκος - Δημήτριος Γκιλφόρδ και η ιδεολογική θεμελίωση των Θεολογικών Σπουδών της Ιονίου Ακαδημίας*, Αθήνα 1986 (ανάτ. από την Επιστ. Επετηρίδα της Θεολ. Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τ. ΚΖ'). Ο Γκιλφόρδ βαπτίσθηκε ορθόδοξος το 1791 (βλ. Kallistos Ware, «The fifth earl of Guilford (1766 - 1827) and his secret conversion to the Orthodox Church», στον τόμο: D. Baker (εκδ.), *The Orthodox Churches and the West (= Studies in Church History, t. 13)*, Oxford 1976.
12. Σκοπός του ήταν να δημιουργήσει στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο ένα ωληθινό «Παγγλιασσείον» (κατά την μαρτυρία του βιβλιοθηκαρίου της Ακαδημίας Α. Παπαδόπουλου - Βρετού. Βλ. παρα. σημ. 69).
13. Βλ. στου π. Γ.Δ. Μεταλληνού, *Ο Κόμης Φρειδ. - Δημήτριος Γκιλφόρδ...*, όπ. π.
14. *Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας* (ΙΑΚ), φαρ. Δ 19, αρ. 66, Φ. 15^β κ.ε.
15. W. Gesenius († 1824). Βλ. R.G.G.³ t. 2, σ. 1511, στ. 1511 (E. Kutsch).
16. Βλ. G. P. Henderson, *The Ionian Academy*, όπ.π., σ. 16 (ελλην. μετάφ. σ. 32). «Από τη Σωτία» ήταν η κατατελήγη του και κατά τον Γεώργιο Τυπάλδο - Ιανωβάτο (Ιστορία της Ιόνιας Ακαδημίας, έκδοση - εισαγωγή, σχόλια Σ.Π. I. Ασδραύζας, Αθήνα 1982, σ. 22).
17. Ο καθηγ. Henderson προκρίνει την μορφή Balfour, στην αλληλογραφία όμως του Γκιλφόρδ απαντά η μορφή Belfour, «Βέλφωρ» δε τον ονομάζει ο Ιανωβάτος (π.χ. σ. 22, 37, 43). Στο πρόγραμμα του Πανεπιστημίου (1824) δηλώνεται: Βελφούριος.
18. Γ. Τυπάλδου - Ιανωβάτου, *Istoria...*, σ. 22.
19. Αυτοί ήσαν: Θ. Φαμιαζίδης, Ι. Καραντίνος, Κ. Ασωπίος, Ν. Πιζικόλος, Ι. Λουζινιάν, Γ. Ιωαννίδης (στο ίδιο).
20. Έκθεση του Γκιλφόρδ στον Γραμματέα της Γερουσίας Ponsonby από 22.11.1824 (ΙΑΚ Δ 19, αρ. 53).
21. Τα αξιότιμα αυτά είναι: ο 'Αρχων (Chancellor, Cancelliere), δηρ., ο Γκιλφόρδ, ο 'Εφορος (Procurator), ο «Αρχιμανδρίτης», ο «Νομοφύλαξ», ο «Ιατρός», ο «Κοσμήτωρ», ο «Αρχιγραμματεύς», ο «Κοσμοφύλαξ», ο «Διδάσκαλος», ο «Βιβλιοθηκάριος», ο «Χαρτοφύλαξ» και ο «Φύλακας» (Gazetta Ionia q. 359/1824, σ. 1. Πρβλ. και Γ.Η. Πεντογάλου, *H Ιατρική Σχολή*, όπ.π., σ. 21 ε.).
22. Έκθεση Γκιλφόρδ από 22.11.1824. Βλ. σημ. 20.
23. Βλ. G.P. Henderson, *The Ionian Academy*, σ. 22 (εβδ. σ. 32).
24. Το πρόγραμμα δημοσιεύθηκε στην *Gazetta Ionia* σε 359/13.11.1824, σώζεται δε έντυπο (διαστ. 455 X 330 χιλ.) με χρονολόγια 1.11.1824 ε.π., στο Αρχείο των Αδελφών Ιανωβάτων στο Αλεξανδρία (βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, «Η Ιόνιος Ακαδημία», Παραναός τ. ΚΤ (1981), σελ. 343).
25. *Istoria*, σ. 37 (δίδασκε «γλώσσα εβραϊκή και αραβική»).
26. Osborne. ΙΑΚ, Δ 19, αρ. 75, φ. 5^β ε.
27. È Stato già destinato un Professore di Ebreo, Arabo, e delle Lingue cognate».
28. «... The Foreigners, have found no difficulty in conveying instruction» «in that language». (Επιστ. του Γκιλφόρδ στον Goderich, ωρονολόγητη Μάρτιον 1825. Κερκυραϊκό Αρχείο Guilford, ΦΧ 17, φ. Ι'. Πρβλ. Δάφνης Κυριακή. Κερκυραϊκό Αρχείο Guilford. Κατάλογος, Κέρκυρα 1984, σ. 156).
29. Κερκ. Αρχείο Guilf. ΦV 25 (Δ. Κυριακή, όπ.π., σ. 83).
30. ΙΑΚ, Δ 19, αρ. 121, φ. 2 δ.
31. *Istoria*, σ. 37/38.
32. Κερκ. Αρχ. Γκιλφ. Φ V 46 (Δ. Κυριακή, όπ.π., σ. 88).
33. *Istoria*, σ. 43.
34. *The Ionian Academy*, σ. 34. (Στο ελληνικό, σ. 62).

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΒΡΑΪΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΑ Α.Ε.Ι.

35. Α. Παπαδοπούλου - Βρετανός, *Βιογραφικά ιστορικά υπομνήματα περί του κόμητος Φριδερίχου Γκιλφρούντ ομοτύμων της Αγγλίας και περί της παρ' αυτού ουσιηθείσης Ακαδημίας*, Αθήνα 1846, σ. 121 - 122.
36. ΙΑΚ, Δ 19, αρ. 114.
37. Κερζ. Αρχ. Guille, K 1 (Κατάστιχο) με αντίγραφα επιστολών του Γκιλφρούντ Δ. Κυρωνή, σ. 167.
38. «... You should make yourself thoroughly Master of the vernacular Arabic».
39. Στο ίδιο.
40. Public Record Office - Colonial Office (Λονδίνο) 136/φ. 39, 80 β.
41. ΙΑΚ, φάρ. 20/354, Κατάσταση αρ. 4.
42. P R O/C O 136, φάρ. 1153, φ. 241 α. 'Έγγραφο του Rudshell προς τον Bayns.
43. P R O/C O 136, φάρ. 57.
44. 'Έγγραφο του Bayns προς την Ιόνιο Γερουσία P R O/C O 136, φάρ. 1156, φ. 171α (4.6.1832).
45. *Ιστορία*, σ. 64.
46. Βλ. παραπ. σημ. 37.
47. Την βιογραφία του βλ. στον Ηλ. Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνακά Σύμμακτα*, τ. Α', εν Αθήναις 1904, σ. 669 - 690. Συγκεντρωτική βιβλιογραφία για τον άνδρα βλ. στο: Γ.Δ. Μεταλληνού - Β. Γ. Μεταλληνού, *Αρχείον της Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης*, τ. Α', Αθήνα 1985, σ. 49.
48. Βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, «Οι σπουδές του Κων. Τυπάλδου - Ιανωβάτου», στο Δελτίον της Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκυράς, αρ. 15, Κέρκυρα 1978, σ. 133 - 182. Από τη μελέτη αυτή προέρχονται οι σχετιζόμενες με τις σπουδές του Τυπάλδου ειδήσεις στη συνέχεια.
49. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Οι Σπουδές*, σ. 150 ε.ε.
50. ΙΑΚ, Δ 19, αρ. 108 (προς Osborne).
51. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Οι Σπουδές*, σ. 159. Πρβλ. του ίδιου, *Το Ζήτημα*, διπ. π., σ. 207, σημ. 2.
52. Δεν πρόκειται για εκκλησιαστικό οφίκιο, αλλά για αξέωμα της Ιονίου Ακαδημίας. Ταυτίζονται με την έννοια του «πνευματικού πατέρα». 'Άλλωστε εύχε επομμισθεί «La cura spirituale» των σπουδαστών κατά την διήλωση του ίδιου του Γκιλφρούντ (π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Ο κόμης Φρειδ. Δημήτωρς Γκιλφρούντ*, σ. 23).
53. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Οι Σπουδές*..., σ. 171 ε.ε.
54. Γ. Ιανωβάτου, *Ιστορία*, σ. 36. Πρβλ. G. P. Henderson, σ. 34.
55. Σημ. 41.
56. Βλ. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*..., σ. 184 ε.ε., όπου και βιβλιογραφία.
57. Βλ. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*, σ. 283 (σημ. 2).
58. Αρχείον Κων. Τυπάλδου Ιανωβάτου (Α.Τ.Ι.), φάρ. K 3.
59. Γράμμα προς τον C. B. Schliers, Αρχείο της Church Missionary Society (Λονδίνο), O. 37 (Jetter) 48 d.
60. «... Though I am not much disposed to think he will publish it».
61. Βλ. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*, σ. 204 ε.ε.
62. Στο ίδιο, σ. 283, σημ. 2.
63. A. T. I. ζειρ. 78/δ I. Ασχολείται μόνο «Περὶ γραμμάτων» και «περὶ φυτονέντων και διφθόγγων». Σώζεται επίσης φυλλάδιο 6 φύλλων (X 78 δ' II), γραμμένο μόνο στο φ. Ια από τον Κ. Τυπάλδο με τίτλο: *Regulae Generales ex* Hebraic Idiomatis Grammatice Excerptae (ολόζληρο λατινικά). Μονόφυλλο (X 70 δ' II), γραμμένο από τον Κ.Τ. στην α' σελίδα, με τίτλο: «Περὶ του ευρίσκεν το θέμα». Δέκα φύλλα αριθμημένα (9-21) (X 78 δ' VI), γραμμένα από τον Κ. Τυπάλδο, ελληνικά και λατινικά, με τίτλο: «Σύνταξις της εβραϊκής γλώσσης».
64. A. T. I. φάρ. K 3, αρ. 188^a.
65. A. T. I. K.3.35.
66. «Elementi di lingua Ebraica».
67. Η αγάπη του Κ. Τυπάλδου προς την εβραϊκή γλώσσα συνετέλεσε στο να εισαγάγει και στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Με τον Κανονισμό του 1845 ορίζονται η εισαγωγή της Εβραϊκής, της Αραβικής, της Αρμενικής, της Σλαβονικής και των νεωτέρων γλωσσών. 'Όπως δηλώνει δε ο ιστορικός της Σχολής Απ. Μεξης (*H en Χάλκη Ιερά Θεολογική Σχολή. Ιστορικά Αποσημειώματα*, 1844 - 1935, σ. 65, σημ. 1), «κατά δύο διάσεις περιόδους εδιδάχθη η εβραϊκή γλώσσα».
68. A.T.I. K2 αρ. 218.
69. A. Παπαδοπούλου - Βρετανός, *Βιογραφικά Ιστορικά υπομνήματα...*, διπ. π., σ. 121.
70. Βλ. Γ. Πεντογάλ. Ον, *Η Ιατρική Σχολή*, σ. 90 ε.
71. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*, σλ. 283.
72. Στο ίδιο.
73. Γρ. προς τον A. Brandram (BFBS, Foreign Correspondence Inwards 1839/1, αρ. 78, σ. 3-4). Πρβλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Το Ζήτημα*, σ. 283.
74. Βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, «Το πρόβλημα των σχέσεων Ελληνικής και Γερμανικής Θεολογίας τον ΙΘ' αιώνα», *Επιστ. Επετηρ. της Θεολ. Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ΚΗ'* (1989) και στον τόμο του ίδιου, *Αρόγος ως αντίλογος*, σ. 113 ε.
75. Βλ. άρθρο του Γ. Μαντζαρίδη στην Θ.H.E. τ. 7 (1965), στ. 798 - 99.
76. Βασ. Μ. Βελλά, *Γραμματική της Εβραϊκής Γλώσσης*, Αθήναις 1959, σ. 7.
77. Δημ. Σ. Μπαλάνου, «Η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (Ιστορική επισκόπησις 1837 - 1930), «Εναίσμα» επί τη 35ηρίδι Μαζ. Αρχ. Αθηνών Χρυσοτομού, Αθήναις 1931, σ. 147.
78. Για τον Θέοζλ. Βίμπο βλ. στη Θ.H.E. τ. 6(1965), στ. 238 - 239 (I. X. Κωσταντινίδης).
79. Χρυσ. Α. Παπαδόπουλον, *Ιστορία της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής*, εν Αθήναις 1919, σ. 52ε.
80. Βασ. Βελλό, *Γραμματική*, διπ. π., σ. 8.
81. Κατά τον αειμνηστό ιστορικό η εβραϊκή γλώσσα «εισήχθη εις το πρόγραμμα της Σχολής» (σ. 69) και συγκεκριμένα στη δ' τάξη (σ. 70). Στον Κανονισμό όμως του 1852 «διαγράφεται το μάθημα της εβραϊκής γλώσσης» (σ. 82). Επανιάλθε το μάθημα με τον Κανονισμό του 1893 (σ. 151), στην α' και β' τάξη, αλλά ο Κανονισμός δεν εφαρμόσθηκε (σ. 152). Στον νέο Κανονισμό του 1894 (σ. 153) δεν αναγράφονται τα εβραϊκά (σ. 156). Υπάρχουν όμως στο πρόγραμμα του 1912 (σ. 185) στο γ' έτος και απονοτάζονται από το πρόγραμμα του 1919 (σ. 209).

[Ανάτυπο από το αριμέρωμα «Καιρός» προς τιμήν του Καθηγητού Δαμιανού Αθ. Δόκιμου, Θεσσαλονίκη 1996].

1938:
Ο Ισαάκ Μενασέ
με τους γονείς του
όταν υπηρετούσε
ως έφεδρος
αξιωματικός
της Σχολής
Ιππικού
στη Λαρίσα

Η επιχείρηση αφανισμού των Εβραίων της Ελλάδας από τα ναζιστικά στρατεύματα

Μαρτυρία του Ισαάκ Δαυίδ Μενασέ

Mαρτυρίες από άτομα που σώθηκαν από ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου, όπως και από Έλληνες Εβραίους, έχουν τελευταία ανησχεί αρκετά.

Η ομηρία μου στα ναζιστικά στρατόπεδα διαφέρει, τόσο από άποψη καταστάσεων όσο και από διάφορα γεγονότα, από εκείνη των άλλων Εβραίων, ώστε θεώρησα σκόπιμο να δημοσιεύσω τη σχετική μαρτυρία μου μ' έναν ειδικό τρόπο έκθεσης. Μαρτυρία που αποτελεί μέρος ενός βιβλίου που πρόκειται να εκδόσω με τον τίτλο: «Θύμησες, σκέψεις, όνειρα και στοχασμοί».

Το βιβλίο αυτό δεν είναι άλλο παρά η βιογραφία της πολυτάραχης ζωής μου.

Αρχές του '43 είχαν ενταθεί στη Θεσσαλονίκη τα μέτρα κατά των Εβραίων και οι συνοικίες άδειαζαν η μία μετά την άλλη, μπαίνοντας στον «προθάλαμο» για την αποστολή στα στρατόπεδα θανάτου που ήταν ο συνοικισμός «Μπαφών Χιός». Ο συνοικισμός αυτός για να γίνει κατάλληλος για το σκοπό είχε περιοριστεί σαν φρούριο με γύρω γύρω φραδιά ψηλά και χοντρά σανίδια και με συρματοπλέγματα. Είχαν αφήσει δύο φαρδιές

πόρτες η μία προς το επάνω μέρος, που έδινε προς την οδό Γιαννιτσών και η άλλη προς το κάτω μέρος, που έβγαινε αριστώς κοντά στις ράγες του παλιού σιδηροδρομικού σταθμού. Είχαν, δηλαδή, επινοήθει όλα ετοι που οι αποστολές προς τα στρατόπεδα θανάτου να γίνουν εύκολα, γρήγορα και χωρίς εμπόδια.

'Όλα γενικά και πληροφορίες από πολύ στενούς φίλους χριστιανούς, μ' έκαναν να πεισθώ ότι κάτι το πολύ κακό μας περίμενε. Αποφάσισα, λοιπόν, να εντηφώσω για τους τρόφους μου τους δικούς μου και τον θείο Αλμπέρτο, γνωστό γιατρό της πόλης μας, για να συζητήσουμε για το τι θα έπρεπε να κάνουμε για να οισθούμε. Άδικα, δεν μπόρεσα να τους πείσω και πάρθηκε η απόφαση να υποστούμε τη μοίρα που μας περίμενε.

Λίγες μέρες μετά ήρθε στο σπίτι μας σαν μια επιτροπή από συναδέλφους μου, δηλαδή κτηνιάτρους, τόσο της πολιτικής όσο και της στρατιωτικής υπηρεσίας να μας κάνουν προτάσεις, εμένα και τον αδελφό μου, σαν έφεδροι αξιωματικοί ή να μας φυγαδέψουν στο βιονό ή στη Μέση Ανατολή με υποβρύχιο, δύον είχε δημιουργηθεί εξόριστη κυβέρνηση. Εγώ τους ευχαρίστησα για τη

στάση αλληλεγγύης απέναντι μου, αλλά τους είπα ότι ποτέ δεν θα εγκαταλείπω τους δικούς μου.

Εν τω μεταξύ δεν άρχισε να έλθει η σειρά να αδειάσει και η δικιά μας συνοικία. Οι στιγμές και οι σκηνές που διαδραματίζόντουσαν γύρω μου, όταν απομακρυνόμασταν από το σπίτι μας, θα μου μείνουν βαθιά τυπωμένες στη μνήμη μου. Και να έλεγε κανένας ότι λίγες μέρες πριν πήγαινα ακόμα στην υπηρεσία της Γενικής Διοίκησης και στα σφαγεία. Μάλιστα τις πρώτες μέρες που είχα βάλει το κίτρινο άστρο στο πέτο και την ειδική ταινία στον βραχίονα για να μπορώ να κυκλοφορώ ελεύθερα και να μπαίνω από την πύλη του μεγάρου της Γενικής Διοίκησης όπου ήσαν τα γραφεία της Διεύθυνσης Κτηνιατρικής όπου υπηρετούσα, τόσο ο χωροφύλακας όσο και ο φίλακας που με γνώριζαν προσωπικά, απόρισαν και μου είπαν: «Γιατρέ είσαι εβραίος; βγάλε αμέσως αυτά τα πρόματα από πάνω σου, να σε φυγαδέψουμε στο βούνο». Το ίδιο συνέβηκε και στα σφαγεία, προτού πάω για την καθημερινή επιθεώρηση και τον έλεγχο των κρεάτων. Πείστηκα τότε ότι αποχωρούσα από τον κόσμο μου και ίσως πήγαινα για τον αφανισμό. Ένα γεγονός που διαδραματίστηκε μέσα στο στρατόπεδο του «Μπαρόν Χιού» τελείως τυχαία, συνετέλεσε, μπορεί να πει κανείς, στο να αλλάξει εν μέρει ευνοϊκότερα τόσο η τύχη μου όσο και εκείνη των δικών μου. 'Άλογα εβραίων καραγιγέρων που είχαμε μάζεψει κατόπιν εντολής, που τα χορηγημένα ιούσαν τα S.S. για τις περιπολίες μέσα στο στρατόπεδο, ενσταυλιζόντουσαν σ' ένα σταύλο που ήταν στην οδό Γιαννιτσών απέναντι από την επάνω πόρτα. 'Ενας S.S. είχε πληροφορηθεί ότι ήμουνα κτηνίατρος και με είχε επιφρούτησε να τα επιθεωρώ και να τα παρακολουθώ από άποψη υγιεινής όσο και παθολογικής και να επιθεωρώ και ελέγχω τα ζώα που έσφραζαν για να παρασκεύασουν το καθημερινό συσσίτιο των S.S. Ο παραπάνω S.S. που φαινόταν ότι αγαπούσε τα άλογα, παρακολουθούσε τη δουλειά μου με ενδιαφέρον, σαν να την εκτιμούσε. Μια μέρα που επιθεωρούσα ένα σφάγιο, μου γλύστρισε το μαχαίρι που ήταν πολύ κορτερό και μου έκοψε ένα δάκτυλο που μου δημιούργησε ακατάσχετη αιμορραγία. Τη στιγμή εκείνη μου ξέφυγε μια βρισιά στα ουργαρέζικα που την είχα μάθει από ένα συμφοιτητή μου όταν σπούδαζα στην Ιταλία, συμφοιτήτης που καταγόταν από την Τρανσυλβανία. Μόλις άκουσε ο S.S. την βρισιά με φόβησε: «Από πού ξέρεις αυτές τις λέξεις;». Εγώ τότε του διηγήθηκα τα παραπάνω και τότε μου λέει: «Και εγώ είμαι από εκείνα τα μέρη, ονομάζομαι Τάκατς, όνομα ουγγρικό. Θα φροντίσω να πας μαζί με τους δικούς σου στην Τσεχοσλοβακία ή στη Γερμανία». Δεν είχα βέβαια εμπιστοσύνη στα λόγια ενός S.S. και ούτε έδωσα σημασία.

'Ηρθε εν τω μεταξύ η σειρά να αρχίσει για μας μια από τις πιο μαύρες εποχές της ζωής μας, να εγκαταλείψουμε τη γη όπου γεννηθήκαμε, την πόλη των προγόνων μας που τόσο αγαπήσαμε, την πατρίδα μας που ίσως δεν θα ξαναβλέπωμε ποτέ πια. 'Ηρθε η μέρα να μπούμε κι

εμείς σε βαγόνια ζώων και σε άθλιες συνθήκες να μεταφερθούμε προς αφανισμό. Οι μέρες και οι νύχτες διαδεχόντουσαν η μία μετά την άλλη. Το αντιλαμβανόμασταν στο σκοτάδι της νύχτας, προπαντός όταν περνούσαμε από κατοικημένες περιοχές, από το φως που έφεγγε σαν αισθαντές από τα παραθυράκια που βρισκόντουσαν ψηλά στο βαγόνι κοντά στην οδοφή.

'Εφθασε και εκείνη η μέρα που μας κατέβασαν από τα βαγόνια και μπήκαμε σ' ένα στρατόπεδο μεγάλης έκτασης που χανόνταν στον ορίζοντα, τριγυρισμένο από δάσος. Βαδίζοντας στον κεντρικό φαρδύ δρόμο, φθάσαμε στο περιορισμένο με συρματοπλέγματα τμήμα όπου μας βάλιανε σε χωριστές ξύλινες μπαράγκες οι άνδρες από τις γυναίκες και μας αφήσανε με τα ρούχα που φοράγαμε.

Στο τμήμα αυτό του στρατοπέδου ήδη υπήρχαν άτομα που είχαν φθάσει ποινικό από μας, από διάφορες χώρες της Ευρώπης. Από την Ουγγαρία, την Πολωνία, την Γιουγκοσλαβία, την Ιταλία, αλλά οι περισσότεροι από την Ολλανδία. Μόλις φθάσαμε εμείς οι 'Ελληνες εβραίοι, αωρηγής του όλου τμήματος έγινε ο Αλμπάλας, σαν άριστος γνώστης της γερμανικής. Τα καθήκοντά του συνίσταντο στην επίβλεψη της ομαλής γενικά λειτουργίας του τμήματος.

Περιγράφω παρακάτω τα δεινά της παραμονής μου και των δικών μου στο στρατόπεδο του Μπέργκεν - Μπέλζεν στη Γερμανία.

'Οσον αφορά στον εαυτό μου μ' έστελναν σχεδόν πάντοτε στις πιο βαριές δουλειές: Στο «καρτόφελ κομάντο», ομάδα απόμων διαφόρων προελεύσεων, που ήταν επιφρούτησμένη να μάζεψει πατάτες αποθηκευμένες μέσα στο χώμα στις παρυφές του στρατόπεδου και να τις μεταφέρει στην κουζίνα. Ζειμένοι σ' ένα κάρο σαν άλογα το πρωθυνόμαστε με δυσκολία. Ο S.S. που μας παρακολούθησε μας έβριζε και μας βραδούσε μ' ένα καμπούκι σαν να ήμασταν άλογα. Τον βοήθουσε και ένας «κάπο», ένας έγκλειστος σαν εμάς που, για να δείξει ότι έκανε καλά τη δουλειά του, μας έδινε κλωτσιές και ξύλο. Μια μέρα χωρίς να το αντιληφθώ αισθάνομα ένα δυνατό χτύπημα στη ράχη. 'Ηταν ο «κάπο» που μ' είχε χτυπήσει μ' ένα φτυάρι.

Σε συνέχεια με πήγαν στο «σου κομάντο», δηλαδή στην ομάδα που ασχολείτο με την επεξεργασία παπούτσιών από πτώματα που τα πήγαιναν στο κρεματόριο. Τα παπούτσια αντά συσσωρευόντουσαν σαν ένα τεράστιο βούνο κάτω από ένα υπόστεγο. Παραπλέυρως υπήρχε μια μεγάλη μπαράγκα με μακρόστενα τραπέζια όπου δούλευαν συνήθως γυναίκες με ειδικά εργαλεία (μαχαίρια, φαλτσέτες, φαλιδία) για να κόβουν το δέρμα από τα παπούτσια. Η δουλειά μου ήταν να ακονίζω τα παραπάνω εργαλεία. Μια μέρα εκεί που δούλευα, μου γλυτστάρει η φαλτσέτα που κρατούσα και μου χώνεται στο μπούτι. Για να περιορίσω την αιμορραγία το δένω πρόσθια πάνω από την πληγή με ένα σπάγγο. Ο S.S. που βρέθηκε τυχαία παρών με πήγαίνει για περιθλαψή στο

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΑΑΚ ΔΑΥΙΔ ΜΕΝΑΣΕ

γιατρείο. Ο νοσοκόμος που μ' έβαζε ράμπατα στην πληγή, μόλις μαθαίνει ότι είμαι κτηνιατρος μου λέει ότι θα με βάλει στο κυνοκομείο του στρατοπέδου για να απαλλαγεί αυτός από αυτό το καθήκον. Πήραμε τότε μερικά εργαλεία και φάρμακα και πήγαμε στο κυνοκομείο όπου στεγάζοντο όλα τα σκυλιά των φρουρών. Εκεί υπήρχε και κούζινα για την παρασκευή του συσσιτίου τους, που ήταν σε καθορισμένη ποσότητα, συνεπώς ήμουνα αναγκασμένος να μαζεύω τα αποφάγια που άφηναν τα σκυλιά στα πάτα τους για να τα πάρω μαζί μου και να τα μιούσα με τους δικούς μου στην παράγκα. Αυτή η κατάσταση διήρκησε αρκετόν καιρό.

Εν τω μεταξύ στο στρατόπεδο είχε ενσκήψει επιδημία εξανθηματικού τύφου που ως γνωστό, μεταδίδεται από τις φρίες και που προκαλείει αθρόους θανάτους στο στρατόπεδο. Θύματα υπήρχαμε εγώ και ο αδελφός μου. Ο τελευταίος, μάλιστα, προσβλήθηκε από πολύ βαριά μορφή. Αν δεν τον είχα φροντίσει θα είχε ασφαλώς πεθάνει. Έκαιγε από τον πυρετό και τρεις μέρες βρισκόνταν σε αιφασία. Εκτός των άλλων του έκανε ενέσεις καρδιοτονιτικές και φυσιολογικού ορρού, φάρμακα που είχα φέρει από το κυνοκομείο, όταν δούλευα εκεί.

Την ημέρα που άκουσα να προφέρει την πρώτη του λέξη: «Νερό, νερό», άφησα έναν στεναγμό ανακούφισης και είπα μέσα μου: τώρα έχουμε πιθανότητες να γυρίσουμε στα μέρη μας. Η δε ανάρρωσή του ήρθε σιγά σιγά.

Εκείνες τις μέρες είχε φθάσει στο τμήμα μας μια ομάδα από εβραίους της Λιβύης. Είχαν όλοι αγγλικά διαβατήρια, μιλούσαν αραβικά και οι περισσότεροι και ιταλικά. Μια που γνώριζα τα ιταλικά από τις σπουδές μου στην Ιταλία, όσο και γερμανικά, μου ανέθεσαν την επίβλεψη των νεοφερμένων.

Λάμβαναν συνήγα σαν ειδικό προνόμιο, δέματα με τρόφιμα από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό. Δεν παρέλειπαν να μου προσφέρουν και εμένα κάτι, επολιώνοντας έτσι την αγάπη τους προς τον εαυτόν μου. Κρυφά από τους S.S. κατόρθωσα να ζωγραφίσω μερικές σκηνές και προσωπογραφίες απ' αυτούς, τις οποίες έχω ακόμη και που φυλάω σαν κειμήλιο.

Είχε εν τω μεταξύ πολύ χειροτερέψει η κατάσταση στα μέτωπα για τους Γερμανούς και συνεχώς έσφυγε ο χλοιός. Την επιδείνωση αυτή την αντιλαμβάνομασταν και εμείς οι έγκλειστοι. Από τον εναέριο χώρο μας, περνούσαν σημήνια βομβαρδιστικών αεροπλάνων συνοδευόμενα από καταδιωκτικά που τα προστάτειναν. Κανένα όμως γερμανικό αεροπλάνο δεν τολμούσε να σημαδεῖ. Ερχόντουσαν τώρα να βομβαρδίσουν στόχους μέσα στην ίδια την Γερμανία. Βλέπαμε να ανεβαίνουν φλόγες στον ουρανό και ακούγαμε τους κρότους των βομβών. Στο στρατόπεδο επιχειρούσε το χάος. Οι φρουροί τα είχαν χάσει. Το χάος είχε επιπτώσεις και στη διανομή του συσσιτίου. Οι απόλειτες των εγκλειστών είχαν αυξη-

Σιδηροδρόμος 1945: Επιστροφή από την ομηρία. Ομάδα ομήρων από διάφορα στρατοτείδα συγχετρώσεων. Τέταρτος από αριστερά (όρθιος) ο Λευτέρης Κούνης του "Εριθρού Λαστέρα του Δαστίδη". Ο Ισαάκ Μενάσε (κάτω) ο δευτερός από αριστερά.

θεί κατά πολὺ, κινήσις από την αστική. Το χρεματοδότιο δεν προλάβαινε να καίει τα άφθονα πτώματα και η φλόγα φαινόταν να καίει ασταμάτητα και να λάμπει συνέχεια, προπαντός τη νύχτα.

Ο βόμβος των κανονιών όλο και πλησιαζεί. Ήταν φανερό ότι και η ημέρα της απελευθέρωσης μας πλησιαζεί. Πρόγραμμα ένα προί μας ειδοτούρηκαν ξαφνικά ότι θα άδειαζε το στρατόπεδο και θα μας μετεφεραν αλλού. Έπρεπε να ετοιμαστούμε για το ταξίδι αυτό, παρ' όλα τα χάλια στα οποία βρισκόμασταν.

Οι περιπέτειες του μαρτυρικού ταξιδίου προς την ελευθερία, που υπήρχε για μας αληθινός γολγοθάς και προκαλείει πολλές απώλειες, αποτελούν αντικείμενο περιγραφής στο επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου μου: «Θύμησες, σκέψεις, δύνησα και στοχασμοί».

Η κατάσταση στη Γερμανία μόλις ανέλαβε ο Χίτλερ κι ο αντίκτυπος στην Ελλάδα

Η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία, ως δικτάτορος, στις 23 Μαρτίου 1933,
και τα γεγονότα που επακολούθησαν στη Γερμανία είχαν, όπως ήταν φυσικό,
αντίκτυπο και στη δημοκρατική Ελλάδα.

Από την εφημερίδα των Αθηνών «Πρωία» εκείνης της εποχής αναδημοσιεύουμε
δύο σημαντικά αλλά και χαρακτηριστικά ντοκουμέντα.

Μια διαμαρτυρία διά την εν Γερμανία δημιουργηθείσαν κατάστασιν

Στην «Πρωία» της Τετάρτης 28 Ιουνίου 1933 δημοσιεύτηκε με τον παραπάνω τίτλο το παρακάτω κείμενο υπογραφόμενο από άτομα διαφόρων επαγγελμάτων και ειδικοτήτων. Μεταξύ των υπογραφόντων είναι ο ομόθρησκος Κανάρης Κωνσταντίνης, διευθυντής τότε των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφοι), καθώς και μεγάλες προσωπικότητες των Γραμμάτων όπως ο Ν. Καζαντζάκης, ο Π. Νιοβάνας, ο Γ. Δελής, ο Αγγ. Τανάγρας, ο Αιμ. Βεάκης, ο Αλ. Μινωτής, ο Κ. Παράσχος, ο Κ. Ουράνης, ο Μ. Αυγέρης, η Γ. Καζαντζάκη, ο Δ. Γληνός, ο Κ. Βάροναλης, ο Α. Πανοσέληνος, ο Π. Καραβίας, ο Γ. Άννινος, η Μ. Σβώλον, η Α. Θεοδωροπούλου, ο Ν. Καρβούνης, ο Θρ. Καστανάκης κ.ά. Επίσης οι μεγάλοι ζωγράφοι: Στ. Μηλιάδης, Ε. Παπαδημητρίου, Α. Αστεριάδης καθώς και οι μετέπειτα πολιτικοί: Χρ. Ευελπίδης, Λαμπτινίδης, Ε. Θεοδωρόπουλος κ.ά.

«Το παρελθόν Σάββατο επεδόθη εις την γερμανικήν πρεσβείαν έγγραφος διαμαρτυρία οιμάδος λογίων και επιστημόνων, αποδοκιμαζόντων την εν Γερμανία δημιουργηθείσαν κατάστασιν μετά την εκεί επικράτησιν των Εθνικοσοσιαλιστών και τας υπό τούτων ενεργούμενας διώξεις.

Την διαμαρτυρίαν υπογράφουν οι κ.κ. Π. Νιοβάνας ακαδημαϊκός, Ν. Παναγόπουλος συγγραφεύς, Ν. Μπέρτος καθηγητής, Π. Μαρινάκος δικηγόρος, Στ. Μπράνιας δημοσιογράφος, Ν. Κυνηγός τραπεζ. υπάλληλος, Δ. Δια-

μαντόπουλος τραπεζ. υπάλληλος, Δ. Ιωαννίδης χημικός, Ν. Δικαίος υπάλληλος, Δ. Παπαμήτρος δικηγόρος, Γ. Παπαθανασίου δικηγόρος, Ι. Στρούμπης μηχανικός, Γ. Δελής ποιητής, Στ. Μηλιάδης ζωγράφος, Αγγ. Τανάγρας συγγραφεύς, Ε. Παπαδημητρίου ζωγράφος, Αιμ. Βεάκης καλλιτέχνης, Α. Μινωτής καλλιτέχνης, Ι. Ιωαννίδης δικηγόρος, Καν. Κωνσταντίνης διευθυντής ΤΤΤ, Γ. Άννινος δημοσιογράφος, Ν. Καρβούνης δημοσιογράφος, Ι. Λουκάς μηχανικός, Ν. Ζυγαδινός δικηγόρος, Β. Βλαβιανός δικηγόρος, Κ. Παράσχος δημοσιογράφος, Δ. Καστανάκης δημοσιογράφος, Κ. Ουράνης συγγραφεύς, Χ. Ευελπίδης βουλευτής, Ν. Σαντοριναίος ποιητής, Μ. Αυγέρης ποιητής, Ν. Καζαντζάκης συγγραφεύς, Δ. Δασκαλάκης συγγραφεύς, Λαμπριανίδης βουλευτής, Χρυσικός ιατρός, Μ. Ματσάκης ζωγράφος, Γαλάτεια Καζαντζάκη συγγραφεύς, Δ. Γληνός παιδαγωγός, Ν. Νικολαΐδης δημοσιογράφος, Ι. Αντωνιάδης ιατρός, Α. Αστεριάδης ζωγράφος, Ι. Μαυρουδής ιατρός, Θ. Μαλαβέτας δημοσιογράφος, Τζαμιαλούκας ιατρός, Ν. Ζεκάκος ιατρός, Κ. Βάροναλης ποιητής, Αλεξιάδης ιατρός, Α. Πανασέληνος δικηγόρος, Τ. Κόντος δικηγόρος, Α. Πατσούρας ιατρός, Μαρία Σβώλον, Γ. Πάγκαλος ιατρός, Π. Καραβίας δημοσιογράφος, Α. Δημάκος δικηγόρος, Κουτσογιάννης δικηγόρος, Ι. Φινινής μηχανικός, Α. Βαρβαρέσος ζωγράφος, Σωτηρόπουλος ιατρός, Μιχόπουλος ιατρός, Κ. Αθανασιάδης ιατρός, Γ. Βούλγαρης υπάλληλος, Π. Χατζηπέτρος, Γ. Πεφάνης μηχανικός, Π. Παπατσώνης υπάλληλος, Β. Νασιάκος δικηγόρος, Α. Ταμασοκής καθηγητής, Γ. Βασιλόπουλος υπάλληλος, Α. Σάλλιας φοιτητής, Ν. Σέρελης ιατρός, Μυρσίνη Παπαδημητρίου, Γ. Ζάρκος συγγραφεύς, Ε. Θεοδωρόπουλος δικηγόρος πρώην βουλευτής, Αύρα Θεοδωροπούλου, Πόγγιος μηχανικός, Αγγή Στουδίτου, Β. Γεωργίου δημοσιογράφος και Ε. Θεολογίτου».

Η αντισημιτική κίνησις στη Γερμανία Το μπούκοτάς των Εβραίων αρχίζει σήμερον Πώς θα διεξαχθεί ο όλος αγών

Στην «Πρωία» του Σαββάτου 1 Απριλίου 1933 δημοσιεύτηκε με τον παραπάνω τίτλο η παρακάτω ανταπόκριση από το Βερολίνο. Η ανταπόκριση συνοδεύεται επίσης από δύο κείμενα τα οποία καθηρεφτίζουν το πνεύμα της εποχής. Το πρώτο είναι: τηλεγράφημα του γερμανο-εβραϊκού οίκου της Γερμανίας «Frommsack», με το οποίο διαγείρονται τα περιβιοπραγμάτων εναντίον των Εβραίων! Όπως σημειώνεται έμμεσα από την εφημερίδα είναι φανερό ότι τη τηλεγράφημα αυτό αποτελεί προϊόν βίας εκ μέρους των γερμανικών αρχών προς την εν λόγω επιχείρηση.

Το δεύτερο είναι: η αποστολή από την εφημερίδα (η «Πρωί» ήταν τότε από τις μεγαλύτερες και σοβαρότερες ελληνικές εφημερίδες) ειδικού συνεργάτη - ανταποκριτή για να καλύψει τα κοινωνιοποιικά γεγονότα που λάμβαναν χώρα στη Γερμανία.

«Βερολίνο, 29 Μαρτίου.

(Ιδιαιτέρα υπηρεσία) - Τα αυστηρά μέτρα των Εθνικοσοσιαλιστών εναντίον της αντιγερμανικής προπαγάνδας ανεβλήθησαν μέχρι της 1ης Απριλίου. Αναμένεται προηγουμένως η εντύπωσης εκ της προχθεσινής σχετικής ανακοινώσεως, ίνα εξαριθμώθη η έκτασις της αντιδράσεως. Οπωδήποτε η έκκλησης του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος προς δράσιν είναι ήδη έτοιμη. Παρ' όλα ταύτα εγένοντο χθες εις όλον το Ράιχ μεμονωμένα μπούκοτάς. Ούτω λ.χ. εκλείσθησαν και πάλι τα εβραϊκά καταστήματα εις Ἑσσην, Μπόχουμ, Ντόντσμπουργκ Βίττεν και Νόρντχορν, προς εξασφάλισην της ησυχίας και της τάξεως. Επίσης αγγέλλεται εκ Γκλάιβιτς ότι διάφοροι άνδρες των εθνικοσοσιαλιστικών Τμημάτων Εφόδου, ιστάμενοι εμπρός εις τα Ιουδαϊκά καταστήματα, προσεπάθουν να παρεμποδίζουν τους αγοραστάς να εισέρχονται εις αυτά. Εις Σβερίν και εις Κέρδεμπεργκ έμειναν χθες κλειστά όλα γενικώς τα εβραϊκά καταστήματα. Εις Μπίττερφελντ, κατά την χθεσινή μεγάλην εμποροπανήγυριν οι Ιουδαίοι πωλήται ηναγκάσθησαν να πακετάρουν και πάλι τα εμπορεύματά των και να απέλθουν ύπρακτοι, εγκαταλείποντες τα παραπήγματά των έρημη. Εις Τσιτάου, το δημοτικόν Συμβούλιον απεφάσισεν ν' απαγορεύσῃ εις την εβραϊκήν εμπορικήν εταιρείαν, την έχουσαν το μεγάλον κατάστημα «Ενιαίας Τιμῆς», να πωλή τρόφιμα και φαγώσιμα παντός είδους. Εις Γκαϊρλίτς τα χιτλερικά τμήματα εφόδου έκλεισαν τα Ιουδαϊκά καταστήματα της Εταιρείας Υποδηματοποίας Μπάτα και της Εταιρείας «Ενιαίας Τιμῆς».

Το επίσημον όργανον των Χιτλερικών, η «Νατιονάλσοσιαλιστικό Κορδεσπόντεντς», εδημοσίευσε χθες την εσπέραν τα μέτρα, τα οποία πρόκειται να ληφθούν προς προετοιμασίαν των μπούκοτάς. Το αντισημιτικόν μπούκοτάς περιλαμβάνει εις το γενικόν πρόγραμμά του

ένδεκα εντολάς. Αι Επιτροπαί Δράσεως, αι οποίαι θα σχηματισθούν εις κάθε επαρχίαν, θα φροντίσουν να μη θίξη το μπούκοτάς κανέναν αθώον, να κτυπήσουν δε τουναντίον σκληρότατα οι ένοχοι «αντιγερμανικής» προπαγάνδας. Αι Επιτροπαί Δράσεως έχουν την ευθύνη διά την απόλυτον προστασίαν όλων των ξένων, ανεξαρτήτως δόγματος, προελεύσεως ή φυλής. Επίσης αι εν λόγω Επιτροπαί οφείλουν να εκλαΐευσον αμέσως και να επεζηγήσουν διά προπαγάνδας τους σκοπούς του μπούκοτάς. Βασική αρχή δέον να είναι: «Ουδείς Γερμανός αγοράζει πλέον πράγματα από Εβραίους».

Αι Επιτροπαί Δράσεως θα επιβλέπονται αισθητότατα τας εφημερίδας, και θα εξαριθμώνονται κατά πόσον συμμετέχουν αύται εις την εκστρατείαν διαφωτισμού του γερμανικού λαού εναντίον της εβραϊκής καταστοκανήσεως των Γερμανών εις το έχωτεριζόν. Οφείλουν ωσαύτως να επεκτείνονται αι εν λόγω Επιτροπαί την δράσην των μέχρι και του παραμυχτέρου χρονίου, ίνα κυρτήθονται κατακέφαλα οι Εβραίοι έμποροι και εις την ύπαιθρον. Η έναρξης του μπούκοτάς θα κοινοποιηθή διά της τοιχοολήσεως προκηρύξεων, διά τον τύπον και διά της εκδόσεως παραρτημάτων. Θα αρχίση δε απανταχού του Ράιχ την 1ην Απριλίου, ημέραν Σάββατον (Σ. «Π»: σημερινόν) εις τα 10 π.μ. αρχιψώς. Αι Επιτροπαί Δράσεως, συγκαλούνται εκανοντάδας χιλιάδων ομαδικών συγκεντρώσεων, αι οποίαι δέον να γίνονται και εις το παραμυχτέρο απόμη χωριό, θα διατυπώσουν το αιτήμα να καθορισθή ορισμένος αριθμός συμμετοχής Ιουδαίων εις όλα τα επαγγέλματα, αριθμός ειναισκόμενος εις αναλογίαν προς το ποσοστόν, το οποίον αντιτροστεύουν οι Εβραίοι εν τῷ συνόλῳ του πληθυσμού της Γερμανίας. Ο περιορισμένος αυτός αριθμός θα αφορά επίσης την εις τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσεως και εις την Ανωτάτην Εκπαίδευσιν φοίτησιν των Εβραίων, θα καθορίζει δε προς τούτοις πόσου Εβραίοι επιτέλεται να αποκύντονται επάγγελμα του ιατρού και του δικηγόρου.

Επτός τούτον, αι Επιτροπαί Δράσεως έχουν επίσης αι αποστολήν των να φροντίσουν, όπως κάθε Γερμανός, ο οποίος ευδίσκεται εις οιανδήποτε μετά του εχωτερικού επικοινωνίαν, χρηματοποιήση τας σχέσεις του, ίνα επεζηγήση τα πράγματα εις τους αλλοδαπούς φίλους του δι' επιστολών, τηλεγραφημάτων και τηλεφωνημάτων, διαβεβαίωντων αυτούς, ότι βασιλεύει εν Γερμανία τάξις και ησυχία, ότι ο γερμανικός λαός τίτοτε δεν επιθυμεί περισσότερον, από του να εργάζεται εν ειρήνη και από του να ζη εν ειρήνη με όλον τον κόσμον και ότι μάχεται εναντίον της εβραϊκής καταδρομής καθαρού αγώνα αμύνης. Αι Επιτροπαί Δράσεως ειθύνονται απόλυτως διά την διεξαγωγήν των αιματικού αυτού αγώνος, ο οποίος δέον να διεξαχθῇ εν απολύτω ησυχίᾳ και με πλήρη πειθαρχίαν. «Προσέξατε, να μη εγγίσετε οιδέ τοίχα της κεφαλής οιουδήποτε Εβραίου! Θα δώσουμε πέρας εις τον εναντίον μας πόλεμον των Εβραίων, απλώς και μόνον διά της καλής χρηματοποιήσεως του φοβερού αυτού όπλου του μπούκοτάς».

Αι ανωτέρω διατάξεις διά το μπούκοτάς συνοδεύονται και προλογίζονται από προκήρυξιν της Διοικουμένης

Επιτροπής του Εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος, εν τη οποία κατηγορούνται «οι κομμουνισταί και οι μαρξισταί εγκληματία καθώς και οι Εβραίοι πνευματικοί συνεργοί των, οι οποίοι απέρχονται εγκαίδως εις το εξωτερικόν με τα κεφάλαιά των», όπως αγγίσουν εκείθεν προδοτικήν και ασυνείδητον εκστρατείαν διυστημήσεως του γερμανικού λαού. Το Εθνικοσοσιαλιστικόν Κόμμα - συνεχίζει η εν λόγω προκήρυξις - θα πατάξῃ εις τον αμυντικόν αγώνα του τους ενόχους «οι οποίοι ζουν ανάμεσόν μας και καταχρώνται της φιλοξενίας, την οποίαν τους παρέχομεν». Από τους εν Γερμανίᾳ κατοικούντας Εβραίους προέρχεται, κατά την ίδιαν προκήρυξιν, η εκστρατεία του μίσους και της κατασυκρατήσεως των Γερμανών. «Διότι εις το χέρι των θα ἡτο να αποστολώσουν τους φρεύστας, τους εκτός των γερμανικών συνόρων ευρισκομένους. Άλλα, αιφού δεν θέλουν να ενεργήσουν ούτω, θα ληφθῇ φροντίς, όπως η εκστρατεία εκείνη, η οποία εκτύπωσε μέχρι τούδε τον γερμανικόν λαόν, απολήξῃ εις βάρος των, και το εναντίον των Εβραίων πλήγμα θα είναι χήλιες φορές βαρύτερον».

Αι προς το εξωτερικόν διαφωτιστικάι ενέργειαι ήργισάν επισήμως, ούτως ειπείν, δι' επιστολής, την οποίαν απηρύθυνεν ο τέως Κρόνπριντς της Γερμανίας προς τον Αμερικανόν σιγρραφέα Vierbeck, εν τη οποία καταφέρεται εναντίον της εν τω εξωτερικών διενεργομένης γενικής αντιγερμανικής προπαγάνδας. Ο Κρόνπριντς γράφει μεταξύ άλλων: «Ημείς εδώ, εν Γερμανίᾳ, καταβάλλομεν απεγνωσμένας προσπαθείας, όπως κατανικήσωμεν την

δυστυχίαν των μετατολεμικών ετών, και όπως ανεύρωμεν και πάλιν το παλαιόν μας νεανικόν σφρίγος και ανακτήσωμεν την παλαιάν ευημερίαν μας. Κάθε λαός προσπαθεῖ να κάμη το ίδιον, συμφώνως προς τον ιδιάζοντα χαρακτήρα του και συμφώνως προς τας συνθήκας της ζωής του. Δεν είναι συνεπώς ούτε ευγενές, ούτε έντιμον να ρυπαίνει καινεῖς την προς την ελευθερίαν οδόν του άλλου με φεύδη, συκοφαντίας και παντός ειδούς ακαθαρσίας».

Εν τω μεταξύ καταφθάνον πληροφορίαι περί της δισαρέστου απηχήσεως, ην είχεν εις το εξωτερικόν η απόφαση περί καταδιώξεως των Εβραίων εν Γερμανίᾳ και περί των αντιτοίνων, τα οποία ετοιμάζονται. Εν Γάλλια συνεστήθη επιτροπή προς «περιθώλψιν των θυμάτων της αντισημιτικής εν Γερμανίᾳ κινήσεως», εν δε τη Παλαιστίνη, οι Εβραίοι ήρχισαν ήδη να μπορεύονταν τα γερμανικά εμπορεύματα και τας γερμανικάς κινηματογραφικάς ταινίας, εκφράζοντας το ουντοτρόπως την διαματιρούν των εναντίον του εθνικοσιαλιστικού αντισημιτισμού.

Σημ. «Πρωίας». Τα ανωτέρω γραφόμενα υπό του ανταποκριτού μας περί προπαγανδής των Γερμανών εις το εξωτερικόν, επιβεβαιούνται και διά του εξής τηλεγραφήματος, το οποίον ο γνωστός γερμανό - εβραϊκός ούρως ειδών ιμιενής «Fromtack» απέστειλε όντες προς το Φαμαρείον Διμέρης: «Αι εις το εξωτερικόν διασπειρόμεναι φῆμαι περὶ βιαστραγών εναντίον των Εβραίων είναι εντέλως φευδεῖς. Ζώμεν ενταύθα εν ησυχίᾳ, τάξει και πειθαρχίᾳ, αι δε εργασίαι μας συνεχίζονται κανονιώς. Φροντίσατε, παρακαλούμεν, όπως το γεγονός αιτό διαδοθῇ ευρύτατα εις τον αυτόθι "τύπον"».

Ο Μωυσής ανάμεσα στις κόρες του Ιοθό

Ο Μωυσής ανάμεσα στις κόρες του Ιοθό.

Το πηγάδι και τα κοπάδια,
τα πρόβατα της επαγγελίας.

Η Σεπφώρα πηγαίνει να πάψει νερό.

Το κυμάτισμα του κορμού της συντρίβει τις πλάκες
του νόμου.

Η Σεπφώρα είναι γεμάτη περιστέρια,
άσπρα και σταχτιά φτερά,
πόδια, που αλαφολεπτατούν.

Η Σεπφώρα είναι το αγιοπερίστερο της ερημιάς,
με το περίτρομο μάτι.

Ο Μωυσής απλώνει το χέρι να χαιδέψει τα γένια του.
Το χέρι του φλέγεται, καθώς η βάτος.

Ο Ιοθό κάθεται χαμού, σταυροπόδι, σε τομάρι προβάτου,
χαμηλώνει τα μάτια, για να προστάξει το πεπλωμένο να
πει το λόγο του, τον ενδέκατο λόγο, αυτόν που περιστρέψει,
που δε μπορεί να χωρέσει στις πλάκες του νόμου.
Ηώρα φωσφορίζει, το τριζόνι νυχτερεύει, έρχεται κ'

ένα φεγγάρι

να πεί νερό στο πηγάδι.

Ο Μωυσής νιώθει τη νύχτα να κατεβαίνει στα σπάχνα

του,

φορτωμένη τη περιδέραια των αστερισμών.

Ίσωμε τότε είχε γνωρίσει το στοχασμό. Τώρα μαθαίνει την επιθυμία, την πείνα, τη δίψα, που είναι ο ανθρώπος.

Γλικό είναι να νιντάζεις κι ολόγνωρα να σωπαίνεις η ερημιά,

ν' ακούς το τριζόνι κι ολόγνωρα να σωπαίνεις η ερημιά,
χ' η Σεπφώρα, με το λινγάρι στο χέρι, να κυματίζει καθώς η φλόγα μέσα στη νύχτα σου.

Έτσι, ήσυχα ήσυχα, ο Μωυσής προσμένει να ιδεί στο βούνο
να χαράζει η πρώτη αιγή, η αιγή των ανθρώπων.

I.M. Παναγιωτόπουλος

Από την ποιητική του συλλογή

“Το παράθιφο του κόσμου”

(Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Γ. Φέξη, 1962)

“...Απέναντι των απαραίτητων και θετικών τούτων εξόδων, ουδένα βέβαια πόρον έχει η Κοινότητα...”

Του κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΖΟΥΜΠΟΥ, Μαθηματικού

Τα οικονομικά της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Κέρκυρας στη διάρκεια του περασμένου αώνα (οπότε και η Κοινότητα έφτασε στο μέγιστο της άκμής της) δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα ανθηρά και τα προβλήματα που ανέκυπταν δεν ήταν λίγα. Αναγκαστικά λοιπόν δεν ήταν και λίγες οι φορές που ξηπούνταν βοηθεία από το Δημόσιο ή το Δήμο. Σε μια τέτοια περίπτωση στα 1857, ενώ τα Επτάνησα τελούσαν υπό αγγλική «Προστασία»(1):

Εξοχότατε,

Η εν Κερκύρᾳ Ισραηλιτική Κοινότης ηθάνθη πολλάκις την ανάρχην να καθυποβάλῃ τη υμετέρα εξοχότατη και τοις προκατόχοις υψών τας επιβαρυνούσας αυτήν κατεπείγουσας χρείας καθικετεύσασα καταλλήλου προνοίας.

Αι αιτήσεις όμως της Κοινότητας ουδένος μέχρι του νυν έτυχον αποτελέσματος. Εν ταῖς ενεστώσαις περιστάσεις, καθ' ας αιχαί απάσια της πολιτείας εισίν εν ενεργείαιν, οι αντιπόδωποι της διαληφθείσης κοινότητος κρίνουν καθήκονταν αυτών να εφελκύσουν και αιθίς την προσοχήν της Κυβερνήσεως επί μέρους ουν ενκαταφρονήτουν των πολιτών, ενελπιζόμενοι ότι η κυβέρνησης θέλει δράξει την ευκαιρίαν ταύτην ίνα παραδεχθή υπέρ των Ισραηλιτών μέτρα απέρι η φιλανθρωπία και η Δικαιοσύνη υπαρχούσιν.

Η εν Κερκύρᾳ Ισραηλιτική Κοινότης συγχροτείται εκ 4.000 ατόμων πτωχών κατά το πλείστον μέρος.

Αι ολίγαι δε εύποροι οικογένειαι συνεισφέρουν τα βάρη απάντα.

Τα συνήθη ετήσια έξοδα της Κοινότητος συνίστανται

Ιον Εις την διατήρησιν εκπαιδευτικού καταστήματος, ένθα διδάσκονται η εβραϊκή, η ελληνική και η ιταλική γλώσσα και άλλα στοιχειώδη μαθήματα και εις το οποίον φοιτώσι διακόσιοι και επέκεινα μαθηταί πέντες. Η διά το κατάστημα τούτο δαπάνη συμπτοσούνται εις τάληρα 1500 ως έγιστα κατ' έτος.

Ζον Εις την υπέρ των πτωχών περιθάλψιν και επικουρίαν δι' ας δαπανώνται περίπου τάληρα 1200.

Ζον Εις τον των Πνευματικών Ποιμένιν μισθόν συνιστάμενον εις τάληρα 1000.

Έκτος δε των τακτικών έξδων υπάρχουν και τιμηραί ανάγκαι απαιτούσαι καθ' α έχοντα δεδομένα ενιαύσιον ποσότητα ταλήρων 500 κατά το μάλλον ή ήττον.

Απέναντι των απαραίτητων και θετικών τούτων εξόδων, ουδένα βέβαιον πόρον έχει η Κοινότης, προσδοκώσα τα πάντα εκ των ιδιωτικών εργάνων των εικαταστάτων, οίτινες ανέξαρτήτως των συνεισφορών τούτων έχουνται και το βάρος της ιδιωτικής ελεγμοσύνης.

'Ενεκα του κρισίμου των περιστάσεων της Νήσου αι

δινοχέρειαι τοσούτον επαγθείς κατήντησαν και ηζήθησαν ώστε η Ισραηλιτική Κοινότης ηναγκάσθη κατ' αυτάς δι' έλλειψιν μέσων να αποτέλεψη τον της Εκκλησίας αρχηγόν αυτής.

Οφείλει δε απαραίτητως να προνοήση περί τούτου, καθότι άνευ πνευματικού πομένος είναι αιατόφθωτος η ενημερία της Κοινότητος.

Η κινέργησις οφείλοντα να ποιήται περί πολλούν τόσον σημαντικούν μέρος του λαού όπερι καθώς οι λοιποί πολίται υπόκειται εις τα αυτά βάρη δεν δύναται να μείνη αδιάφορος εις την θλιβεράν τουατην πρέματι κατάστασιν.

Είναι αφ' ετέρου αξιοσημαντον ότι εν τη συμφορά της ενσωμηγάσης χολορροίας πλείσται παρά το συνηθής εγένοντο προς επικονίδιαν των πτωχών έτσαστοι θνοίσι.

Άλλα ενώ αι ανάργαι αιχανονται, τα μέσα ελαπτούνται.

Πάσαν καλήν προαιρεσιν καθιστά αιχώς αινούτελή η στενοχώρια.

Αι ιδιωτικαι συνεισφοραι εκτός ότι τιχαιαι εισίν ίδηη αιεπαιαρεις ίνα η Κοινότης αιθέξη εις τας ειαστοτε αιχανούσαν αιάγκας της.

Είναι άρα αιαποτελευτον να προνοήση η κινέργησις δια επαιτείαν χοηματικης επικονίδιας όπως αιομακρυνθη η αιπολ.υτος παράλ.υτις των υπαρχόντων Καθιδρυματων μετά βλ.αβης των δημοσιον και ιδιωτικου σιμφεροντος.

Η παιδεία είναι το πρώτον των πολιτισμου στοιχειον και της του λαού ηθικότητος.

Αι προς τους πέντας συνδρομαι και η περιθάλψις των νοούντων αιτοελονι θημοσεντικον, ηθικον και κοινωνιον καθήρον.

Η κινέργησις δεν δύναται βεβαιως να θεωρηση μετ' αιδιαφοριας ν' αιοθηήσωσιν οι ενδεεις Ισραηλιται ενεκα της ελλειψεως των αιαγκαιων βοηθηματων. Δεν δύναται αισαύτως να παραγκονηση την στοιχειωδη εκταιδευσιν αιτών.

Η φιλανθρωπία, το συμφέρον αιτό αιναζαρτηως πάσης άλλης αιαστοποτής, επι τα αιτια τα οποια πρέπει να οδηγήση την Κυβέρνησιν υπέρ της Κοινότητος ταύτης.

'Αλλοθεν δε η κινέργητηκ αιτιληψις ηθελε τείνει μόνον εις αιατληρωσιν του αιεπαιφονις των ιδιωτικων εργανων, οίτινες οπωαδήροτε ηθελον εξακολουθη, ώστε η επικουρία ηθελε καταντηη ειτελεστάτη αιαλόρως προς τα ποσα οσα εκ του δημοσιον Ταμείου δαπανώνται υπέρ των άλλων τάξεων του δημιου.

Η ευκαιρία δημοσιας αιτιληψις ηθελε σιντελέση εις το να προλάβη τα αιοθαργυντικα αιτοελεσματα και διά τον υλικού βοηθηματος ηθελε δώσει επωφελεστάτην θήσην εις το αισθημα του οποιου επι μάλλον ηθελον καταδηλωθη το αιαφαινές και η αιξιοπέτεια.

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Ελλείποντος του χαλινού και της πειθαρχίας των δημοσίων σχολείων ήθελεν επικρατεί η αλτητεία, όφεις ολέθριος αφανίζων τας ουκογενείας, δηλητηριάζει ολόκληρον την κοινωνίαν.

Η εν Κερκύρᾳ Ισραηλιτική Κοινότης αντί να ελπίσῃ διά της παιδείας εποχήν προόδου ήθελε καταδικάζεσθαι εις την εξαχρεώσιν και την ατυχίαν.

Όμως δεν είναι τούτο η αποστολή, ούτε η ευχή της Κυβερνήσεως ήτις απεναντίας προάγει την πρόοδον των διαφόρων τάξεων του λαού, ενδιαφερομένη να εμποδίσῃ πάσαν ανισορροπίαν, προσπαθούσα να ποιήσῃ των πολιτών όλων ομογενή ομίδα έχονσα ως αρχάδαντον δεσμόν την φιλανθρωπίαν και αγάπην.

Του σκοπού τούτου επιδιώκουσα δεν θέλει βεβαίως αρνηθή την επικαλούμενην αντίληψιν ως συστανομένης από πάσης αρχής δικαίου και επιεικείας.

Οι εκπρόσωποι της Κοινότητος αποτείνονται ενώπιον της Υμετέρας Εξοχότητος και συσταίνοντες αυτή την ταπεινή των αιτησιν, παρακαλούσιν Υμίας να εναρεστήθη ώστε να προστατεύσῃ την παρούσαν αιτησιν... να απολαύσουσι παρά της Κυβερνήσεως επικουρίαν ετήσιουν και ανάλογον προς τας ανάγκας της Κοινότητος διά τους προεκτεθέντας σκοπούν ενελπιζόμενοι ότι παρά πασών των Αρχών του Κράτους αναγνωρισθήσεται η ανάγκη και κηκιγήσεται η δικαιαιούση αυτή.

Εν Κερκύρᾳ τη 6 Ιουλίου 1857

Οι Αντιπρόσωποι
της Ισραηλιτικής Κοινότητος Κερκύρας
Ματαθίας Ιανούδη
Ιωσήφ δε Σέμιος
Αβραάμ Βαρούχ
Ριέτης

Ποια τίχη είχε το αίτημα της Κοινότητας δεν βρήκαμε αλλά ομοιαρχή πάντως λίστη δεν βρήκε. Το πρόβλημα της λειτουργίας των σχολείων πρέπει να γίνει το πιο σημαντικό που αντιμετωπίζεται.

Διαβάζουμε στα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων (2):

Αναγγένωσκεται η από 21 Απριλίου 1881 έκθεσις του Αρχιορδανίου διη η εκφράζει την ουρή ενάρεστον εντύπωσιν ην εποήσεν αιτώ και τους ομοθήσουσ του η χορηγηθείσα υπό του Δ. Συμβουλίου συνδρομή εκ δοχ. 600 και εκθέτει ότι η προγενεστέρα αιτήσις του δεν απέβλεπεν εις χορηγιακήν επικουρίαν αλλ' εις σκοπόν υφράτερον εις εθνικόν σκοπόν - προαίνει δε εξαιτούμενος την χορήγησιν σχετικής πιστώσεως διά την μισθοδοσίαν δύο διδασκάλων της ελληνικής γλώσσης και το μίσθισμα του διδασκηρίου.

Το Δ. Συμβούλιον - λαβόν υπ' άψη ότι καίτοι έχη και συντρόητη εις τον δήμον εξ δημοτικά σχολεία, εις α ηδίναντο να φιτώσοι και οι Ισραηλίται, μολαταύτα διά τους εν εκτάση επανειλημμένους εκτεθέντας λόγους κατά την επιφήμισιν των ενιασιών προϊντολογισμών υπέκυψεν εις το βάρος ου μικράς δαπάνης διά την συντήρησην ιδίου σχολείου διά τους Ισραηλίτας, και απέναντι της γενομένης ταύτης θυσίας, δεν είναι δυνατόν ν' αναλάβῃ και β' ιδιαίτερον σχο-

λείον εις βάρος του - δεν παρεδέξατο την αίτησιν και εξέδοτο το υπ' αριθμόν 284 ψήφισμα αυτού.

Στα 1904 προκύπτει πρόβλημα για τη διδασκαλία των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο θηλέων όπου φοιτούν οι μικρές Ισραηλίτιδες. Ο λόγος και πάλι στο Δήμο (3):

Ο κ. Πρόεδρος υποβάλλει την από 20 Δεκεμβρίου π.ε. αίτησιν της Επιτροπής της Ισραηλιτικής Κοινότητος, αιτούμενης δημιουργήν χορήγησιν μηνιαίας εισφοράς προς μισθοδοσίαν διδασκάλων των φορών κατά την ισραηλιτικήν θρησκείαν μαθημάτων διά το δεύτερον δημοτικόν σχολείον των θηλέων πόλεων ένθα φοιτώσιν και Ισραηλίτιδαι μαθήται.

Ο κ. Δήμιαρχος παρατηρεί ότι κατά τον περι δημοτικής εκπαίδευσης νόμον ουδενός μαθημάτος διορίζονται δημοδιδάσκαλοι, το δε δημοτικόν συμβούλιον μόνον εκλέγει τους διοικητέοντας συνεργάτους προς τούτο προσκλήσεως του Εποπτικού Συμβουλίου, επομένως η διδασκαλία των θρησκευτικών ανατίθεται κατά τα υπό του Εποπτικού Συμβουλίου κανονιζόμενα εις τινας των διδασκάλων εκάστου σχολείου, αφ' ου λοιπόν εις το πρόγραμμα των διδασκομένων μαθημάτων υπάρχει και το των θρησκευτικών, εν δε τω Β' δημοτικών σχολείων θηλέων πόλεων φοιτώσιν Ισραηλίτιδες, μία δε των εν αυτώ διδασκαλίσσονταν είναι Ισραηλίτις, δύναται να ανατεθῇ υπό του Εποπτικού Συμβουλίου εις ταύτην η διδασκαλία των κατά την ισραηλιτικήν θρησκείαν ιερών μαθημάτων άνευ εκτάκτου τινός δαπάνης του Δήμου, διά τούτο προτείνει ο κ. Δήμιαρχος να παρακλήσῃ το Εποπτικό Συμβούλιον όπως κανονίστη τα της εισημένης διδασκαλίας κατά την επιθυμίαν της Ισραηλιτικής Κοινότητος.

Ο κ. Ν. Γερακάρης φρονεί ότι πρέπει να γίνη δεκτή η αίτησης.

Ο κ. Ε. Γουλελιός λέγει ότι αφ' ου υπάρχει η τω εν λόγω σχολείων Ισραηλίτις διδασκαλίσσονται δύναται ούτω να διδάξῃ τα θρησκευτικά.

Ο κ. Ι. Γαζής νομίζει ότι δύναται να κανονίση το ζήτημα της διδασκαλίας το Εποπτικό Συμβούλιον. Ο κ. Ν. Γερακάρης παρακαλεί τον κ. Δήμιαρχον να πληροφορήσῃ το Συμβούλιον εάν εδίδετο άλλοτε τοιαύτη συνδρομή υπό του Δήμου.

Ο κ. Δήμιαρχος απαντά ότι θέλει εξετάση.

Μετά διαβάσσοντας παρατηρήσεις το Συμβούλιον απορρίπτει την περι χορηγίας επηρίας εισφοράς προκειμένην αίτησιν και ανατίθησι τω κ. δημάρχου να παρακαλέσῃ το Εποπτικό Συμβούλιον όπως αναθέση την διδασκαλίαν των κατά ισραηλιτικήν θρησκείαν ιερών μαθημάτων εν τω εισημένω σχολείων εις την εν αυτώ υπήρχετούσαν Ισραηλίτιδαι διδασκαλίσσονται, εκδίδει δε προς τούτο το υπ' αριθ. 71 ψήφισμα αυτώ.

Ακόμα και τις αρχές του 20ού αιώνα υπήρχε πρόβλημα με τους μικρούς Ισραηλίτες οι οποίοι μίλαγαν ένα κράμα ιταλοϊσπανικής και δυσκολεύονταν φοβερά να παρακαλούθησσον τα μαθήματα του Δημοτικού. Το πρόβλημα και πάλι στο Δήμο που είχε την ειθύνη για τη λειτουργία των σχολείων στην περιφέρειά του. Είμαστε στα 1914 (4):

Επί του πρώτου αντικειμένου της ημερησίας διατάξεως περὶ ιδρύσεως νηπιαγωγείου εν τη εβραϊκή συνοικίᾳ αναγινώσκεται το υπ. αριθ. 9078 από 7 Δεκεμβρίου 1914 ἐγγραφον του κ. Επιθεωρητού των δημοτικών σχολείων, εφ' ου ο κ. Πρόεδρος λέγει ότι δεν προβλέπεται υπό του νόμου η ιδρυσις νηπιαγωγείου.

Ο κ. Καμβύσας λέγει ότι αφ' ου προτείνεται η ιδρυσις του νηπιαγωγείου δι' εθνικούς λόγους το Συμβούλιον πρέπει να την δεχθή την πρότασιν και να οικονομήσῃ το χρήμα, καθ' όσον, ως ο ίδιος εξ ιδίας αντιλήψεως γινώσκει, οι συμπολίτες Ισραηλίται εμφρούνται υπό αισθημάτων αγρής φιλοπατρίας και δεν έχουνσιν ανάγκην ουδεμίας έξωθεν ενέργειας, δύνασιν αναπτύξωσι την φιλοπατρίαν των, η δε Κυρβένησις οφειλει μόνον να περιορίζῃ την ενέργειαν των ενταθά ελευθέρων ενεργούσαν ξένων προταγανδών αιτινες και παρά τοις Ισραηλίταις πειρωνται να εισδιωσι.

Ο κ. Σ. Μανιαρίζης λέγει ότι δύνται ο νόμος δεν προνοεί περὶ συντάσεως νηπιαγωγείου και ευλόγως, διότι ο Ελληνόπατρες έχοντες πάντες μητρικήν γλώσσαν την ελληνικήν, δεν έχουν ανάγκην σχολείων προταφασκευαστικών εις την γλώσσαν διά την απόσχοπτον εις τοις δημοσίους σχολείους κατόπιν φοίτησιν των, μανθάνοντες κατά την μικράν ηλικίαν την γλώσσαν παρά των γονέων των, ήδη όμως όπαν κατόπιν των δύο ενδόξων ημών πολέμων απέλευθερώθη μέγα μέρος της υποδούλου ελληνικής φύλης, η ανάγκη της συντάσεως νηπιαγωγείων κατέστη κατάδηλος και τοσον μάλιστα επιτακτική ώστε η κυρβένησις έσπενσε και προς της επιφημίσεως σχετικών νοθετημάτων διά Β. Διαταγμάτων να προβῇ εις την σύντασιν νηπιαγωγείων εν ταξ νέαις χώραις.

Είναι δε, λέγει ο κ. Μανιαρίζης, ευνόητος η ανάγκη, διότι εις την νέαν Ελλάδα υπάρχουσιν 'Ελληνες διατηρούντες μετά τον αρχαιφνούς ελληνικού αισθηματος και την γλώσσαν των, υπάρχουσιν όμως και πολυπληθείς 'Ελληνες εις τινα μέρη της Β. Ηπείρου και της Μακεδονίας έχοντες μεν την συνείδησιν ελληνικήν και το φρόνημα αιχμαίον ελληνικόν αλλά εν τω παρελένσει τόσων αιώνων δουλείες απολέσαντες γλώσσαν και ουμιλούντες ξένα ιδιώματα αλβανούτουρκικής γλώσσης κ.τ.λ. Θα κατορθώθῃ δε ως η νέα γενιά των μεριών τούτων εκτός της συνειδήσεως να αποκτήσῃ μητρικής της γλώσσαν την ελληνικήν μόνον διά των νηπιαγωγείων, διότι εις ταύτα θα φοιτώσι δι' όλης της ημέρας παιδιά από 3 μέχρι 6 ετών, τα οποία θα παραλαμβάνωσι οι νηπιαγωγοί και θα κατορθώνουν από της τουφεράς ταντής ηλικίας να αποκαταστήσωνται εις αυτά ως γλώσσαν μητρικήν την ελληνικήν. Αυτός είναι ο προορισμός των νηπιαγωγείων εν ταξ νέαις χώραις. Κατόπιν των ανωτέρω, πάντες θα «.....», λέγει ο κ. Μανιαρίζης, περὶ της χρησιμότητος νηπιαγωγείων εν τη εβραϊκή συνοικίᾳ «.....» η ουμιλούμενη γλώσσα παρά την κατωτέρα και πολυπληθεστέρα τάξει των συμπολιτών Ισραηλίτων δεν είναι ελληνική αλλά κράμα ιταλοϊσπανικής, καίτοι δε, λέγω, οι συμπολίτες μας Ισραηλίται είναι πάντα γηγησοι Κερχναραίοι και 'Ελληνες, συμπολεμήσαντες παρά το πλευρόν μας και τώρα και κατά το αυτοχές 1897, εν τούτοις όμως δεν κατορθώθη μέχρι σήμερον να εξαλειφθεί το γλώσσουκόν ιδιώμα των. Το ζήτημα τούτο προ πολλού, ότε, λέγει ο κ.

Μανιαρίζης, ήτο μέλος εις το Εποπτικόν Συμβούλιον της Δημοτικής Εκπαίδευσεως, είχε απασχολήσει σοβαρώς το Συμβούλιον της Εκπαίδευσεως και διάφορα μέτρα είχον ληφθεί, χωρὶς πρακτικόν αποτέλεσμα, είναι δε ευνόητος ο λόγος, διότι τα παιδιά ταύτα προσερχόμενα εις ηλικιαν 7 ετών αγνοούντα την ελληνικήν, δεν δύνανται να παρακολουθήσουν μαθηματα εις τα δημοτικά σχολεία και ταχεως επήρχετο η απορογήτευσις, παρά και τοις διδάσκονται και τοις διδασκούμενοις και οι μαθήται ή έφευγον από τα σχολεία ή έμεναν αγρόματοι ή τρέποντα την προς τα ιταλικά σχολεία άγοναν οπου ενχερέστερον μανθάνουν την ιταλικήν, οι δε διδασκαλοί επί τη εφωτησούν δια ποιόν λόγον δεν φοιτώσι τα παιδιά και δεν προσδείνονται, εδίδον παντοτε την στερεότυπον απάντησιν ότι είναι αδύνατον να καρποφορήσῃ η διδασκαλία των, διότι αρνούνται την γλώσσαν να συνεννοηθώσι. Ουδέ η αναμένει των Εβραιοπατιδών με τους Χριστιανόπαταδας εις τα άλλα δημοτικά σχολεία πολέων, ως άλλοτε εγένετο σκέψις ειν το Εποπτικό Συμβούλιο δύνανται να φέρουν φιλικήν και μονιμον θεραπευτικής «....» τούτου καιού της λαλούμενης γλώσσης παρά τοις Ισραηλίταις. Διά τούτο, λέγει, ως άλλοτε ημεράσθη να υποστηριζῃ, ενθέρωις εις το Συμβούλιον, τον διορισμόν της αριστης διδασκαλίσσης Ισραηλίτιδος Δος Σουλάμι, διότι αυτή γνωρίζουν το ιδιωμα των, κατορθώσεν εις ιδιωτικον νηπιαγωγείου, εντος ενος ετους να παρουσιαση παιδιά ομιλούντα παταίστος την ελληνικήν.

Τελευτών ο κ. Μανιαρίζης φρονει ότι η σύντασις νηπιαγωγείου εν τη εβραϊκή συνοικίᾳ θα μας απάλλαξῃ από το καιού τούτο και θα κατορθώθῃ η νέα γενιά των συμπολιτών μας Ισραηλίτων να αποκτήσῃ μητρικήν γλώσσαν την ελληνικήν. Επειδή δε θεωρεί την ανάγκην ταύτην ως έσοχην εθνικήν, προτείνει εις το Συμβούλιον όπως τουτο δια γηγινομάτος τον εκφρασει την ειρήνην οπως το Σ. Υπονομειον εγκρίνει τινη η ψηφισθείσα δαστανή εν τω προπτόλογρομα διά την δευτέραν καταργηθομενην θεσιν διδασκαλίσσης γηγινομοιηθεί διά τον διορισμόν κατατάξην νηπιαγωγείου προς επίτευξην του οντωτον εθνικον σοζοτον της εξ απαλών ονύμων διδασκαλίας της εθνικής γλώσσας εις τα τεκνα των Ελλήνων Ισραηλίτων και της φιλικής ουτω αποφύλης του λαοιμένου σήμερον ξενογλώσσου ιδιωματος.

Το Δημοτικόν Συμβούλιον συμμεριζόμενον την γνωμήν του επιθεωρητού της Δημοτικής Εκπαίδευσεως αποφασίζει να υποβάλει ειρήνη τω Σ. Υπονομειοι των Εκκλησιαστικων και Δημοτικής Εκπαίδευσεως περὶ ιδρυόντων νηπιαγωγείουν ζάριν των συμπολιτών Ισραηλίτων και εξεδοκε το τε' αριθ. 53 ψήφισμα.

Το Ισραηλίτικό Δημοτικό Σχολείο (γνωστό με το ονόμα Ταλμούθ - Ντοφά) εργηματοδοτείτο και από καποια κληροδοτήματα, όπως φαίνεται από τα Πρακτικά του Δημοτος (5):

4) Κληροδοτήματα υπέρ της Ισραηλίτικης Κοινωνητος.

Υπέρ της Ισραηλίτικης κοινωνητος και του ισραηλίτικου σχολείου Ταλμούθ-Τοφά εγιναν κατά την 31 Δεκεμβριου 1824 διό καταβέσεις ων τα κεφάλαια σήμερον ανέρχονται της μεν πρώτης εις δοχ. 205.40 της δε δευτέρας εις δοχ. 154.05. Οι τόκοι των δύο τούτων καταβέσεων πληρώνονται εις τους εκάστοτε διαχειμοτάτες της κοινωνητος.

Λέων Πασσύ (1909 - 1977)

*Εβραίος της Καβάλας
πρωταθλητής στο τρέξιμο*

Ο Λέων Πασσύ γεννήθηκε στην Καβάλα το 1909. Ο πατέρας του ονομαζόταν Σαμουσήλη. Από πολύ νέος, δεκαεξάχρονος το 1925, άρχισε να γυμνάζεται τρέχοντας δρόμους ημιαντοχής.

Το παραδειγμά του ακολούθησαν και τα δύο μικρότερα αδέρφια του **Ισαάκ** και **Αλμπέρτος**. Ανήκε στον τοπικό σύλλογο «Φίλιπποι» Καβάλας, προς το τέλος δε της σταδιοδρομίας του μετεγγάγη στον Γυμναστικό Αναμορφωτικό Σύλλογο «Μακαμπή» Θεσ/νίκης.

Είχε ανάστημα 1.70 και έτρεχε με 58 κιλά. Είχε πλούσια αγωνιστική δράση στο χώρο της Μακεδονίας και γενικά στη Βόρεια Ελλάδα αλλά σχεδόν αμέσως ξεπέρασε το επαρχιακό επίπεδο με τις επιδόσεις τους φτάνοντας σε πανελλήνιο.

Χαρακτηριστικό πάντως για τον Λ. Πασσύ είναι ότι ενώ υπήρξε πρωταθλητής Ελλάδος στα 800 μ. και χρυσός βαλκανιονίκης για την ίδια απόσταση δεν κέρδισε, ίσως από σύμπτωση ίσως διότι είχε ισχυρούς αντιπάλους, πρώτη πανελλήνια νίκη.

Ο Λ. Πασσύ έκανε την πρώτη του εμφάνιση τον Ιούλιο του 1927 στους Πανθρακικούς Αγώνες κερδίζοντας τα 1.500 μ. με 4.42.6

Την ίδια χρονιά στους πανελλήνιους αγώνες της Θεσ/νίκης ήταν 2ος στα 1.500 μ. με 4.39.4 και προσφίθηκε επίσης για τα 800 μ. με 2.11.2 χωρίς όμως να πάρει μετάλλιο.

Σαν καλύτερη του χρονιά χαρακτηρίζεται το 1932. Με τη χρονική τους σειρά είχε τις εξής αθλητικές επιτυχίες.

Στους Γ' Πανθρακικούς στην Ξάνθη, το καλοκαίρι πέτυχε 1.58.6. Η επίδοση αυτή είναι Π.Ρ. Δεν φαίνεται όμως στη λίστα των πρωταθλητών Ελλάδος.

Λίγο αργότερα όμως απέδειξε ότι είναι ικανός να γίνει ο πρώτος Έλληνας που θα κάνει κάτω από δύο λεπτά τα 800 μ. Στο Περιφερειακό πρωτάθλημα Θράκης, πάλι στην Ξάνθη στις 10 Σεπτεμβρίου πέτυχε αργότερο μεν χρόνο από τον προηγούμενο, αλλά κάτω από το

φράγμα των 2', 1.59.6, επίδοση που αναγνωρίστηκε σαν Πανελλήνια.

Ένα μήνα αργότερα στην Αθήνα είναι χρυσός βαλκανιονίκης με 2.02.3.

Στη Βαλκανιάδα αυτή πήρε και δευτερο χρυσό μετάλλιο στα 4X400 με 3.35.3. Όπως γράφουν οι εγγμερίδες της εποχής η νίκη κερδίθηκε κατά το μεγάλυτερο μέρος από την προσπάθεια του Λ. Πεσσού.

Για τη μεγάλη συνταλοδορία - 4X400 - με 3.27.6 έγινε και πρωταθλητής Ελλάδος το 1934 στη Βαλκανιάδα του Ζάργεμπ. Όμως εδώ έμεινε μόνον με το Π.Ρ. και όχι με το χρυσό μετάλλιο διότι οι χοτες απεφανθήσαν ότι η ελληνική ομάδα ήταν αυλογη.

Ο Λ. Πασσύ Ισραηλίτης στο θρησκευμα ήταν κατενεργάτης, λίγο πριν από τον πόλεμο δημιουργήστηκε οικογένεια και έφυγε για το Ισραήλ όπου έμεινε μονιμώς.

Από μαρτυρίες των εδώ φίλων του έζησε ως το 1977.
Δημήτρης Μποντικούλης

Οι αγώνες του:

Λέων Πασσύ
(Φίλιπποι ΚΑΒ - «Μακαμπή» Θεσ/νίκης).

ΠΡ
800 μ. - 1.59.8 - 10 Σεπτ. 1932 - Γ ΠΑΝΘΡ/ΚΟΙ ΞΑΝΘΗ
4X400 3.27.6 - 21 Αυγούστ. 1934 ΒΑΛΚ. ΑΓ. ΖΑΓΚΡΕΜΠ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΝΙΚΕΣ

Ιος 800 μ. - 2.02.3	ΟΚΤΩΒΡΗΣ	1932	ΑΘΗΝΑ
Ιος 4X400 μ. 3.35.3	"	"	"
Ιος 800 - 400 - 200- 100 μ. - 3.22.4	"	"	"
2ος 400 μ. - 51.3	"	"	"
Ιος 4X400 - 3.34.4	ΟΚΤΩΒΡΗΣ	1933	"
2ος 800 μ. - 2.03.2	"	"	"

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Κεφάλαιον εν συνόλω δρχ. 359.45

Δυστυχώς δεν μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε άλλα στοιχεία για το σχολείο της Κοινότητας. Ο πόλεμος κατέστρεψε τα πάντα σχεδόν!

Για τη βοήθεια στη συγκέντρωση του υλικού αυτής της παρονόμισης οφειλόμενη να ευχαριστήσουμε και από τις γραμμές αυτές το Νίκο Ασπιώτη, πρώην προϊστάμενο του αρχείου Ιονίου Γερουσίας και το μηχανολόγο Τάσο Κατσαρό της ΔΕΥΑΚ.

Παραπομπές:

- 1) Αρχείο Ιονίου Γερουσίας, Φ.106/A' συν ΙΑ' Κοιν. ('Εγγραφα - αναφορές προς τη Γερουσία) (1694/11ο και Αγαθοεργών Καταστημάτων), 242/1 Αναφορά Ισραηλιτών.
- 2) Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων 27.3.1881
- 3) Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων 15.4.1904
- 4) Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων 30.12.1914
- 5) Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων 27.6.1915

00039

Εσωτερικός κανονισμός της Ισραηλιτικής Κοινότητος Κερκύρας: δημοσιευθέν εις το υπ. αριθ. 224 παράρτημα της εφημερίδος της κυβερνήσεως της 4 Σεπτεμβρίου 1925 / Ισραηλιτική Κοινότης Κερκύρας - Κέρκυρα: Ο Φοίνιξ (Τυπ.), 1925 - 20 σ.; 15 εξ. - Γλω.: Gre. - Δωρεά της Ισραηλιτικής Κοινότητος Κερκύρας. Περιλαμβάνει 22 (είκοσι δύο) άρθρα 3061/4-EI, 3062/4-EI, EI 39

00048

Καταστατικόν: του εν Κερκύρᾳ Ισραηλιτικού Συνδέσμου «Ισραηλιτική Εταιφεία Γκεμιλούθ Χασαδήμ Ελληνικού ναού» / Ισραηλιτική Εταιφεία Γκεμιλούθ Χασαδήμ Ελληνικού Ναού - Εν Κερκύρᾳ: Ο Φοίνιξ (Τυπ.), 1934 - 16 σ.; 17 εξ. - Γλω.: Gre. - Περιλαμβάνει 33 άρθρα. Εκ της αποθήκης 271/45-EI, EI 48

00168

Η Εβραϊκή Κοινότης της Κερκύρας / Ρωμανός, Ιωάννης Α. - Εν Αθήναις: 'Αστυ (Τυπ.), 1891 - 13 σ.; 27 εξ. - Γλω.: Gre. - Ανάτυπη από το περ. Εστία. Εκ της αποθήκης 342/43-EI, EI 168

00170

Histoire de la Communaute Israelite de Corfou / Romanos, Jean A. - Paris: Durlacher, A. (Lib.), 1892 - 14 p.; 25 cm. - Γλω.: Fre. - Ανάτυπο από το περ. «Revue des Etudes juives». Εκ της αποθήκης 343/43-EI, EI 170

00298

Benedicendo le nozze di mia figlia Marietta col sig. Roberto Mordo addi 1 Ottobre MDCCCLXXIX: ricordo / Levi, Giuseppe E. Rabbino Maggiore - Padova: Crescini (Tip.), 1879 - 7 p.; 26 cm. - Γλω.: Ita. - Σε 3 (τρία) αντίτυπα Δωρεά της Ισρα-

λιτικής Κοινότητας 1113/4-EB, 1114/4-EB, 1113 α-EB, EB 86

00326

Le feste in onore di Sir Moses Montefiore a Ramsgate: in occasione del suo novant'anovesimo natalizio, 8 Hesvan 5644 - 8 Novembre 1883 / Levi, Erminio (730) - Corfu: Nacamulli, G. «Tip.», 1885 - 19 p.; 26 cm. - Γλω.: Ita. - Εκ της αποθήκης 1109/4-EB, EB 114.

00601

Κατήγορης ή ηθικοθρησκευτική διδασκαλία: προς χοήσιν των Ελλήνων Ισραηλιτών νεανίων: επιδοκιμασία του εν Κερκύρᾳ Αρχιδραβίνου εκ του γάλλικου μεταφρασθείσα / Ναζαριούλης, I. (730). - Κερκύρα: Ναζαριούλη, I. (Εκδ.), 1870 - 50 (1) σ.; 16 εξ. - Γλω.: Gre. - Εκ της αποθήκης βλ.. και EM Θεολ. 35 729/43-EM, EM Θεολ. 34

00602

Κατήγορης ή ηθικοθρησκευτική διδασκαλία: προς χοήσιν των Ελλήνων ισραηλιτοπαίδων: επιδοκιμασία του εν Κερκύρᾳ Αρχιδραβίνου εκ του γάλλικου μεταφρασθείσα / Ναζαριούλης, I. (730) - δευτέρα. - Κερκύρα: Ναζαριούλη, I. (Εκδ.), 1903 - 56 σ.; 15 εξ. - Γλω.: Gre. - Εκ της αποθήκης βλ.. και EM Θεολ. 34, 731/43-EM, 730/43-EM, EM Θεολ. 35

00606

Αγαδά του Πέσαχ / Νοικούρης, Αβραάμ Μωυσής (730), Μάτσας, Ιακώβ Α (730) - Κερκύρα: Φοίνιξ (Τυπ.), 1940 - 64 σ.; 25 εξ. - Γλω.: Gre. - Δίγλωσσο κείμενο, ελληνικό και εβραϊκό δωρεά της Ισραηλιτικής Κοινότητας 3395/4-EM, EM Θεολ. 39.

00611

L' israelita del Talmud: sermoni / Jellinek, Ad., Rabbino predicatore di Vienna; Tedeschi, Moise, Rab. (730). - Corfu: Nacamulli, G. «Tip.», 1883 - 18 p.; 20 cm. - Γλω.: Ita - Σε 4 (τέσσερα) αντίτυπα δωρεά της Ισραηλιτικής Κοινότητας 1744/4-EM, 3212/4-EM, 1870/4-EM, 1871/4-EM, EM Θεολ. 44

00612

Sunto di storia biblica: ad uso delle scuole israelitiche: parte I. - Corfu: Nacamulli, G. «Tip.», 1877 - 13 p.; 18 cm. - Γλω.: Ita. - Δωρεά της Ισραηλιτικής Κοινότητας 1410/4-EM, EM Θεολ. 45

00613

La cantica di Salomone: ed i commentatori Israeliti: nel medio evo / Perreau, Pietro - Corfu: Nacamulli, G. «Tip.», 1882 - 35 p.; 26 cm. - Γλω.: Ita. - Εκ της αποθήκης 746/43-EM, EM Θεολ. 46

00101

Τα κατά την τελετήν την γενομένην εν τη Ισραηλιτική Συναγωγή εν Γαλατά Κωνσταντινούπολεως διά την ένωσιν της Επτανήσου μετά της Ελλάδος και την εντυχήν άφιξιν της Α.Μ. του βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου Α. - [χ.ο.], 1863, 20 Οκτωβρίου, - 14 σ.; 24 εξ. - Γλω.: Gre. - Δωρεά της Ισραηλιτικής Κοινότητας 1865/4-EI, EI 101.

Λέων Πασσύ (1909 - 1977)

Εβραίος της Καβάλας
πρωταθλητής στο τρέξιμο

Ο Λέων Πασσύ γεννήθηκε στην Καβάλα το 1909. Ο πατέρας του ονομαζόταν Σαμουνή. Από πολύ νέος, δεκαεξάχρονος το 1925, άρχισε να γρινάζεται τρέχοντας δρόμους ημιαντοχής.

Το παραδειγμά του ακολούθησαν και τα δύο μικρότερα αδέρφια του **Ισαάκ** και **Αλμπέρτος**. Ανήκε στον τοπικό σύλλογο «Φίλιπποι» Καβάλας, προς το τέλος δε της σταδιοδρομίας του μετεγράψη στον Γυμναστικό Αναμορφωτικό Σύλλογο **Μακαρπή** Θεσ/νίκης.

Είχε ανάστημα 1.70 και έτρεχε με 58 κιλά. Είχε πλούσια αγωνιστική δράση στο χώρο της Μακεδονίας και γενικά στη Βόρεια Ελλάδα αλλά σχεδόν αμέσως ξεπέρασε το επαρχιακό επίπεδο με τις επιδόσεις τους φτάνοντας σε πανελλήνιο.

Χαρακτηριστικό πάντως για τον Λ. Πασσύ είναι ότι ενώ υπήρξε πρωταθλητής Ελλάδος στα 800 μ. και χρυσός βαλκανιονίκης για την ίδια απόσταση δεν κέρδισε, ίσως από σύμπτωση ίσως διότι είχε ισχυρούς αντιπάλους, πρώτη πανελλήνια νίκη.

Ο Λ. Πασσύ έκανε την πρώτη του εμφάνιση τον Ιούλιο του 1927 στους Πανθρακικούς Αγώνες κερδίζοντας τα 1.500 μ. με 4.42.6

Την ίδια χρονιά στους πανελλήνιους αγώνες της Θεσ/νίκης ήταν 2ος στα 1.500 μ. με 4.39.4 και προχώθηκε επίσης για τα 800 μ. με 2.11.2 χωρίς όμως να πάρει μετάλλιο.

Σαν καλύτερη του χρονιά χαρακτηρίζεται το 1932. Με τη χρονική τους σειρά είχε τις εξής αθλητικές επιτυχίες.

Στους Ι' Πανθρακικούς στην Ξάνθη, το καλοκαίρι πέτυχε 1.58.6. Η επίδοση αυτή είναι Π.Ρ. Δεν φαίνεται όμως στη λίστα των πρωταθλητών Ελλάδος.

Λίγο αργότερα όμως απέδειξε ότι είναι ικανός να γίνει ο πρώτος Έλληνας που θα κάνει κάτω από δύο λεπτά τα 800 μ. Στο Περιφερειακό πρωτάθλημα Θράκης, πάλι στην Ξάνθη στις 10 Σεπτεμβρίου πέτυχε αργότερο μεν χρόνο από τον προηγούμενο, αλλά κάτω από το

φράγμα των 2', 1.59.6, επίδοση που αναγνωρίστηκε σαν Πανελλήνια.

Ένα μήνα αργότερα στην Αθήνα είναι χρυσός βαλκανιονίκης με 2.02.3.

Στη Βαλκανιά αυτή πήρε και δεύτερο χρυσό μετάλλιο στα 4X400 με 3.35.3. Όπως γράφουν οι εγημερίδες της εποχής η νίκη κερδίθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος από την προσπάθεια του Λ. Πεσσύ.

Για τη μεγάλη συνταλοδρομία - 4X400 - με 3.27.6 έγινε και πρωταθλητής Ελλάδος το 1934 στη Βαλκανιάδα του Ζάρχεμπ. Όμως εδώ έμεινε μόνον με το Π.Ρ. και όχι με το χρυσό μετάλλιο διότι οι χούτες απεφάνθησαν ότι η ελληνική ομάδα ήταν άνυδρη.

Ο Λ. Πασσύ Ισραηλίτης στο θρήσκευμα ήταν κατενεγγάτης, λίγο πριν από τον πόλεμο δημιουργήστηκε οικογένεια και έφυγε για το Ισραήλ όπου έμεινε μονιμός.

Από μαρτυρίες των εδώ φιλων του έζησε ως το 1977.
Δημήτρης Μποντικούλης

Οι αγώνες του:

Λέων Πασσύ
(Φίλιπποι ΚΑΒ - «Μακαρπή» Θεσ/νίκης).

ΠΡ
800 μ. - 1.59.8 - 10 Σεπτ. 1932 - Γ' ΠΑΝΘΡ/ΚΟΙ ΞΑΝΘΗ
4X400 3.27.6 - 21 Αυγούστ. 1934 ΒΑΛΚ. ΑΓ. ΖΑΓΚΡΕ-
ΜΠ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΝΙΚΕΣ

Ιος 800 μ. - 2.02.3	ΟΚΤΩΒΡΗΣ	1932	ΑΘΗΝΑ
Ιος 4X400 μ. 3.35.3	"	"	"
Ιος 800 - 400- 200- 100 μ. - 3.22.4	"	"	"
2ος 400 μ. - 51.3	"	"	"
Ιος 4X400 - 3.34.4	ΟΚΤΩΒΡΗΣ	1933	"
2ος 800 μ. - 2.03.2	"	"	"

►

Καζαντζάκης, Μυριβήλης και Σαμαράκης στα εβραϊκά. Βραβεύτηκε ο μεταφραστής τους κ. Γεχεέλ Κίμχη

Την Τετάρτη 19 Φεβρουαρίου 1997 η Ελληνική Εταιρεία Μεταφραστών Λογοτεχνίας ανάμεσα σε άλλους τίμησε με το βραβείο της καλύτερης μετάφρασης ελληνικής λογοτεχνίας σε ξένη γλώσσα τον κ. Γεχεέλ Κίμχη για την μετάφραση του του έργου του Στρατή Μυριβήλη «Η Δαισκάλα με τα Χρυσά Μάτια».

Ο κ. Κίμχη, είναι γνωστός από τις μεταφράσεις του που έχουν κυκλοφορήσει στο Τελ - Αβίβ, όπως «Οι Αδερφοφάρδες» του Νίκου Καζαντζάκη (1966), «Το λάθος» του Αντώνη Σαμαράκη (1975), «Η Δαισκάλα με τα Χρυσά Μάτια» που πραγματοποίησε την 4η έκδοσή της το 1995.

Οι μεταφράσεις του, αφήνουν πάντα τις καλύτερες εντυπώσεις στους λογοτεχνικούς κύκλους του

Το εξωφύλλο από την μετάφραση του έργου του Νίκου Καζαντζάκη «Οι Αδερφοφάρδες» - Τελ Αβίβ 1966.

Ισραήλ, αποδίδουν το ύφος του μεταφραζόμενου συγγραφέα αποτελόντας και οι ίδιες λογοτεχνικά κεί-

μενα στα εβραϊκά.

Ο κ. Κίμχη, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1935 και κατάγεται από την Φλώρινα, η οικογένειά του διασώθηκε στην Κατοχή από τους αντάρτες του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ και τους χωρικούς στο ορεινό χωριό Μάτσανη της Κορινθίας, προς τους οποίους εκφράζει πάντα - και με την ευκαιρία αυτή - την ευγνωμοσύνη του, καθώς και σ' όλο τον ελληνικό λαό για την συμπαράστασή του στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής προς τους Έλληνες εβραίους.

Το 1945 η οικογένειά του μετανάστευσε στο Ισραήλ, όπου σπούδασε οικονομικά, πολιτικές επιστήμες και γλωσσολογία, ακόμη, γνωρίζει επτά γλώσσες. Έχει μεταφράσει ακόμη και κυκλοφορεί τον Αρρίλη, η μετάφραση του έργου του Μυριβήλη «Η ζωή εν Τάφω»

2ος 400 μ. - 51.6	»	»	»	1ος 800 μ. - 1.58.6	»	»	»
1ος 4X400 μ. - 3.27.6 ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1934	ΖΑΓΚΡΕΜΠ			1ος 400 μ. - 52.2 ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤ. ΘΡΑΚΗΣ 1932			»
2ος 400 μ. - 51.6	»	»	»	1ος 800 μ. - 1.59.6 Π.Ρ.	10.9.1932		»
3ος 800 μ. - 2.00.5	»	»	»	1ος 100 μ. 11" 6	»	»	»
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΝΙΚΕΣ							
2ος 1.500 μ. - 4.39.4	ΠΑΝΕΛ.	1927	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	1ος 4X100 45.6	»	»	»
2ος 400 μ. - 52.8	»	1931	ΑΘΗΝΑ	2ος 200 μ. 24.6	»	»	»
2ος 800 μ. - 2.3.8	»	1931	»	ΕΛΛΑΔΑ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ			
2ος 400 μ. - 52.8	»	1932	»	2ος 800 μ. 2.2.8	1932	ΑΛΕΞ/ΝΔΡΕΙΑ	
2ος 800 μ. - 2.2.0	»	»	»	ΠΡΟΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ			
ΑΛΑΞ ΝΙΚΕΣ							
1ος 800 μ. - 2.03.4 ΣΤ' ΠΑΝΘΡ/ΚΟΙ 1928				1ος 400 μ. 52.8	2.10.1932	ΑΘΗΝΑ	
1ος 1.500 μ. - 4.26.2	»	»		ΕΛΛΑΔΑ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ - ΛΩΖΑΝΗ			
1ος 800 μ. - 2.4.8 ΠΑΜΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΙ 1931	Σέρρες			2ος 800 μ. 2.2.6	23.4.1937	»	
1ος 4X400 - 3.47.6	»	»	»	1ος ΒΑΛΚ. ΣΚΥΤ. 2.29.4	»	»	
1ος Συντ. 3.000 - 8.12.6 ΠΑΜΜΑΚ. ΑΓ. 1931				Αθήνα - Λωζάνη			
2ος 1.500 μ. - 4.20.0	»	»	»	2ος 400 μ. 52.4	1933	ΑΘΗΝΑ	
3ος 400 μ. - 54.4	»	»	»	1ος 4 X400 μ. 3.31.2	»	»	
1ος 800 μ. - 2.3.8 ΠΑΝΘΡΑΚΙΚΟΙ ΑΓ.»				Σαν καλύτερα απομικά όεκόδ είχε			
1ος 1.500 μ. - 4.24.2	»	»	»	400 μ. - 51.4 από 6.10.34 ΑΘΗΝΑ			
1ος 4X400 μ. - 3.42.4	»	»	»	800 μ. - 1.59.6 από 10.9.32 ΞΑΝΘΗ			
1ος 400 μ. - 53'	Γ' ΠΑΝΘΡ. ΑΓ.	1932	ΞΑΝΘΗ	1.500 μ. - 4.20.0 από 1931 ΣΕΡΡΕΣ			
				4X400 μ. 3.27.6 από 21.8.1934 ΖΑΓΚΡΕΜΠ.			

Τα εβραικά κεφάλαια Watergate ή Waterloo για τις ελβετικές τράπεζες;

TOY Κ. N. A. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Tελευταία ένα νέο θέμα ζαφνικά ανέκυψε, ιδιαίτερως καυτό: πρόκειται για τη φοβερή αποκάλυψη της κλοπής των εβραϊκών κεφαλαίων και των ρόλο των ελβετικών τραπεζών στην οικονομική ενίσχυση του Χίτλερ κατά τον πόλεμο. Ο Jean Ziegler, βιούεντης της Βέρνης, υποστηρίζει ότι ο πόλεμος θα είχε τελειώσει από το 1943 και χιλιάδες ζώές θα είχαν σωθεί αν οι ελβετικές τράπεζες δεν ενίσχυναν την γερμανική προσπάθεια. Εκυκλοφόρησαν φωτογραφίες (βλ. π.χ. το Time της 24.2.1997) με κιβώτια γεμάτα με τις χρυσές βέρες των θυμάτων στρατοπέδων συγκεντρώσεως καθώς και με σάκκους από χρυσά δόντια που είχαν αποσπασθεί από τα θύματα της γερμανικής θηριωδίας. Τα λάφια αυτά που εβρήκαν τα αμερικανικά στρατεύματα, δεν είχαν προφθάσει να μεταφερθούν στην Ελβετία, όπως συνήθωσ, για να μετατραπούν από τις ελβετικές τράπεζες σε αξιοσέβαστες μπάρες χρυσού με το ελβετικό έμβλημα. Έτσι ξεσηκωθήκε ο μεγάλος σάλος από τις εβραϊκές οργανώσεις. Τις ενίσχυε το Αμερικανικό Κογκρέσο με πρωταγωνιστή τον Γερουσιαστή Alfonse d' Amato.

'Όλοι αυτοί οι παράγοντες, η ανικανότης, η αφέλεια και η αλάζονεια των κατωτέρων και ανωτέρων τραπεζικών στελεχών έχουν πλέον αμαυρώσει την φήμη των ελβετικών Τραπεζών (της οποίας άλλωστε δεν ήσαν άξιες). Το Journal de Genève (27.2.97) δημοσιεύει καταθλιπτικήν ανταπόκριση από την Αμερική. Λέγει μια υπάλληλος ελβετικής Τράπεζας στην Νέα Υόρκη: «Μου αρέσει να εργάζομαι εδώ. Άλλα τους τελευταίους μήνες αποφεύγω να λέγω ποιος είναι ο εργοδότης μου ή απλώς ομιλώ για μία μικρή αλλοδαπή τράπεζα...». Μετά την αποκάλυψη του «χλευμένου χρυσού των ναζί» πολλές επιχειρήσεις αποφεύγουν τις δοσοληφίες με ελβετικές τράπεζες «από φόβο ότι οι μέτοχοι θα τους κατηγορήσουν ότι ελέγωσαν τα χέρια με συνεργάτες που ωφελήθηκαν κατά τον πόλεμο χάρις στο Ολοκαύτωμα».

Στην Αμερική ομιλούν για το Watergate των

ελβετικών τραπεζών. Άλλα όταν καινείς από την γενική κοινπλεξική κατάθλιψη που επικρατεί στις τράπεζες της Γενεύης και από την συνεχή φυτή των κεφαλαίων προς το Λούξεμβούργο, θα είναι προτιμότερο να ομιλεί καινείς για το Waterloo των ελβετικών τραπεζών. Τέλευταίως, οι τρεις μεγάλες τράπεζες απεφάσισαν προ του μεγέθους του οπανδάλου να «προσφέρουν» 100 εκατομμύρια φράγκα «υπέρ των θυμάτων». Άλλα όλοι γνωρίζουν πλέον ότι η κίνησης αυτή οφειλεται στην ενοχή τους. Και τα 100 εκατομμύρια δεν είναι παρά ένα ελάχιστο τιμήμα της μεγάλης κλοπής του αιώνα. Το θέμα ούμισε εντείνεται και κάθε άλλο παρά πλησιάζει στο τέρμα του.

[Ο N.A. Καλογερόπούλος, διακερδιμένος κοινωνιολόγος, είναι συγγραφέας πολλών βιβλίων («Η Διαμορφωση του ευρωπαϊκού πνεύματος. 4ος - 18ος αιών», «Η προπαγανδά ως μέσον βιωμού των λαών» κ.λ.). Σχετικό με το θέμα των αναδημούμενων από τα «Πολιτικά Θέματα» (21.3.1997) άρθρου του είναι το βιβλίο του «SOS Banques Suisses»].

JEAN ZIEGLER

La Suisse, l'or et les morts

Les banquiers suisses receleurs de Hitler

Editions du Seuil

Στη Γαλλία διαφημίζεται το βιβλίο του Jean Ziegler «Η Ελβετία, ο χριστός και οι νεκροί». Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζεται ότι οι Ελβετοί τραπεζίτες υπήρξαν κλεπταποδόχοι του Χίτλερ.

Τα «Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών»

Η και Ρίτα Μασούρα παρουσιάζοντας στην «Καθημερινή» (9.3.1997) παραπομένα κείμενα σημειώσεις τα παρακάτω:

«Το σημαντικότερο, ίσως, παράδειγμα πλαστών κειμένων - τουλάχιστον όσον αφορά στις μετέπειτα συνέπειες - είναι τα διαβόητα "Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών". Ένα αντισημιτικό κείμενο που κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της τοσικικής πολιτικής και χρονολογείται μόλις από τον περασμένο αύγουνα και όχι από τους βιβλικούς χρόνους, όπως αρχικά είχε διαρρευσει. Ο φασιστικός αντισημιτισμός τρόφηκε από το περιεχόμενο του πλαστού κειμένου, ενώ ακόμη και σήμερα το συγκεκριμένο κείμενο χρησιμοποιείται από τους θρησκευτικούς ηγέτες για να φανατίσουν τα μέλη της Χεζυμπόλαχ και της Χαμάς ώστε να τινάξουν στον αέρα την ειρηνευτική διαδικασία της Μέσης Ανατολής».

Δεν είναι ίσως, δυστυχώς, μόνον οι θρησκευτικοί ηγέτες της Μέσης Ανατολής που χρησιμοποιούν τα πλαστά «Πρωτόκολλα». Χρησιμοποιούνται και στην Ελλάδα από αντισημίτες, μερικοί μάλιστα από τους οποίους έχουν και πνευματική εξουσία...

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Τοικάλων

Η Μαρούλα Κλιάφα, στο πολύ ενδιαφέρον βιβλίο της «Τοικάλα. Από τον Σεϊφούλλαχ ως τον Τσιτσάνη» (τόμος Α' 1881 - 1910 - Κέδρος 1996) παρουσιάζει τις μεταμορφώσεις της τοπικής κοινωνίας, όπως αποτυπώθηκαν στον τοικαλινό τύπο της εποχής 1881 - 1910. Από τη ζωή των Ισραηλιτών των Τοικάλων σημειώνονται:

- **Το Μάρτιο του 1884** οι Τοικαλινοί Ισραηλίτες ιδρύουν Σύλλογο με σκοπό τη βοήθεια των απόδων και την εκπαίδευση της νεολαίας. Πρόδερμος του συλλόγου αυτού ήταν ο Ιακώβ Σιδής και μέλη ο Ισαάκ Λευί, Ραφαήλ Μωσέ και Ιουδά Ατούν.

- **Τον Απρίλιο του 1903**, οι Τοικαλινοί Ισραηλίτες, οι οποίοι πριν ένα χρόνο είχαν συστήσει την Ισραηλιτική Αδελφότητα «Εσδρά Μπεσαρόθ», γιόρτασαν την πρώτη τους επέτειο στη Μεγάλη Συναγιώνη.

- Λίγες μέρες μετά τον ερχομό του καινούργιου χρόνου (1907), τα χιόνια κατηφόρισαν από τα βουνά, σκέπασαν τον κάμπο, το θερμόμετρο έπεσε στους 14 βαθμούς κάτω από το μηδέν και τα νερά κρυστάλλωσαν. Ένεκα του δρυμυτάτου τούτου ψύχουν, αι εργασίαι εσταμάτησαν, η δε φτώχεια υποφέρει τα πάνεινα. Ο Δήμος ανοργάνωτος αδυνατούσε να συμπαρασταθεί και να συνδράμει τους φτωχούς συμπολίτες, σε αντίθεση με την κοινότητα των Ισραηλιτών «Εσδρά Μπεσαρόθ» που έσπευσε να μοιράσει σε εβδομήντα άπορες οικογένειες από δέκα οκάδες κάρβουνα και τρεις οκάδες ψωμί. («Αναγέννησις» 13.1).

«Μέρα Μαγιού μου μίσεψες...»

Χριστιανοί και Εβραίοι εργάτες πάλεψαν μαζί

«Δεν είναι ξόδι τούτο δω, πιότερο γάμος μοιάζει, δάκρυ κα γέλιο αγάπη οργή το κάθε μάτι στάζει»
Γιάννης Ρίτσος: Επιτάφιος

Hταν η 9 Μαΐου 1936 στη Θεσσαλονίκη που τα γεγονότα της ημέρας εκείνης, η μεγάλη πανεργατική απεργία και τα θύματα από την σύγρουση απεργών - έφιππης χωροφυλακής, έδωσαν λαβή τρεις μήνες αργότερα να κηρυχθεί η δικτατορία Μεταξά στις 4 Αυγούστου 1936.

Δώδεκα απεργοί - δέκα Χριστιανοί και δύο Ισραηλίτες - συστάθηκαν την ημέρα εκείνη στη μεγάλη εργατική διαδήλωση.

Αντλώ κάποια στοιχεία από τον Τύπο της εποχής:

Το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν διασπασμένο. Στην Θεσσαλονίκη τέσσερα εργατικά κέντρα διαφορετικών παρατάξεων και πολιτικών αποκλίσεων κατηφύνναν τους αγώνες των εργατών. Το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, (ΕΚΘ) το Ανεξάρτητο Εργατικό Κέντρο, το Πανεργατικό Κέντρο και το Πανυπαλληλικό Κέντρο.

Τα κέντρα αυτά διαβλέποντας τον χίνδινο επιβολής μιας δικτατορίας σχημάτισαν μια επιτροπή ενότητος με αίτημα «Δημιουργία» και αυξήσεις αποδοχών.

Η μια απεργία διαδεχόταν την άλλη επεκτεινόμενες ολοένα και σε περισσότερους κλάδους. Οι συγκρούσεις ήταν καθημερινές.

Η Πρωτομαριά γιορτάσθηκε σε ατμόσφαιρα εκρηκτική. Στις 9 Μαΐου το κέντρο της πόλης η πλατεία Αριστοτέλους γέμισε από απεργούς που κατευθύνονταν στο Διοικητήριο. Η έφιππη Χωροφυλακή χύτησε στο φαγνό.

Ο πρώτος νεκρός ήταν ο Τάσος Τούσης 30 χρόνων, αυτοκινητιστής. Όταν το έμαθε η μητέρα του έτρεξε κι έσυνψε πάνω από το νεκρό κοριμί του γιου της. Ο ποιητής (Γ. Ρίτσος) έγραψε: Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου» και ο συνθέτης (Μίκης Θεοδωράκης) μελλοποιούσε (Μέρα Μαγιού μου μίσεψες, μέρα Μαγιού σε χάνω).

Λίγο αργότερα θα έπεφταν και άλλοι. Ανάμεσά τους ο νεαρός Εβραίος Ματαράσσο που είχε ξηλώσει από το σακάκι την φόδρα, την εβραίψε στο αίμα του Τούση και την έκανε λάβαρο. Μ' αυτό προχώρησε μπροστά μέχρι που μια κάννη τον σημάδεψε και τον σώριασε νεκρό. Χιλιάδες λαού πήραν μέρος στην κηδεία των θυμάτων.

Την επόμενη η Θεσσαλονίκη έμοιαζε με πόλη υπό στρατιωτική κατοχή. Στρατιωτικές μονάδες που συνέρρευσαν από άλλες περιοχές μαζί και ναύτες από τα δύο πολεμικά που ναυλοχούσαν στο λιμάνι επέβαλαν την τάξη. Τότε έγιναν εκτεταμένες συλλήψεις (τερζίτου 1000).

Η δίκη των θεωρητών πρωταρτίων έγινε δύο χρόνια αργότερα. Οι καταδικασθέντες παραδόθηκαν αργότερα στους Γερμανούς και οι περισσότεροι εκτελέσθηκαν στην κατοχή.

[Πολιτικά Θέματα, 2 Μαΐου 1997]

Από την κινητοποίηση του τού για την επιβολή της τά

Ρατσισμός, ξενοφοβία, αντισημιτισμός

Ομιλία του Πρωθυπουργού στην εναρκτήρια εκδήλωση
του «Ενωπαϊκού Έτους κατά του Ρατσισμού»

Συνέχεια από την σελ. 2

και κόμιμα με απήχηση στην ελληνική κοινωνία. Θα ήταν ωστόσο υποκριτικό και τελικά ανάξιο μας να υποστηρίζουμε ότι στην Ελλάδα δεν εκδηλώνονται ορισμένες φορές τάσεις, στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες απηχούν ρατσιστικές αντιλήψεις και προσβάλλουν το δημοκρατικό και ανθρωπιστικό πολιτισμό της χώρας. Η συγκάλυψη των προβλημάτων δεν βοηθά στην επίλυση τους.

Η καταδίκη ενός φαινομένου αλλά κυρίως η αντιμετώπιση του προϋποθέτει τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του αλλά και μία σαφή απάντηση στο ερώτημα «Γιατί είμαστε αντιρατσιστές», γιατί κατατολμούμε την ξενοφοβία και τον αντισημιτισμό, γιατί, σε τελευταία ανάλυση, ανακηρύσσουμε το 1997, «Ενωπαϊκό Έτος κατά του Ρατσισμού, της Ξενοφοβίας και του Αντισημιτισμού».

Σήμερα επανέρχονται στο προσκήνιο ιδεολογίες στο βωμό των οποίων τα φασιστικά και εθνικοσοσιαλιστικά καθεστώτα θυσίασαν εκαποτιμία ανθρώπους.

Η θεωρητική θεμελίωση δεν εξαντλείται πλέον στο πλαίσιο της «βιολογικής ρατσιστικής ιδεολογίας». Το κέντρο βάρους της επιχειρηματολογίας του «νεορατσισμού» μετατοπίζεται από τη φυλή στην κοινότητα. Η ιδέα της «φυλετικής καθαρότητας» αντικαθίσταται από εκείνη της «αυθεντικής πολιτιστικής ταυτότητας». Ο «βάρβαρος ξένος» θεωρείται απειλή για την «ταυτότητα της κοινωνίας». Όταν μάλιστα η κοινωνία αυτή βρισκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο, που οι αξίες της, οι αρχές της, οι παραδοχές δοκιμάζονται και αλλάζουν, είναι εύκολη λύση να δαιμονοποιείται ο άλλος, ο ξένος, ο παράξενος, ο διαφορετικός. Οι οπαδοί των απόφεων αυτών δεν αναζητούν την καινούρια ταυτότητα στο μέλλον, σε μια ανοιχτή κοινωνία όπου η παράδοση επιβεβαιώνεται και εμπλουτίζεται αλλά επιχειρούν να γυρίσουν την ιστορία προς τα πίσω.

Συνχρόνως την πολιτισμική και κυρίως την κοινωνική διάσταση του φαινομένου της ξενοφοβίας. Ξένος δεν είναι μόνο ο αλλοδαπός. Ο κοινωνικός 'Άλλος προϋπήρχε του μετανάστη, του οικονομικού πρόσφυγα και του πολιτικού φυγάδα. Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία είναι πάνω απ' όλα έλλειψη ανοχής, είναι αποκλεισμός.

Σε περιόδους έξαρσης της οικονομικής κρίσης και αύξησης της ανεργίας τα μέλη της «μειονότητας», οι μετανάστες, οι ξένοι, γίνονται οι αποδιοπομπαίοι τράγοι, αυτοί που ευθύνονται για την κρίση στην αγορά εργασίας, για την εγκληματικότητα, την περιθωριοποίηση. Ο δημαγωγικός ρατσιστικός λόγος απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους δυσαρεστημένους της κοινωνίας, σε αυτούς που κινδυνεύουν να μοιραστούν με τους ξένους την ανέχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, που στέρονται την κοινωνική αναγνώριση, το σεβασμό, την

αποδοχή που τα κοινωνικά ενταγμένα άτομα απολαμβάνουν. Ωστόσο ο υφέρπων ρατσισμός, οι προκαταλήψεις συχνά διατρέχουν όλα τα κοινωνικά στρώματα και τροφοδοτούν έναν φαῦλο κύκλο. Ο ρατσισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγούν σε αρκετές περιπτώσεις τους ξένους στην αυτοαπομονωση, στα γκέτο και κάποτε στην εγκληματικότητα που με τη σειρά τους δυναμώνουν τις προκαταλήψεις και ούτω καθέξης.

Στο ερώτημα γιατί είμαστε «αντιρατσιστές», γιατί στηλιτεύουμε τις προκαταλήψεις και τις φοβίες εναντί των μεταναστών, των μειονοτήτων, των ξένων θα αρκούσε η απάντηση πως εμείς οι Έλληνες έχουμε δοκιμάσει την εμπειρία να διστέωμε εξαιτίας της εθνικής η θηροκευτικής προέλευσης, να είσαι ξένος, να είσαι πρόσφυγας. Είδαμε τους Εβραίους συμπατριώτες μας να οδηγούνται στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Αναζητήσαμε ως μετανάστες εργασία και μια καλύτερη τυχή σε άλλη μέρη. Στα χρόνια της δικτατορίας βρήκαμε ως πολιτικού πρόσφυγες καταφύγιο και συμπαρασταση σε άλλες δημοκρατικές χώρες. Μάθαμε ότι μπορούμε οποτεδήποτε να γίνουμε αλλοδαποί χωρίς τη θελητηρία μας.

Ωστόσο δεν είναι μόνο οι εμπειρίες μας που μας κάνουν να αντιτεκόμαστε. Οι ξενοφοβίες ταύτισης που καταγράφονται, ανεξάρτητα από τους λόγους που τις προκαλούν, μπορεί να αποτελέσουν εκρηκτικό παράγοντα ως προς τη συνοχή του κοινωνικού ιστού και εργαμούνται κινδύνους ως προς τη δημοκρατία και το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Η ιδέα και η προστική μας χώρας που επιδιώκει τη διεύρυνση και το βάθεμα της δημοκρατίας, την ισόρροπη κοινωνική ανάπτυξη δεν μπορεί να συντηράζει με τα γκέτο, τη ρατσιστική, την ανιδότητα. Ο σεβασμός της διαφοράς, η αναγνώριση του δικαιώματος στη διαφορά, η ανοχή των διαφορετικών μορφών ζωής, στο βαθμό βέβαια που εντάσσονται στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης, είναι γνώρισμα μας ανεπτυγμένης δημοκρατίας. Η ανεκτικότητα με αυτή την έννοια δεν είναι μια απλή αδιαφορία αλλά μια θετική στάση, μια διαβεβαίωση της ταυτότητάς μας μέσω της απόδοσής της ταυτότητας των άλλων και αποτελεί προϋπόθεση για τη συμβιώση των ανθρώπων και των ανθρώπινων κοινοτήτων.

Στο ρατσισμό και την ξενοφοβία δεν αρχεί να αντιτάσσουμε την αντισχέια μας ή τις στερεότυπες καταδίκες των επιμέρους φαινομένων. Απαιτείται η θεσμική και κοινωνική αντιμετώπιση τους. Επιβάλλεται η επένδυση και εφαρμογή μιας πολιτικής με στόχο να απαλειφθούν οι αιτίες που προκαλούν το ρατσισμό. Με λίγα λόγια χρειάζεται μία ολόπλευρη αντιμετώπιση του προβλήματος, δύχι απλώς μια αιματητική στρατηγική αλλά μια «επιθετική πολιτική» που βασίζεται στην πρόβλεψη και την πρόληψη.

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι η Ευρώπη τείνει να μετατραπεί σε ένα «οχυρό», το οποίο θα προστατεύσει τις δυτικές κοινωνίες της ευημερίας από τη μαζική προσέλευση των φτωχών του πλανήτη. Είναι αλήθεια ότι ο έλεγχος της εισροής είναι αταραίτης καθώς τα νέα ρεύματα μετανάστευσης μπορεί να οδηγήσουν σε εκρηκτικές καταστάσεις. Ο προβληματισμός αυτός αφορά ιδίως τη χώρα μας καθώς η κατάσταση σε όμορφες βαλκανικές χώρες είναι κρίσιμη.

Η ευθύνη ούμως μας κοινωνίας με οιμαντικό και δημιουργικό προσανατολισμό δεν συνίσταται στο να κλείσει εμμητικά τις πόρτες αλλά στο να συμβάλει με κάθε τρόπο στην άρση των αιτίων που προκαλούν τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα και συγκεκριμένα να βοηθήσει την ειρήνευση και την οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών.

Η καταπολέμηση των αιτίων του φασισμού αφορά ωστόσο και το εσωτερικό της χώρα μας. Επεσήμανα ότι χρειάζεται μία «επιθετική πολιτική». Τι εννοώ με αυτό:

'Ολες οι χώρες της Ένωσης, αλλά και η χώρα μας, εξελίσσονται σε κοινωνίες πολιτισμικής πολλαπλότητας. Για να γίνει αποδεκτή αυτή η νέα πολυπολιτισμική πραγματικότητα και να λειτουργήσει θετικά στη συνεκτικότητα των κοινωνιών αυτών πρέπει να βρεθούν λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα που τροφοδοτούν τις αρνητικές στάσεις έναντι των ξένων. Ανέφερα και προηγουμένως ότι ο φασισμός οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό αλλά και τρέφεται από αυτόν: όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι βρίσκονται στο περιθώριο σε μία κατακερματισμένη κοινωνία τείνουν να εκτοπίσουν άλλους ακόμη μακρύτερα. Αν θέλουμε να αντιμετωπίσουμε αποφασιστικά τον φασισμό πρέπει να διασφαλίσουμε τη συνολική λύση των προβλημάτων των περιθωριοποιημένων ή των απειλούμενων με περιθωριοποίηση στρωμάτων του πληθυσμού, ιδίως των νέων και των ανέργων.

Η καταπολέμηση του φασισμού και της ξενοφοβίας περούν επίσης μέσα από την ένταξη και την ενσωμάτωση των μεταναστών και εν γένει των μελών των κάθε είδους μειονοτήτων με μακροχρόνιο, ισόρροπο και φυσιολογικό τρόπο στη δημόσια και οικονομική ζωή των εθνικών κοινωνιών.

Στην πολιτική μας οφείλουμε να εντάσσουμε όλους τους τομείς που αφορούν, άμεσα ή έμμεσα, την ενσωμάτωση των μειονοτήτων.

Τέτοιοι τομείς είναι κυρίως η απασχόληση και η κοινωνική προστασία. Εξίσου, σημαντικό τομέα παρέμβασης συνιστά η εκπαίδευση και γενικότερα η παιδεία καθώς διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο όσον αφορά στην ενσωμάτωση των μειονοτήτων και κυρίως των νέων γενιών. Σκοπός μας είναι να βελτιώσουμε την ποιότητα της εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών καθώς και των παιδιών από άλλες μειονότητες, όπως οι τσιγγάνοι. Η κοινωνική και πολιτισμική ένταξη όχι απλώς προϋποθέτει αλλά περνάει μέσα από τη γλωσσική ένταξη.

Σημαντικός τομέας δραστηριοποίησης είναι επίσης τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η πληροφόρηση πρέπει να είναι απαλλαγμένη από στερεότυπα που ταυτίζουν τον

εγκληματία με τον αλλοδαπό και το αντίστροφο. Η πληροφόρηση πρέπει να βοηθά ώστε να αιφβλύνονται οι προκαταλήψεις.

Εξίσου αναγκαία είναι η παρέμβαση σε θεσμικό επίπεδο ώστε να κατοχυρωθούν και στην πράξη τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών ή μελών άλλων μειονοτικών ομάδων και να αποκατασταθούν τυχόν ανισότητες και διακρίσεις εις βάρος τους. Η κύρωση του διεθνούς συμφώνου προστασίας για τα πολιτικά και ατομικά δικαιώματα είναι το πρώτο βήμα σε αυτήν την κατεύθυνση.

Η πανηγυρική ανακήρυξη ενός έτους για το φασισμό, όπως και αντιστοίχων ετών στο παρελθόν (έτος του παιδιού, της γυναίκας) έχει μία αρνητική και μία θετική πλευρά: από τη μια ενέχει μία ομολογία ότι ένα πρόβλημα δεν έχει αντιμετωπιστεί επαρκώς και εγκαίρως και λαμβάνει πλέον κρίσιμες, εκρηκτικές διαστάσεις. Από την άλλη η έστω και καθυστερημένη ανάδειξη του σημαίνει ότι έχει καταρχήν ληφθεί η απόφαση να πούμε τα πράγματα με το όνομά τους και να προσπαθήσουμε να τα αλλάξουμε.

Η ευθύνη της Πολιτείας είναι δεδομένη. Η ευθύνη αυτή σίγουρα δεν εξαντλείται και δεν εκπληρώνεται με τη διοργάνωση συζητήσεων. Επεξεργαζόμαστε συγκεκριμένα μέτρα σε όλους τους τομείς που προανέφερα. Ωστόσο απαιτείται και η ενεργοποίηση της Κοινωνίας, των Πολιτών, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Απαιτείται η σαφής τοποθέτηση του καθενός από μιας ενάντια στο φασισμό, τη μισαλλοδοξία, τα εθνικιστικά πυροτεχνήματα και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις σε όλους τους μόνιμους κατοίκους της χώρας ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή, πολιτισμική ανάπτυξη, θρησκευτική πίστη και γλώσσα είναι έφορο όλων μας.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΖΕΥΓΑΡΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ

Σουμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 88.39.951

E-mail: hhkis@netor.gr

Internet site: <http://www0.netor.gr/diafora/jews/kis.htm>

Διανέμεται Δωρεάν

Εκδόσεις

**ΝΙΝΑΣ ΚΟΚΚΑΛΙΔΟΥ -
ΝΑΞΜΙΑ:
Τηλεφωνικό κέντρο
(Ισαρος, 1972)**

Ψάχνοντας μέσα σε ένα δαίδαλο βιβλίων έπεσε μια μέρα στα χέρια μου το βιβλίο μιας λογοτέχνιδας που πολύ εκτιμούμε και που το έφερε την καταξιώνει ως μια μεγάλη συγγραφέα, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο. Όταν διάβαζα το μυθιστόρημά της «Τηλεφωνικό κέντρο» απ' τις πρώτες σελίδες, η αισθαντικότητα του λόγου της, η ιδιάζουσα αίσθηση που νωτίζει την υπαρξιακή οντότητα της διήγησης και η τουφερότητα της γραφής της, η ζωντάνια, το αιθόρυμμα, το αβίαστο, το πλούσιο αισθαντικό πεδίο που κλείνουν οι φράσεις και οι εικόνες της, με διαποτίσαν με μια έντονη ψυχική επικοινωνία με το βιβλίο της και με σιγονδιά μπορώ να πω ότι η κυρία Νίνα Κοκκαλίδου - Ναζμία, έχει πολύ ταλέντο!

Νιώθω λοιπόν την ανάγκη να γράψω λίγες γραμμές γι' αυτήν την λογοτέχνιδα που ανήκει στη γενιά των ανθρώπων, που μπορούν να σκορπούν πάντα τ' όνειρο, την ελπίδα, ακόμα και στους πιο άγονους και ξηρούς καιρούς.

Οι παραδόσεις, οι λαοί, η ομορφιά τους και η κοινή πορεία τους, όνειρο στους

αιώνες, η ζωή που ζεφεύγει απ' το πλέγμα της φθοράς, η αιωνιότητα της καθε στιγμής, ο πόλεμος, το δάκρυ, το χαμόγελο, η θερμομετρήσιμη ανάλυση όλων των ψυχικών ανθρώπινων διαστάσεων, στην ευφεία κλίμακα που ενατενίζει το απειρο της ανθρώπινης υπόστασης, όλα παρουσιάζονται μέσα σε ένα λόγο μεστό, καλοδούλεμένο, με ζεστασιά και πολλή ευαισθησία.

Οι δροσερές κοπέλες του τηλεφωνικού κέντρου και Αθήνας, η ζενοιασιά πριν από τον πόλεμο, η αιθωρότητα και η ομορφιά της ζωής, μεσ' απ' το πολύχρωμο φάσμα μιας μεγεθυμένης δροσοστάλιδας που αστράφει όπως το γραφικό της κ. Νίνας Κοκκαλίδου - Ναζμία, και συγχρόνως δροσίζει τις κουρασμένες ψυχές.

Κατόπιν το ξέσπασμα το Β' Παγκοσμίου Πολέμου η καταστροφή, ο αφανισμός, η πίκρα, η σκιά του θανάτου, και όμως μεσ' απ' όλα αυτά πάλι η ζωή. Μέσα απ' τον οδοστρωτήρα του πολέμου η δυναμική Μυριάμ, πρώην τηλεφωνήτρια, επιζεί. Και ψάχνει η συγγραφέας μες τις στάχτες της ψυχής όταν στο τέλος του πολέμου πια - και του βιβλίου - ένας στρατός της, μια σκιά, της ψιθυρίζει: «Εσύ Μυριάμ».

Μια ηλιαχτίδα διαπερνά την φύκη του πολέμου και διατηρεί έτσι πάντα την ζεστασιά και το περηφανό

ύφος του γραφίματος της κ. Νίνας - Κοκκαλίδου - Ναζμία.

Η πεζογράφος, ψίχνει πινελιές αιθέριες, φράσεις, εικόνες με ζάρη, που σαν ζωγραφίες δημιουργούν ένα σημινό, μια μαχετική υπόσταση, μια αιτιόσφαιρα ιδιαίσσου όπου οι στιγμές, αποκαλύπτοντα το παραμύθι της ζωής, της ομορφιάς, που κλείνουν μέσα τους.

Φτιάχνει έτσι η καλλιτέχνις τον ατομικό της φαρό που μεγεθύνει και νωτίζει με ένα δυνατό ψυχικό άρωμα τις παραστάσεις που κρύβονται μες στις σελίδες του βιβλίου. Ένας ολόκληρος κόσμος ζεδιπλώνεται και το γραφικό της κ. Νίνας Κοκκαλίδου - Ναζμίας τον ζωντανεύει μες τις ψυχές των αναγνωστών.

Οι φωνές στον δρόμο, στη γειτονιά, αυτός ο κόσμος του βιβλίου της κ. Νίνας Κοκκαλίδου - Ναζμίας, αντηγόνον μέσα στην απειλητική μοναξιά των ημερών μας, στην ησυχία και την απομόνωση του σημερινού ανθρώπου υπενθυμίζοντας την ομορφιά της ζωής.

Συγχρονίζονται επίσης με την θλίψη και το φαρμάκι του πολέμου με την καταστροφή και την εξουθένωση, με την απελπισία και την αλλοτρίωση, με το μαύρο περιτύλιγμα του θανάτου.

Η πένα της ωστόσο ακούγαστη, ρουφά την ζωή,

ακόμα και στις πιο μεγάλες πύρες της, ακόμα και στην σύγχρονοτή της με το θάνατο.

Η ηρωική πορεία των Εβραίων, η βαθιά φύλα των λαών, η αντυφούση της ανθρώπινης υπαρξής πέρα απ' το πεπερασμένο των συνθηκών, η ανωτερότητα της υπαρξιακής ανιγνωσίας, στο πεδίο ενός βέληνεκούς που τείνει στο άτελος, με τον άνθρωπο ως κέντρο και ως κινητήριο, η ζωή και ο θάνατος, ο έρωτας, ο ηρωισμός και μεσ' απ' όλα η ελπίδα, κινούνται σε κάποιους πυρακτωμένους οριζόντες σε μεγαλειώδεις σελίδες, σε έντονες συγκρίνησης.

Σερνούν τα θυματά της αλλοτριώσης της εποχής μας, μαρτιά απ' τον λαβύρινθο της ψυχής της εξαρτησης, απ' την άλογοτη χρηση της τηλεόρασης, της μητρητής, απ' την καταχρηση, δονώντας τα βαθύτερα ψυχικά στρώματα τους.

Αγγίζει έτσι η συγγραφέας τα αποκαΐδια των ημιαγμένων ψυχών που παραπταίσιν μες την αιγμαλοσία των παραστητικών, του αλκοόλ, της τριβής, της καθημερινότητας, της μεταλλικής απειλής, και αναβει μια φλόγα μέσα τους, τους ζεσταίνει με την δημιουργία της.

«Όχι δεν θ' αφηνε να πήξει το αίμα της, να πετροθεύει τα οσθιά της, για οποιαδήποτε αιτία. Είτε Γρηγόρης λεγόταν,

είτε Κλαίρη, είτε πόλεμος, είτε σταυρός των Χριστιανών και άστρο των Εβραίων» (σελίδα 48).

Αντιπολεμικό το γράφιμο της λογοτεχνίας, στέκεται πάνω απ' τα σύνορα και τις διαστάσεις. Ενώνει τους ανθρώπους, τις φυλές. Μέσα απ' τον πόλεμο και την εξουθένωσή του, οι ήρωες του βιβλίου της, ξεφεύγοντας ωστόσο από την μοιρα της φθοράς, φθάνουν σε μια υπεράνθιμη σφαίρα.

Οι άνθρωποι της κ. Νίνας Κοκκαλίδου - Ναζμία Ξυμωμένου με τον πολιτισμό και τις παραδόσεις τους, με το νόστο της πατρικής γης συγχρόνως, απλώνουν τις φτερούγες τους στην παγκοσμιότητα, στην ειρήνη, στην αναζήτηση κάποιας άλλης διάστασης που ξεφεύγει απ' τις μικρότητες, τους φρανατισμούς και τα κατώτερα κινητρά, που βρίσκονται στις βάσεις του κάθε πολέμου.

Η συγγραφέας, με πολλή χρήση και τέχνη αφήνει να διαφανεί η παγκοσμιότητα του ανθρώπινου όντος, η συνένωση των λαών και συγχρόνως η ιδιαιτερότητά τους καθ' όσον αναφέρεται με σεβασμό και αγάπη στις παραδόσεις και στα έθιμα, στην ταυτότητα των λαών. Καταφέρνει μέσα από μια θλιβερή ιστορία, να ζωντανεύψει τον θρύλο της ζωής, την κοινή πορεία των λαών, τα θεμελιακά υπαρξιακά υποστρώματα του ανθρώπινου όντος, και σημαντικό, να αφυπνίζει τις συνειδήσεις.

Η διαύγεια, η ευλυγισία των φράσεών της, η προ-

σωπική έκφραση ενός περιεκτικού και λυρικού λόγου, η αποκρυσταλλωμένη συγκινηση, που αντικατοπτρίζει αυτή την αγάπη, την δύναμη, το πάθος για τη ζωή, η λεπτότητα και η ευγένεια της γραφής της, ο πλούτος των ιδεών, τα δυνατά συναισθήματα, οι γίγαντες πάνω απ' τα χαρακώματα, σκορπούν ιδανικά, αποτυπώνοντας μια ιδιάζουσα ανίχνευση στον άνθρωπο και την πορεία του.

Η πένα της Νίνας Κοκκαλίδου - Ναζμία, χωρά όλο τον κόσμο. Αγάπησα το γράφιμό της και φιλώ μέσ' απ' αυτό με σεβασμό την ωραία της ψυχή.

'Οταν διαβάσει αυτές τις γραμμές, ελπίζω η σκέψη μου λουλούδι στα δημιουργικά της χέρια και είθε τ' αισθέρια τ' ουρανού χάδι στην ψυχή της, δροσιά στα όνειρά της, εμπνεύσεις στην ακούσαστη λύρα της.

Δρ. Αραλία Δ. Κόκκινου

***

* ΚΩΣΤΗ ΜΟΣΚΩΦ:
Εβραϊκή ποίηση

(Εκδ. Καστανιώτης,
Αθήνα 1997)

Tο κύριο στοιχείο στην Εβραϊκή ποίηση, αναφέρει ο Κώστας Μοσκώφ, είναι η παρουσία της παραδοσής αλλά και η συνεχής πρόσκτηση των νέων τρόπων και της καινούργιας αγωνίας του κόσμου. Η παραδοση εκφράζεται ως τόπος, ως μυθολογία, ως στάση προς τον Άλλο - ως ηθική. Εκείνο, επίσης, που τη διακρίνει είναι η εντατι-

κή αίσθηση της τραγικότητας τόσο στη συλλογική όσο και στην προσωπική ιστορία του κάθε Εβραίου.

***

* ΙΑΚΩΒΟΥ ΣΤΡΟΥΜΣΑ:
Διάλεξα τη ζωή...

Από τη Θεσσαλονίκη στο Άουσβιτς

(Παραποτής - Ίδιαμα Ετς Αχάμι, Θεσσαλονίκη 1997)

«**X**ρονικό πόνου» στο προλογικό του σημείωμα ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, τα όσα καταγράφει σε αυτό το βιβλίο ο συγγραφέας του Ιάκωβος Στρούμσα. «Όπως κάθε βιβλίο, που αναφέρεται στα όσα έκαναν τα Ες - Ες στα σπατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης, έτσι κι αυτό - σημειεύνει στον πρόλογο ο Ιάκωβος Καμπανέλλης - το διάβασμα με πάθος, χωρίς διακοπή. Γιατί ξέρω, όσα και να διαβάσω ποτέ δεν θα είναι όλα...»!

Ο Ιάκωβος Στρούμσα, ως επιζών της ναζιστικής θηριωδίας, καταγράφει με κάθε λεπτομέρεια την «πορεία θανάτου» από το Άουσβιτς στο Μαυτζάουν. Στο Άουσβιτς εστάλη το 1943, μαζί με τη σύζυγό του, τους γονείς του, τα πεθερικά του και τα υπόλοιπα μέλη της οικογενείας του. Όλοι τους έζησαν θλιβερά, εκτός από τον ίδιο και τη μικρότερη αδελφή του, την Μπέλλα. Στις πρώτες σελίδες ο Ιάκωβος Στρούμσα αναφέρεται στα χρόνια της νιότης του που τα πέφασε στη Θεσσαλονίκη, όπου την περίοδο εκείνη ζούσαν περίπου 60.000 Εβραίοι. Η γερμανική

κατοχή στη Θεσσαλονίκη κράτησε περίπου τρεισήμισι χρόνια, από τις 9 Απριλίου του 1941 έως τις 30 Οκτωβρίου του 1944, και οι διωγμοί των Εβραίων έγιναν σε τρεις φάσεις. Τα όσα περιγράφονται στις σελίδες του βιβλίου από τον συγγραφέα «ούτε και η πλέον τολμηρή φαντασία δεν είναι σε θέση να τα συλλάβει». Απελευθερώθηκε από τον αμερικανικό στρατό στο Μαυτζάουν, στις 8 Μαΐου του 1945, στις 6 το απόγευμα και σήμερα ζει στα Ιεροσόλυμα.

(Τα «Νέα» 2.4.97)

'Άλλες εκδόσεις:

* ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΜΑΥΡΙΔΕΡΟΥ: Κωνσταντίνος Μ. Κανάρης και Γουλέλμος - Φραγκίσκος Κανάρης (Αθήνα, 1996).

* ΧΡΗΣΤΟΥ Ε. ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ: Νυχτερινή Ιχνηλασία - Ποιήματα (Αθήνα: Περιγραμμή, 1996).

* ΓΙΩΡΓΗ ΧΑΛΑΤΣΑ: Παιγίδες - Δημητρία (Αθήνα, 1997).

* ΘΟΔΩΡΟΥ ΚΑΡΖΗ: Η παιδεία στην Αρχαιότητα (Εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα, 1997)

* ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ: Το Καραμπίνειο Ζαχανθίνο Σχολείο (Αθήνα, 1997)

* ΑΝΡΙΕΤ ΑΣΣΕΟ: Τι απέγιναν οι εβδομήντα χιλιάδες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης;

* ΧΟΡΧΕ ΣΕΜΠΟΥΚ - ΕΛΙ ΒΙΖΕΛ: Η σιωπή είναι αβάσταχτη (Εκδ. Νησίδες, 1997)

ENGLISH SUMMARY

OF THE CONTENTS OF ISSUE No 149 VOL. 20

May · June 1997

✓ During a special event which took place in Greece to mark the opening of the European Year against Racism, Prime Minister Mr. Kostas Simitis said among other things: «... We, the Greek people, have had a first hand experience of persecution due to national or religious origins. We witnessed our Jewish compatriots being led off to the concentration camps».

✓ Under the title «Desecration of Memorials and Memories», University of Athens professor Mr. I. Konidaris, discusses the desecration of a Jewish cemetery and urges the Christian Orthodox Church to draw up a program of co-operation with Judaism, «a project which will aim to cancel the suspicion and to establish a new, actual relationship and better understanding between the two great religions, especially since the deep roots of their faith lie the same ground».

✓ Mr. G. Metallinos, professor at the University of Athens and head priest of the Greek Orthodox Church, explains the reasons that the Hebrew language was deemed necessary for the organisation of the curriculum of European Universities, especially of Schools of Theology. He makes special reference to the establishment of the Hebrew language at the first Greek University, the Ionian Academy, in the 19th century.

✓ A Greek Jew from Thessaloniki, Mr Isaac Menasche, gives a personal account of his arrest by the Germans and imprisonment at the concentration camp of Bergen Belsen.

✓ When Hitler came into power as a dictator, on March 23, 1933, prominent Greek scientists and scholars signed a protest against the situation in Germany, the persecution of the populace and the boycott of Jewish businesses.

✓ During the 19th century, a time when the Jewish Community of Corfu reached the peak of its prosperity, the finances of the community do not seem to have been in a flourishing state.

This must have prompted them to address a petition towards the British Authorities of the island, dated July 6, 1857, in which they were asking for financial aid. The text of this petition is presented by Mr G. Zoumbos.

✓ In his article «Jewish Funds: Watergate or Waterloo», sociologist Mr. Kalogeropoulos presents facts pertaining to the seizing of the Jewish gold by the Nazis and its deposit to the Swiss Banks.

There follow:

✓ The Jewish Community of Trikala during the 19th century.

✓ A description of the events during the great worker's strike which took place in Thessaloniki on May 9, 1936. There were 2 Jewish men among the 12 dead workers.

✓ According to the opinion of a Greek journalist, «The protocols of the elders of Zion» is a classic forgery.

✓ This issue closes with reviews of books of Jewish interest.

(Translation: Z. Battinou)

